

VIGILIA

SZERKESZTI

SIK SÁNDOR

ROMANO GUARDINI

SIK SÁNDOR

RÓNAY GYÖRGY

TOLDALAGI PÁL

FEKETE ISTVÁN

YVES CONGAR

RÓZSA SÁNDOR

FÜREDI ZOLTÁN

LISIEUXI SZENT TERÉZ

SZEDŐ DÉNES

JULES SUPERVIELLE

VIDOR MIKLÓS

TAKÁTS GYULA

MIHELICS VID

RADÓ POLIKÁRP

THURZÓ GÁBOR

P. GYÉRESSY ÁGOSTON O. S. P.

SZÖRÉNYI ANDOR

FÁJ ATTILA

írásai

12

1949 DECEMBER

XIV. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
<i>Romano Guardini: Emberré lett</i>	785
<i>Sik Sándor: Áraszd meg a vizet! Csendes m.se (Versek)</i>	789
<i>Rónay György: Racine</i>	791
<i>Toldalagi Pál: Hajdúdorog (Vers)</i>	803
<i>Fekete István: Vadlibák (Elbeszélés)</i>	804
<i>Yves Congar: Új irányzatok a teológiai gondolkodásban II.</i>	811
<i>Rózsa Sándor: Meztláb jött... (Vers)</i>	817
<i>Füredi Zoltán: Három hegyláncon (Vers)</i>	818
<i>Az Isteni Szeretet Foglya (Lisieuxi Szent Teréz vallomásaiból)</i>	819
<i>Szedő Dénes: A gyermek (Vers)</i>	822
<i>Jules Supervielle: A bárka állatai (Elbeszélés)</i>	823
<i>Vidor Miklós: Magánbeszéd (Vers)</i>	829
<i>Takáts Gyula: Igy mulattunk (Vers)</i>	829
<i>Kérdések és távlatok (Mihelics V.d folyóiratszémleje)</i>	830

SZEMLE

<i>Radó Polikárp: Huszonkét Szentév...</i>	838
<i>Thurzó Gábor: Az igazi lisieuxi Szent Teréz felé</i>	846
<i>Gyéressy Ágoston O. S. P.: Magyar Betlehemek</i>	852
<i>Szörényi Andor: A szentírás és az újabb felfedezések...</i>	856
<i>A katekumenektől a katekizmusig</i>	863

NAPLÓ

<i>Lou atya öröksége</i>	868
<i>Mit tartunk Fatimáról...</i>	870
<i>Képek Bécs vallásos életéből</i>	872

<i>KÖNYVEK: Még egy szó Wilder „Caesar”-járól (Fáj Attila); Változik a föld arca: két földrajzi könyv (K. J.); Sziráky Judith: Változások (Iványi Sándor)</i>	875
--	-----

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor.

Főmunkatársak: *Mihelics Vid, Rónay György és Thurzó Gábor.*

Kiadja a Vigília munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigília postatakarékpénztári csekk számla száma: 37 343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 5 forint. Előfizetés: negyedévre 13 forint, félévre 25 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

EMBERRE LETT...

A karácsonyi idő liturgiája két verset is tartalmaz a Bölcsesség könyvének 18. fejezetéből: „Mialatt mély csend borult mindenre, s az éjjel sietős útjának közepén tartott, Mindenható igéd az égből, királyi trónusodról, Ott teremt a pusztulásra szánt föld közepén...” (18, 14—15.) E szavak a megtestesülés titkáról beszélnek és csodálatosan megéreztetik a benne uralkodó végtelen csendet.

Mert a nagy dolgok csendben történnek. Nem külső események zajában és hivalkodásában, hanem a belső látás tisztaságában, az elhárítás halk megmozdulásában, a csendes áldozatban és önlegyőzésben: mikor a szeretet megérinti a szívet, tette szólítja a lélek szabadságát és alkotással termékenyíti meg méhét. A csendes hatalmak az igazán erősek. Irányítsuk most figyelmünket minden esemény közt a legcsöndesebbre, arra, melynek csöndje Istentől ered és visszaborzad minden erőszaktól.

Szerint Lukács elmondja, hogy „a hatodik hónapban” — azután, hogy az angyal megjelent Zakariásnak és hírül adta neki fiának, az Úr előhírnökének születését, — „elküldé az Úr Gábrriel angyalt Galilea egyik városába, melynek neve Názáret, egy szűzhöz, ki egy férfinak volt jegyese, kinek neve József, Dávid házából, a szűz neve meg Mária. És bement hozzá az angyal és szólt: „Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr van teveled, áldott vagy te az asszonyok között”. Őt azonban megzavarta ez a beszéd és gondolkodott, miféle köszöntés legyen ez. És szólt hozzá az angyal: „Ne félj Mária! mert kegyelmet találtál Istennél. Imé, méhedben fogansz és fiat szülsz és nevét Jézusnak hívod. Nagy lesz ő és a Magasságbeli fiának fogják szólni. Neki adja az Úr Isten Dávidnak, az ő atyjának királyi székét és országolni fog Jákob házában mindörökké és királyságának nem lesz vége.” Mária pedig így szólt az angyalhoz: „Miképpen lehetséges ez, mikor férfit nem ismerek?” És az angyal feleletül így szólt: „A Szentlélek száll teréad és a Magasságbelinek ereje megárnýékoz téged; azért a Szentet is, ki tőled születik, Isten fiának fogják hívni. És íme (ez a biztosíték), Erzsébet, a te rokonod, szintén fiat fogant öregségében és ez hatodik hónapja neki, akit magtalannak mondanak, mert Istennél semmi sem lehetetlen.” Ekkor megszólalt Mária: „Íme az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint.” És az angyal eltávozott tőle.” (1, 26—38.)

A további híradás mutatja, milyen csöndben történt mindez: Mikor megmutatkozott, hogy áldott állapotban van, József, a férfi, akinek jegyese volt, el akarta bocsátani őt, mert azt hitte, megszegte a hűséget; és még dicséri is az evangélista, hogy „titokban akarta elbocsátani őt, mert igaz ember volt” (Máté 1, 19.) és bizonyára mert nagyon szerette őt. Ilyen hozzáférhetetlen mélységben rejtőzött tehát ez az esemény; Mária még arra sem talált lehetőséget, hogy jegyesének beszéljen róla: őt is Istennek magának kellett felvilágosítania.

De ezek mögött, az emberi mélységek mögött, melyekből — ha nagy tisztelettel is — valamit még lemérhetünk, egy másik táru l fel: az Isten mélysége. Erről beszélnek a szavak, melyeket bevezetőül idéztünk. Erről beszél a negyedik evangélium eleje: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige.”

Itt Istenről van szó. Még valaki van vele s ezt Igének nevezi: Igének, melyben az az Első kimondja a lényegét, életének teljességét, értelmét. Ez is Isten, mint az, aki kimondja az Igét, s mégis csak egy Isten van. Erről a másik valakiről az Írás csak annyit mond, hogy „tulajdonába jött”, a világba, amit ő teremtet (Ján. 1, 11.). Figyeljünk, miről van itt szó: Ő nemcsak áthatja a világot, mint mindenütt jelenlévő és mindenható Teremtő, hanem egy meghatározott pillanatban — ha szabad így mondanunk — átlépett egy határt, egy gondolatokkal meg nem fogható határt; Ő, az örök Végtelen, a megközelíthetetlen Magányos, személyesen belépett a történelembe.

Hogyan képzelhetjük el Istennek a világhoz való viszonyát? Talán úgy, hogy miután megteremtette a világot, a felett él végtelen távolságban, boldog elégedettségben önmagával; a teremtést pedig hagyja járni a maga egyszersmindenkorra megszabott útján... Vagy pedig úgy, hogy benne van a világban; mint teremtő Ősök, melyből minden származott; mint alakító erő, mely mindent átjár; mint értelem, mely mindenben kifejeződik... Az előbbiben el lenne választva mindentől túlvilági érintetlenségében; emebben Ő lenne az igazi lényege mindennek. Ha az első elképzelés alapján akarnók elgondolni a megtestesülést, csak annyit jelenthetne, hogy itt egy ember különleges mértékben eltelt isteni gondolatokkal, különlegesen felgyúlt az Isten szeretetétől — olyannyira, hogy azt lehet mondani: Belőle maga Isten beszél. Ha a második elképzelést vennők inkább alapul, akkor a megtestesülés azt jelentené, hogy Isten mindenhol kifejeződik, mindenben és mindenki ben; ebben az egy emberben azonban egészen különös hatalommal és tisztasággal — olyannyira, hogy azt lehet mondani: Itt Isten test szerint jelent meg... Rövidesen be kell azonban látnunk, hogy ezek az elképzelések nem a Szentírás szelleméből fakadtak.

Amit a kinyilatkoztatás Istennek a világhoz való viszonyáról és megtestesüléséről mond, egészen mást jelent. Eszerint Isten különleges módon belépett az időbe: önkaratú elhatározásból, tiszta szabadságból. Az örök, szabad Istennek nincs sorsa; sorsa csak az embereknek van a történelemben. Itt tehát arról van szó, hogy Isten belépett a történelembe és „sorsot” vállalt.

Isten az örökkévalóából belépett a véges mulandóba; megtette a lépést a határon át a történelemben; nem, ezt emberi ész nem értheti meg. Sőt, még talán védekezik is egy „tisztá Isten-képzetből” kiindulva a benne lévő esetleges, emberszabású ellen — s éppen ezzel megy el a legbelsőbb krisztusi lényeg mellett. Egyedül a gondolkodás itt nem jut tovább; de egy barátom kimondta azt a szót, melyből többet megértettem, mint akármennyi fejtörésből. Ilyenféle kérdésekről beszélgettünk, mikor így szólt: „Ilyen dolgokat a szeretet cselekszik!” Ez a szó min-

dig újra megsegít. Nem mintha az értelem számára bármit is megmagyarázna: nem, csak a szívet szólítja és megéretteti vele Isten titkát. Megérteni így sem tudjuk a titkot, de mégis közelebb jön hozzánk és a „botráncokzás” árnyéka eloszlik.

Az emberi élet nagy tettei közül egy sem fakadt pusztán csak a gondolkodásból; sokkal inkább a szívből és a szív szeretetéből. A szeretetnek pedig megvan a maga hogyanja és miérte — persze, meg kell nyílnunk feléje, másképp semmit sem érhetünk belőle... Hát ha még Isten az, aki szeret? Ha Isten mélysége és hatalma az, mely itt megdicsőül? — mire lesz képes ekkor a szeretet? Fenséges dologra, oly nagyra, hogy az, aki nem a szeretetből indul el, csak balgaságnak és értelmetlenségnek tarthatja.

Az idő múlik. József Isten felvilágosítására magához veszi jegyesét — s milyen mélyre kellett hatolni a felvilágosításnak ebben a csendes férfiben! Mi történhetett benne, mikor megértette, hogy Isten rátette a kezét asszonyára, és az élet, melyet méhében hord, a Szentlélektől van! Akkor kezdett élni a keresztény szüzesség nagy és holdog titka. (Máté, 1, 19—25.)

Lukács tovább beszél: „Történt pedig azokban a napokban, rendelet ment ki Augusztus császártól, hogy írássék össze az egész földkerekség. Ez az első összeírás akkor történt, mikor Szíriát Cirinus kormányozta. És mindenek útra keltek, hogy felíratkozzanak, ki-ki a maga városában. József is felment Galileából, Názáret városából Dávid városába, melyet Betlehemnek hívnak, mivel Dávid házából és nemzetségéből származott, hogy felíratkozzék jegyesével, Máriával, ki áldott állapotban volt. S történt mikor ott voltak, hogy beteltek a napok, mikor szülnie kellett. És megszülte egyszülött fiát és pólyába takarta és jászolba fektette, mert nem kaptak helyet a szálláson.” (Lukács, 2, 1—7.)

Amit az előbb még az isteni cselekvés homályában próbáltunk megérteni, most látható alakban lép elénk. Itt van egy gyermek, olyan, mint más emberi ivadékok; sír és éhez és alszik, mint a többi, és mégis ő „a testté vált Ige” (Ján. 1, 14.). Nemcsak benne lakik az Isten — akár a legnagyobb teljességben is; nemcsak megérintette őt az Ég, hogy kövesse, küzdjön és szenvedjen érte, — akár minden más isteni illetést felülmúló hatalommal: ez a gyermek Isten, létében és lényegében.

Ha itt belső ellenmondás jelentkezne bennünk, adjunk helyt neki. Nem jó ilyen mály kérdéseknél semmit sem visszafojtani: elmérgesedik és valahol rombolva tör fel a felszínre. Talán érezhet valaki ellenállást a megtestesülés gondolatával szemben. Talán hajlandó elfogadni kedves, mélyértelmű hasonlatnak, de nem szószerinti igazságnak. Ha valahol a hit birodalmában, itt tényleg törhetnek fel kétségek. Ha így volna, legyünk alázatosak és türelmesek. Vegyük körül a kereszténység szeretet-titkát csendes, várakozó, esedező figyelemmel, akkor egyszer majd előttünk is megnyílik az értelem. Útbaigazításul pedig szolgáljanak ezek a szavak: „Ilyen dolgokat cselekszik a szeretet!”

Most hát adva van a gyermek számára létének tartalma. Aminek az ember születik, az határozza meg életének feladatát: minden más csak ez után következik. Környezet és külső cselekedetek befolyásolják, lendítik és lehúzzák, segítik és rombolják, hatnak rá és alakítják, — de a döntő a létbe tett első lépés, a döntő, hogy ki minek születik. Sokat fáradoztak már a keresztény gondolkodók, hogy kibogozzák, mi mehetett végbe Jézusban. Kutatták belső életét s majd a pszichológia, majd a teológia segítségével keresték a megoldást. De Jézusnak nincs pszichológiája; a teológia meghatározása pedig — bármennyire is igaz és alapvető a keresztény gondolkodás számára — lényegében elvont. A hit pedig valamilyen segítő gondolatot keresne, mely tovább vezet. Próbáljunk ilyent találni.

Emberi gyermek volt ez a fiatal lény; emberi homlok és tagok és szív és lélek. És Isten volt. Életének tartalma az Atya akarata volt: hirdetni a szent üzenetet, megragadni Isten hatalmával az embereket, megkötni a szövetséget, magára venni a világot és bűneit, szenvedni helyette szeretetből, s az áldozat pusztulásán és a feltámadáson keresztül a kegyelem új életére hívni. S éppen ebben kellett saját kialakulásának is végbemennie. Miközben feladatát teljesítette, önmagának kellett teljesülnie, ahogy a feltámadott szavai mondják: „Hát nem ezeket kellett-e szenvednie Krisztusnak és így menni be az ő dicsőségébe?” (Lukács, 24, 26.) Ez a kiteljesedés lényegében annyit jelentett, hogy ez az emberi valóság a vele személyileg egyesült isteni valóságot mintegy birtokába vette. Jézus nemcsak élte Istent, hanem Isten volt. Nemcsak Isten lett valamikor, hanem az volt kezdettől fogva. Élete pedig abban állt, hogy a saját Isten-létét emberileg megvalósította: Az isteni valóságot s annak értelmét emberi tudatába emelte; az isteni erőt akaratának részévé tette; a szent tisztaságot érzületével megvalósította; az örök szeretetet szívével gyakorolta; a végtelen isteni tökéletességet a maga emberi alakjába öltöztette — vagy ahogy kifejeznénk: élete állandó lehatolás volt önmagába, állandó kiterjeszkedés önmagában, felemelkedés a mindig magasabb önön magasságába, hatalombavétele saját értelmének, megragadása saját teljességének. Minden kifelé ható beszéd egyúttal azt az előnyomulást is jelentette önmagába, az ember Jézusét saját isteni valóságába. Biztos, hogy ez a gondolat nem kielégítő. De nem is akar elméleti tételtként megállni, inkább csak hathatós segítség szeretne lenni. Segíteni pedig talán tud, ha rágondolunk a gyermekre a jászolban... erre a homlokra s arra, ami mögötte él... erre a pillantásra... erre az egész kezdődő életre.

Fordította *Divald István*

ÁRASZD MEG A VIZET!

Istenem, Istenem, áraszsd meg a vizet,
Hadd vigyen el engem apám udvarára,
Apám udvarára, anyám hajlékába.

Székely népballada.

Istenem, Istenem, áraszsd meg a vizet,
Hadd vigyen el engem apám udvarára,
Apám udvarára, anyám hajlékába,
Hadd legyenek mégegyszer, ha csak egy órára,
Kisgyerekek, a régi, pirosalma képű,
Aki visszanevet a ránevetőre,
Emberre, csikóra, lepkére, kavicsra,
Meg túl a sövényen a sötét erdőre,
Ahol elkezdődik vége a világnak,
Kutyát, ha morog rá, birkózni cibálja,
Anyja ha kiszidja, megköveti szépen.
Mesében, álomban, nagy nekiszánásban
Kilencfejú sárkány mindakilenc fejét
Többől lecsapintja.

Istenem, Istenem, áraszsd meg a vizet,
Hadd vigyen el engem apám udvarára,
Apámnak, anyámnak kamara-házába,
Kigondoló székbe, dolgoasztal mellé,
Hadd legyenek mégegyszer régi, derék férfi,
Szerszám-kalapáló, penna-élesítő,
Szóra szót mondani, vallani, dallani
Embernek elébe embermódra álló.
Szíve közepéből szakadott igéjét
Tátongó emberek százan szomjúhozzák,
Százan szomjúhozzák, ezren visszhangozzák,
A szívükbe írják, párnájukba sirják;
Az is aki hallja, az is aki mondja,
Emberebb lesz tőle.

Istenem, Istenem, áraszsd meg a vizet,
Hadd vigyen el engem apám udvarára,
Apám, öregapám, úkapám sátrába,
Hadd lesem el tőlük, lesz-e belőlem is
Zuhatag szakállú erős öregember,
Éjszaka virrasztó, nappal nem beszélő.
Emberre ha ránéz, rajta keresztüllát,
Az égre ha felnéz, azon is általlát,
De sem embert immár, sem a levegőég
Csillagai nyáját nem áhítja nézni:
Csak befelé néz már, maga mélységébe,
Maga mélységében mindent megtalál már,
Amit Isten megmért földi halandónak.

Istenem, Istenem, áraszsd meg a vizet,
Hadd vigyen el engem.

Sík Sándor

CSENDES MISE

Viszem az Ostyát és a Kelyhet,
De ma egyedül ünnepelek,
Ó Közibénk Kivánczó!
A hívek kint az aratáson,
Kis mezítlábas ministránsom
Van itt csak s egy avitt anyó.

Mint egy sziget az óceánban,
Embertelen korall magányban
A Serleg az oltáron áll.
Vágynám hangosan énekelni,
De a fiú nem tud felelni,
A nénikém meg szundikál.

Magam vagyok. De mint a fákllya,
Gyúl ki bennem az Ige lángja,
S a lelkem tüsszel eltelik:
„Hol ketten-hárman én nevemben...”
Hárman vagyunk itt! — Isten engem,
Te vagy, Úram, a negyedik!

Kifordulok, karom kitárva
Mindén-lélek-átkarolásra,
S az Úr veletek! — mondanám,
De valami különöst látok,
Egy nem ismert világosságot
A kisfiún s a vén anyán.

És hallok is: valami halkán
Felém szüröngő titkos dallam
Küld odaátról kóstolót?
Vagy csak a fiú szorgos ajka,
Amint nagy boldogan hadarja
Az *Et cum spiritu tuó-t?*

Vagy álmából a néni tért meg,
S most a meghitt rózsafüzérnek
Gyöngyein ringatózik el?
És a Jelenvaló élébe
Az ártatlanság és a béke
Iker imája énekel?

Mindegy: az én halló fülemnek
Végtelen világok üzennek
A néma templom-úron át,
S míg rámtapad e tiszta négy szem,
Bensőmben tornyosodni érzem
Az Örök Halmok sóhaját.

Sik Sándor

Rónay György:

RACINE

Párizsban 1670 késő őszen nyolc napon belül két azonos tárgyú színdarabot mutattak be. Mindkettő Titus római császár és Bérénice palesztinai királynő szerelméről szólt. Az egyiket, a „Bérénice” címűt Racine írta, a másikat, a „Tite et Bérénice”-t Corneille. Amazt november 21-én játszotta először a „Hôtel de Bourgogne” királyi társulata; emezt egy héttel később Molière-ék, a király komédiásai vitték színre. A közönség kora legnagyobb drámaköltőinek versengésében győnyörködhetett.

1670-ben Racine harmincegy éves, Corneille hatvannégy. Amikor Corneille a „Cid”-del döntő sikerét aratja, Racine még meg sem született. Corneille fénykora az ő kisdéd éveire esik: egy esztendő, amikor a „Horace” és a „Cinna”, négy; amikor a „Polyeucte” és a „Pompejus halála” színrekerül. 1670-ben Corneille már mélyen pályája lejtőjén jár, Racine viszont ekkor éli azt a remekműveket termő delelőjét, mely az „Andromaque”-tól a „Phèdre”-ig, 1667-től 1677-ig, tíz kerek esztendőn át tart anélkül, hogy ragyogását akár csak futó borulat is megzavarná.

Egyenlőtlen ellenfelek: hanyatló mester és ereje teljében lévő alkotó állnak szemben egymással 1670-ben; s aligha követhetnénk el nagyobb igazságtalanságot Corneille iránt, mint hogyha a két Bérénice-dráma egybevetése alapján próbálnók megállapítani költőik értékét és rangját. Am ha erre nem is alkalmas: a két művész sajátos világát, szemléletét, pszichológiáját illetően kétségtávol tanulságos ez a kínáló összehasonlítás. Racine ugyanis szigorú dramaturgiai elveit sehol sem érvényesítette oly végtelenen, mint éppen a „Bérénice”-ben; a „Tite et Bérénice” pedig, mint fáradt öregkori alkotás, melyben már inkább csak a rutin működik, nyers leplezetlenséggel tárja elénk Corneille sajátos retorikáját s azt a világnézeti és lélektani gépezetet, amely a corneille-i színház cselekményét és alakjait mozgatja.

Titus és Bérénice kölcsönösen szeretik egymást; Róma törvényei azonban tiltják, hogy a császár idegen nőt, s ráadásul idegen királynőt vegyen feleségül; Titus tehát lemond szerelméről, Bérénice pedig hazatér keleti országába; Suetonius szavaival „invitus invitam dimisit”: — nagyjában ennyit mondanak a latin történetírók a szerelmi regényekben meglehetősen szegény római históriának erről az epizódjáról. Erről van szó, és semmivel sem többről, Racine drámájában is. Valóban sovány tárgy öt felvonásra, — jegyezheti meg a modern néző vagy olvasó, akinek izlését Shakespeare és a romantika bonyolultabb cselekményhez, több meglepetéshez, nagyobb színpadi mozgáshoz szoktatta. S ilyesféle kifogást emeltek a darab ellen Racine egyes kortársai is, főképp az idősebbek, azok, akik közelebb álltak Corneille nemzedékéhez s azon a színpadi irodalmon nevelkedtek, melynek legfőbb becsvágya a sokszor érthetlenségig zsúfolt cselekmények színrevitele volt. Segrais — (aki 1658-ban Cézay konstantinápolyi francia követ elbeszélése alapján

egy gyarló novellában ugyanazt a hárem-történetet dolgozta föl, amelyből később Racine a „Bajazet” témáját merítette), — Segrais például így nyilatkozott róla: „C'est la matière qui manque a Racine”, vagyis nincs „anyaga”, nincs cselekménye, túlságosan ösztövrő a „meséje”. S hozzátette: „Corneille egyetlen jelenetében több az anyag, mint Racine-nak egy egész darabjában”.

Képzlet-szegénység? Azok szerint, akik a corneille-i „hősi komédiák” világában nőttek föl, föltétlenül az, és ne feledjük el, hogy a Corneille-féle „comédie héroïque” már erősen fegyelmezett, erősen klasszicizált műfaj ahhoz a drámatípushoz képest, melyben az átlag-ízlés még a század közepén is legfőbb kedvét lelte, s mely lényegében nem más, mint a gáláns lovagregény dramatizált változata. Jellemző, hogy a kor legnagyobb sikere is ebből a nemből való: Thomas Corneille-nak, a „nagy” Corneille öccsének „Timocrate” című darabja. Nyolcvanszor adták egyfolytában, s végül a színészek annyira ráuntak, hogy levették a műsorról. A kúsa bonyodalom lényege, hogy Timocrate krétai király Cléomène vándor lovag neve alatt él az argosi királynő udvarában. A királykisasszony szerelmes Cléomène-be, viszont gyűlöli Timocrate-ot, akit nem ismer; ráadásul a krétai sereg megtámadja Argost s a királynő fölszólítja Cléomène-t, védje meg őket Timocrate, vagyis önmaga ellenében. Amit a szerelmes hős meg is tesz, megverve a tulajdon hadait, hogy azután különféle újabb viszontagságok után mint kérő térjen vissza Argosba. Elképzelhető, mily szegényeseknek találhatták Racine műveit, akik a „Timocrate”-ért, vagy Quinault nem kevésbé zsúfolt és képtelen meséjű, szintén személy- és névcseréken alapuló tragikomédiáért lelkesedtek. Megállapították róla, hogy nincs fantáziája.

Racine azonban egészen másban látta a fantázia feladatát, mint abban, hogy váratlan fordulatokat és ágbogas történeteket eszeljen ki. Az ő „szegénysége” tudatos állásfoglalás; egy új ars poetica érvényesítése. „Tragédiában csak a valószerűség hat — írja; — és mi valószerűsége van annak, hogy egyetlen napon az események akkora tömege történjék, amekkora több hét alatt is csak alig történhetik meg? Egyesek úgy vélik, ez az egyszerűség képzelethiány jele. Elfelejtik, hogy az események zsúfolása mindig olyan költők menedéke volt, akik tehetségükben sem elég bőséget nem éreztek ahhoz, hogy öt fölvonáson át egyszerű, szoros cselekménnyel, a szenvedélyek hevességével, az érzelmek szépségével és a kifejezés eleganciájával kössék le nézőiket.” Ugyanilyen értelemben nyilatkozik — csak sokkal több éllel Corneille, a „malevolus veter poeta”, a rosszindulatú öreg költő felé, — „Bérénice” előtti darabjának, a „Britannicus”-nak előszavában is. Hogyan tehetne eleget mindenem fönnakadó bírálóinak? Mi sem volna könnyebb ennél — mondja. Éppen csak a „bonsens”-t kellene elárulnia, éppen csak a természetből kellene eltávolodnia. „Egyszerű, kevés anyaggal terhelt cselekmény helyett, aminőnek az egy nap alatt lepergő bonyodalomnak lennie kell, s melyet, miközben fokozatosan halad kifejlete felé, csak a szereplők érdekei, érzelmei és szenvedélyei tartanak fönn, meg kellene tölteni ugyanazt a cselekményt egy csomó eseménnyel, melyek csak egy hónap alatt történhetnek meg, egy

csomó minél valószínűlenebb, annál meglepőbb színi fogással és végtelenül sok szónoklással, mikor is a színészek éppen az ellenkezőjét mondják annak, amit mondaniuk kellene." Racine azonban a józan értelemre, a természetre, a valószerűségekre és az antikok példájára hivatkozva minden járulékos elemet — epizódot, színpadi fogást, deklamációt — lehánt a tragédiáról, hogy annál teljesebben irányíthassa a figyelmet a tragikum lényegére. Attól a pillanattól fogva, hogy a függöny fölmege, hősei a légkisebb kitérő, a legparányibb pihenő nélkül, könnyörtelen következetességgel haladnak sorsuk beteljesedése, a drámai pusztulás felé. „Nem lehet elégé ügyelni — jegyzi meg, — hogy semmi olyasmit ne vigyünk színre, ami nem föltétlenül szükséges.”

Mi történik a „Bérénice”-ben? A szó szokványos értelmében semmi. A három hős: Titus, Bérénice és Antiochus keleti király, Bérénice régi imádója. Az első fölvonásban Antiochus bevallja szerelmét a királynőnek és búcsút vesz tőle. A másodikban Titus megbizonyosodik róla, hogy Róma nem nézi jó szemmel az idegen nő iránti vonzalmát, elhatározza tehát, hogy lemond szerelméről; de szemtől-szembe állva Bérénice-szel, habozni kezd, valósággal megfutamodik és kínzó kétségek közt hagyja szerelmesét. A harmadikban fölkéri Antiochust, világosítsa föl Bérénice-t házasságuk lehetetlenségéről, bírja rá őt a hazájába távozásra s legyen ott védelmezője és vigasztalója. Antiochus hosszas tétozás után vállalja a küldetést, Bérénice azonban fölháborodva elutasítja őt. A negyedikben megtörténik a két szerelmes döntő találkozása: Titus a kötelességet választja, Bérénice a halált. Az ötödikben végül a három halálraasztant szerelmes lemond az öngyilkosságról s vállalja sorsát: a magányt.

Mindebben még csak nyoma sincs semmiféle külső eseménynek. Olyan darabokban, melyek szigorúan ragaszkodnak az időegység elvéhez — ahhoz tudniillik, hogy cselekményük ne lépje túl a huszonnégy órát, — az írónak nincs is módja, legalábbis a valószínűség alapvető törvényének megsértése nélkül, az érzelmek történetének, keletkezésének, fokozatos fejlődésének ábrázolására; az ilyen drámának valóban „in medias res” kell kezdődnie, sőt még azon is túl: közvetlenül a katasztrófát megelőző órákban. Az alakok itt mind végzetüktől súlyosan lépnek elénk, érzelmek, szenvedélyek, küzdelmek és remények terhes multjával a hátuk mögött; abban a pillanatban szólalnak meg, amelyben sorsuk megérett a beteljesülésre. Nem ismerkednek egymással; már régen ismerik egymást. Az ő számukra nincs többé „más” lehetőség; kölcsönösen rabjai egymás végzetének. Bérénice sorsa Titustól függ, Antiochusé Bérénice-től; egyetlen érdek vonul végig az egész drámán, a sorsok eltéphetetlenül fűződnek egymásba s ezt a láncot semmiféle hatalom sem szakíthatja szét, ez az áramkör minden idegen elemet, minden véletlent, minden külső beavatkozást kitaszít magából. Három egymáshoz láncolt ember, akit semmi erő, irgalom, akadály meg nem menthet többé; mert a végzet, amelynek áldozatul esnek, nem kívülről van és nem fölöttük, hanem bennük. Csak egy módon szabadulhatnak tőle: ha önmaguktól is megszabadulnak. Racine hősei nem félnek a haláltól. Szembenéznek vele, benne élnek a halál légkörében. Néha úgy fogadják, mint egy megváltó,

irgalmas csókot. A „Bérénice” hősei életben maradnak; de ez az élet túl van a halálon; meghaltak s túlélik a halálukat.

S vajjon elképzelhető-e, hogy hármuk közül valamelyiknek sikerül megszöknie tragikuma elől? Hogy Bérénice és Antiochus valóban egymásra találjanak, ahogyan Titus kívánja egy pillanatra? Vagy hogy Titus egyszer mégiscsak vigasztalást nyer Róma egyik ifjú hölgye mellett? Nem, ez elképzelhetetlen. Ezek a sorsok kölcsönösen meghatározzák egymást; ez a tragikus világrend nem ismer kibúvókat.

Nem így Corneille-nál, a „Tite et Bérénice”-ben. A Racine-nál oly szigorúan egységes drámái érdeket ő megosztja; vetélytársat ajándékoz Titusnak is, Bérénice-nek is, annak testvére, Domitianus, ennek Corbulo hadvezér hatalomvágyó lánya, Domitia személyében, s így a figyelemnek egyszerre két egyenrangú pár sorsára kell irányulnia: egyrészt Tituséra és Bérénice-ére, másrészt Domitianuséra és Domitiáéra. Racine-nál a dráma elején megadott alapképlet többé nem változik; nála a cselekmény nem a viszonyok megváltozása, hanem a viszonyok tragikumának beteljesedése. Bérénice Titust, Antiochus Bérénice-t épp úgy szereti a darab végső jelenetében, mint ahogyan az elsőben szerette; nem kapcsolatuk módosult, hanem kapcsolatuk érzelmi tartalma: a remény vált reménytelenséggé. Corneille-nál éppen ellenkezően, egy viszonybeli elmozdulással kezdődik, arra épül föl az egész dráma: Domitia elfordul Domitianustól és Titusnak akar a felesége lenni. Titus azonban Bérénice-t szereti, szerelmének ügye pedig a szenátustól függ. Domitia tehát azért fondorkodik, hogy a szenátussal eltávolíttassa a városból vetélytársnőjét, Domitianus viszont abban fáradozik, hogy elhárítsa az akadályokat bátyja és a királynő házassága elől s ezzel visszanyerhesse a hűtlen Domitiát. Közben az érdekeltek egymással is a legkülönbözőbb és legmeglepőbb módokon szövetkeznek, s így az intrikáknak olyan szövevénye áll elő, aminő a Racine-i drámában elképzelhetetlen.

Az is elképzelhetetlen Racine-nál, hogy a külső tényezők oly nyomós szerepet játszanak a cselekménynek és a hősök sorsának alakulásában, mint Corneille-nál. Bérénice-t például, akit annakidején Titus hazaküldött Palesztinába, egy mellékszereplő, Domitianus bizalmasa, Albinus hívja vissza titokban Rómába, hogy ezzel a császár hamvadó szerelmét föllobbantsa és Domitiával tervezett esküvőjét fölborítsa. Igaz, Racine „Phèdre”-jában is mellékszereplő, Oenone, a dajka emeli Hippolyte ellen apja, Theseus előtt a bűnös szerelem vádját; csak hogy Racine-nál ezek a bizalmasok nem annyira önálló alakok, mint inkább megszemélyesítései a hős lelkében működő valamely indulatnak, erőnek, hajlamnak s ösztönnnek, vagy esetleg szenvedélyeivel szemben az értelemnek. Oenone tette is inkább Phedra tette; Oenone és Phedra dialógusai is inkább Phedra nagy benső monológja; a szenvedélyében és benső vívódásában agyonhajszolt Phedrának csak egyetlen percre kell elnémulnia az erkölcsi aggodás szavának, hogy beleegyezzék Oenone javaslatába, illetve megtegye, amit itt Oenone tesz meg helyette. S ha egyszer, ereje fogytán, beleegyezett a tettebe, — („tégý, amit akarsz, rád bízom magam; zavaromban én magam mit sem tehetek magamért”): — nem annyi-e,

mintha valóban ő maga hajtaná végre? Racine-nál a hős mindig felelős bizalmasa cselekedetéért, mert általa ő cselekszik (s Oenone-t elátkozva Phedra magamagát átkozza el); Corneille-nál viszont a bizalmas többnyire külön személy, önálló egyéniség, afféle „raisonneur” a hős mellett, mint Titus mellett Flavianus, vagy cinkosa, támogatója a hősnek, mint Domitianusnak Albinus.

Még jellemzőbb a külső tényezőnek ez a jelentősége Corneille-nél a szenátus szerepében. Racine-nál „az egész drámán könyörtelenül végigzeng a versek kezdetén vagy rímeiben Róma neve”, — Jules Lemaitre finom észrevétele szerint, (annyira, hogy volt elemzője, aki mint politikai tragédiát értékelte a „Bérénice”-t); a három hős sorsára valóban Róma monumentális árnyéka vetődik rá; minden szó, minden gondolat mögött, kimondva vagy kimondatlanul, valóban ott van Róma; de csak ott van, mint egy árnyék, s nem szól, nem cselekszik, nem dönt. Döntenie Titusnak kell. Nem ő függ Rómától; ellenkezően: Róma függ az ő döntésétől. Hogy jelleménél fogva nem dönthet másként, mint Róma, azaz kötelessége mellett és szerelme ellen (s hogy szerelme ellen döntene még akkor is, ha mellette döntene): éppen ebben rejlik a tragikuma. Corneille-nál viszont a dráma döntő szavát a szenátus mondja ki azzal, hogy római állampolgárrá nyilvánítja Bérénice-t s ezzel megszünteti a házassági akadályt közte és Titus között. A szereplők minduntalan a drámán kívülre cselekszenek, efélé a színpalak mögött rejlő szenátus felé; s ahogy kifelé irányul a tevékenységük, kívülről jön a megoldás is. Corneille-nál a történelem minduntalan szívességeket tesz a drámaíróinak. A „Cid”-ben például éppen jókor jelennek meg az arab seregek ahhoz, hogy Rodrigue páratlan haditettrel tegye jóvá, amit Chimène apjának megölésével vétett; s hogy megindokolja hirtelen éjszakai fölbukkanásukat, Corneille elegendőnek véli, ha előzőleg néhány sorban utal a folyam torkolata felé kalandozó tiz mór hajóra. Mily más Racine „Mithridate”-jában a római hadak támadása, mennyire szerves része a cselekménynek. Mithridates ősi ellensége Rómának; amint elénk lép, Róma győztes csapatai elől menekül; féltékenységét a vereség csigázza magasra és megalomániás haditervét Róma ellen az agg szerelmesnek e vereségből fakadó kisebbség-érzése fűti; egyik fia Róma cinkosa; s Róma nélkül el sem indulhatna a cselekmény, elő sem állhatna a dráma alaphelyzete: a két testvér versengése holtnakhitt apjuk jegyeseért, Monime-ért. Corneille történeti hősei benne élnek a történelemben; Racine-éi személyes végzetükben hordozzák a történelmet. Ez utóbbiak végzetében egy-egy nagy történelmi pillanatot teljesül be: Néróban megszületik a zsarnok, Kelet elbukik Róma előtt, Titusban a kötelesség legyőzi a szenvedélyt. Corneille-nál a hős sorsának és a történelemnek a vonala korántsem esik így egybe; nála a dráma túlfut a történelmen; egy bizonyos ponton, ott, ahol történelmileg véget kellene érnie, átlendül a morális és retorikai absztrakciók világába. Ez az a pont, ahol a corneille-i dráma mintegy négyzetre emelkedik s ahol a hősök meghatványozzák magukat; itt síklík át, a nemesség, nagylelkűség, hősiesség trióinak, kvartettjeinek, kvintettjeinek zengése közben, a parádés tömegjelenetek apoteózis-hangulatában Corneille drámája az emberfölköttibe, az embertelenbe. Az emberiben, a pszichikaiban a dráma le-

zárult, elérte megoldását; nem is folytatódhatik másutt, mint az emberin kívül s a pszichikai irrealitásban. Rodrigue minden bűnét jóvátette és Chimène már éppen eléggé megmutatta, mennyivel többre tartja kötelességét szerelménél: itt az ideje, hogy elkövetkezzék a megbékélés. Chimène azonban még följobb csigázza akarát és Rodrigue-nak, miután seregeket vert meg, még egyszer meg kell vívnia, ezúttal egy nála nyilván gyengébb lovaggal; s ez a párbaj már emberileg is, drámailag is érdektelen. A Horatiusok Róma képviselőitében bátran kiállnak az Alba Longát képviselő Curiatiusok ellen, noha többszörös rokonság fűzi egymáshoz őket; a dráma ezzel elérte tetőpontját s minden emberi érzésünkkel igazat adunk a tömegnek és a királynak: ennek a borzalmas hármass párviadalnak már nem szabad megtörténnie (bármilyen egyébként a történelmi igazság). Ami a továbbiakban végbemegy, az már kivülesik az emberi érdeklődés és részvét határain.

Hasonló a helyzet a „Tite et Bérénice”-ben is. Bármennyire kívülről jön is a szenátus döntése: megoldja a lényeges problémát s ezzel a darabnak voltaképpen vége is van. Corneille azonban megtoldja egy hősi fináléval, melyben Titus és Bérénice lendületes duettban, egymást és önmagukat túllicítálva tesznek tanúbizonyságot nemességükről. Bérénice, minthogy a szenátus döntése következtében „dicsőségén” semmi folt nem esett, immár nyugodtan lemond Titusról; ha Róma nagylelkű volt iránta, megmentve „dicsőségét”, ő még nagylelkűbb lesz Róma iránt, megmentve Róma törvényeinek dicsőségét; amivel végeredményben ismét csak Bérénice dicsősége növekszik. Hasonlóképpen Titus is: megajándékozza Domitianust Domitia kezével s hogy ne legyen oka panasza Domitiónak sem, aki „nem állapodhat meg, csak a legnagyobb rangban”, megosztja hatalmát, trónját és birodalmát Domitianusszal. S mindezt elsősorban azért, hogy „kelettől nyugatig, a móraktól a szkítáig Titus és Bérénice híret hirdessék a népek s hogy a történelem örök időkre megőrizze nagy-szerű emlékezetüket”. Corneille hősei arccal az utókornak fordulnak; jövő híruknek élnek és cselekszenek, mintegy prolongálják magukat a jövőndöbe. Racine hőseit négy fal közé zárja a végzetes szenvedély; négy fal közt sebzik halálra egymást és önmagukat. Corneille színpada állandóan nyitva van a közönség felé; hőseinek nagy akaratmutatványai közönségre számítanak és közönségnek szólnak. Racine színpada viszont oly meghitt, annyira zárt, hogy — Thierry Maulnier találó szavai szerint — jelenlétünk egyenesen tapintatlanságnak tűnik.

Racine drámái a lelektani valóságban mozognak, Corneille-éi az erkölcsi fikcióban. Azzal, ami indulat, szenvedély, azzal, ami az ember morális harmóniáját fenyegeti, Corneille eleve szembeszegül, egyrészt az értelemre, másrészt egy sajátosan voluntarisztikus értelmezésű emberi méltóságra hivatkozva. Az uralkodó számára a szerelem legfőljebb csak szórakozás lehet; s úgy tekinti a szerelmet, mint sunyi merényletet, melytől fölébe akar kerekedni az államérdeknek — fogalmazza meg az egyik jellemző corneille-i axiómát Titus bizalma, Flavianus. „Az én lelkemet egyáltalán nem elégíti ki az a nevetséges érdem hogy jól tud szeretni. Egyedül a trón szenvedélye lehet tartósan szép, egyedül ennek

tartozik örök hevülettel a lélek" — hirdeti Domitia. „Az én rangom, meg a tiéd számára semmi dicsősége nincs annak az izzó váagnak, hogy meghaljunk egymásért; az ilyen szerelmes-erények nem illenek egy császárhoz" — jelenti ki Bérénice. Nincs az a szenvedély, nincs az a érzelem, amelynél előbbrevaló ne volna a „kötelesség", a híres *corneille-i* „devoir". Csakhogy ez a „devoir" korántsem valaminő erkölcsi világrend követelménye; nem általános, hanem személyes, és többnyire meglepően egyéni értelmezésű. Olyannyira, hogy sokszor hajlandó az általános erkölcsi világrenddel szemben is érvényesülni. Chimène-nek a „Cid"-ben engedelmeskednie kellene a királynak; Chimène ezzel szemben ragaszkodik a maga külön, személyes, fiktív „devoir"-jához és megtagadja az engedelmességet. Az öreg Horatius szívében, miután mind a közösség, mind az uralkodó föloldta fiait „kötelességük" alól, föl kellene ébrednie az apai szeretetnek és részvételnek; ő azonban a maga külön „devoir"-ja nevében követeli a párviadalt, amit különben fiai is határozottan vállalnak, ugyancsak a maguk külön „kötelességének" nevében. A példákat tetszés szerint szaporíthatnók, a legkirivóbbig: Domitiáig, aki, mint Corbulo lánya, apjának rangja iránti „devoir"-jából csak császárhoz hajlandó hozzámenni s e „devoir" érdekében meglepő fölennyel gázol keresztül a hűség és szótartás erkölcsi kívánalmain, mindig a hatalmon legfölül levőre irányítva szerelmét s egész kis machiavellista morált dolgozva ki magának. „Néró, a halandók borzalma és rémülete is nagy hős lett volna szememben, ha feleségül vett volna" — vallja be az öreg Corneille megrokkant izlésére jellemző naívsággal.

Mi határozza meg hát ezt a „kötelességet", ha nem az általános erkölcs törvényei? Mint a hősök félreérthetetlenül és ismételtelen elárulják: nem más, mint jövődő dicsőségük, „gloire"-juk alapjának, „honneur"-jüknek a védelme és biztosítása; ez az „honneur", tisztesség, becsület pedig nem egyéb, mint jóhírük, feddhetetlenségük a kortársak ítéletében, kinos és kényes kerülése annak, hogy a fönnálló társadalom formális törvényei szerint megszólhassák, vagy bármiért is lenézhessék őket. Az az erő végül, mely a „devoir"-t az „honneur", az „honneur"-t meg a „gloire" szolgálatába állítja és érdekében alkalmazza, az akarat; a „gloire"-ra irányított akarat azután habitussá keményedik, s mint „gőg", „orgueil", a tipikus *corneille-i* hősök jellemének alapvonása. Végső fokon ez a gépezet mozgatja Corneille egész színpadi világát.

Lehetetlen észre nem vennünk e világnézet korszerű forrásait. Az emberi akaratnak s egyáltalán az embernek ez a túlbecsülése nyilván nem független a jezsuita pedagógia és filozófia erősen voluntarisztikus irányától. Corneille a jezsuiták növendéke volt, s a voluntarizmus legszélsőségesebb megfogalmazása, az úgynevezett molinizmus körül akkoriban heves viták folytak Európa-szerte, de különösen Franciaországban, ahol a janzenizmus a vele leghatározottabban ellentétes tételeket hirdette. De nem független e világnézet kora nemesi társadalmának eszményeitől sem. Corneille hősi típusaiban és drámái mechanizmusában az a hanyatló, a humanizmus által transzcendenciájától megfosztott, sztoikus elemekkel átszőtt és kollektív gyökereitől elszakadt feudálislovagi világ tükröződik, amely éppen ekkor éli utolsó föllobbanásait a

Richelieu központosító tervei ellen tanúsított opposzióban és a lovagi regényességet s individualizmust még egyszer életrekelő Fronde-ban.

Racine harminchárom esztendővel volt fiatalabb Corneille-nál. Más világba született bele, más nemzedéknek a tagja, más ízléssel, más eszményekkel.

Corneille-ra a jezsuiták hatottak, Racine-ra a jezsuiták ellenlábasai, a Port-Royal mesterei. Ezt a Port-Royal nevezetű kolostort, köréje csoportosult „magányosait” s egyéb híveit bizonyos dogmatikai vélemények állították szembe a jezsuitákkal: elsősorban a kegyelemről s az emberi természetről vallott fölfogásuk. Ennek lényege az emberi akarat és a kegyelem egymáshoz való viszonyában a kegyelem szerepének (a kálvinista predestináció hatása alatt való) túlságos kiélezése, amiből egy túlságosan rigorista erkölcsstan és az emberi gyengeség túlhangsúlyozása következett. Jansenius püspök egyáltalán nem akart semmiféle szektát vagy mozgalmat alakítani, csupán a molinizmussal szegezte szembe Szent Agoston egyoldalúan felfogott tanításait; s lehet, hogy az egész janzenizmus a szakszerű teológiai viták területén belül marad, ha egyrészt nem hívja ki maga ellen a jezsuiták sorozatos támadásait, másrészt nem találkozik egy mély és sürgető társadalmi igénnyel. Ez az igény a francia polgárságból indult ki, s arra irányult, hogy az arisztokrácia hovatovább nagyon is engedélyes vallásosságával, meg Richelieunek és Mazarinnak a vallást az államérdek alá rendelő politikájával szemben függetlenebb, mélyebb, élményibb és szigorúbb vallásos életet alakítson ki. Racine-t ebben a janzenista szellemben nevezték a Port-Royal legkiválóbb pedagógusai. Amellett kitűnően megtanították görögül is.

Görögség és janzenizmus korántsem olyan ellenkezők, mint ahogyan első pillanatra gondolnók; főként egy tragédiáiró számára nem azok. Azt a tragikus világnézetet, mellyel a görög drámákban találkozott, nemhogy cáfolták volna, hanem inkább elmélyítették s mintegy krisztianizálták Racine-ban a janzenista eszmék. A janzenista vallásosság, illetve annak emlékei, melyeket lelkéből soha nem törölhetett ki, hozzásegítették őt ahhoz, hogy a görögség vallási alapú tragikus világképét és végzetelményét mindenestül beléhelyezze az emberi pszichébe. Az ő tragikumai sosem a helyzetek, hanem mindig a jellemek, a szenvedélyek tragikumai; és az ő szemében minden szenvedély végzetesen tragikus, — úgy, ahogyan a görögöknél egy isten átka vagy bosszúja volt —, mert túlságos, egész lényünket átjáró és leigázó ragaszkodás valami mulandóhoz, illetve azon át, éppen mert szeretjük, önmagunkhoz. Bírni akarjuk szerelmünk tárgyában a boldogságot, márpedig az ember számára nincs boldogság a földön: az ember önmagában mit sem ér; szerelmével pusztítja el szerelmét; a maga erejéből képtelen a jóra. Lényegében igaza volt a nagy Arnauldnak, a janzenizmus egyik legkiválóbb képviselőjének, aki miután Boileau kedvéért elolvasta Racine „Phèdre”-jét, így nyilatkozott róla: „Phèdra jellemében nincs semmi kárhozható, mert vele a költő azt a nagy leckét adja nekünk, hogy ha korábbi vét-

keink büntetéseként Isten magunkra és szívünk romlottságára hagy, nincs oly véglet, melybe, bárha útáljuk is, bele ne tévednénk."

Racine fölfedezte — s ezt a Port-Royalnak köszönheti —, hogy az ember végzete nem más, mint szenvedélyei. Corneille fejfel kimagasló hősöket és hősi erőnyeket vitt színre, Racine szenvedélyeik hálójában vergődő bűnösöket; embereket, akiket egymáshoz láncol a szenvedély, s akik így, egymáshoz láncoltan, egyszerre zuhannak bele a szakadékba. Valóban hasonlóak az antik tragédiák istenvertjeihez, akiknek elméjét az égiek megzavarták; ezek is vakok és süketek, vakon és süketen vetik magukat végzetükbe. Kergetik egymást, mint a megszállottak, „tenger-ől-tengerre vonszolva láncukat”, mint Orestes az „Andromaque”-ban: s mindannyian elmondhatják Orestesszal: „Je me livre en aveugle au destin qui m'entraîne; j'aime, — vakon szolgáltatom ki magam a végzetnek, mely elragad; szeretek.” S mihelyt átadták magukat a szenvedélynek: kilépnek az emberek közös világából a kárhozottakéba. Belefűrik magukat szenvedélyükbe és szenvedélyük sajátos logikájába; mint a mániákusok, rögeszméjükhöz alakítják az egész világot. Gyanútlanok; intő jelek egész sorozata mellett haladnak el anélkül, hogy észrevennék őket; néha egyiket-másikat lehetetlen észre nem venniük: ilyenkor áltatni kezdi magukat. Elszántan hajszolják áldozatukat: Pyrrhus Andromaque-ot, Hermine Pyrrhust, Orestes Hermione-t; Roxane Bajazetot; Phedra Hippolyte-ot; annyira rabjai szenvedélyüknek, hogy el sem tudják képzelni, hogy akit szeretnek, ne szeresse viszont őket és mást szeressen. Amikor erre rádöbbennek, egy pillanatra föleszmélnék; hitetlenkedve, naiv elképedéssel kérdezik: hát riválisom van? S egyszerre megfordul bennük a világ; ettől fogva gyűlölve szeretnek, acsarkodva harcolnak szerelmükért és már mindenre képesek. Ezeknek az elátkozottaknak az életében elkövetkezik egy perc, amikor fölkialtanak: Hermione, Roxane, Mithridates, Eriphile, Phedra, szinte ugyanazzal a hangszállal: „Ha nem lesz az enyém, ne legyen másé sem.” Ekkor lesznek árulók, gyilkosok; ekkor borítják lángba világukat. Tragikumuk telje, hogy még egyszer föl kell ébredniük, hogy egy rémült, eszelős pillantást vessenek művükre: a romokra, a drága halottakra. Hermione Pyrrhusra. Phedra Hippolyte-ra. Agrippina a szörnyeteg Néróra. „Qui te l'a dit?” — kérdezi döbbenet Hermione Orestestől, aki az ő parancsára mérsároltatta le görögjeivel Pyrrhust. „Miért kellett megölni? Mit tett? Milyen címen? Ki mondta neked?” — „Takarodj, rettenetes szörnyeteg!” — kiáltja Phedra Oenone-nak. Egyszerre fölöslegessé válnak a világban. Megölték áldozatukat; nincs többé kit gyűlölniük-szeretniük. Kiegték; megérték a halálra.

A szenvedély dialektikáját a józan logika képtelen megérteni. Racine drámáiban többnyire megvannak a képviselői ennek is: Pylades, Burrhus, Acomat. Acomat például a „Bajazet”-ban kitanult cselszövő, gyakorlott politikus, kegyvesztett nagyvezér; választhat a selyemzsinór és az összeesküvés közt. Az utóbbit választja. A szultán keleten harcol, öccse, Bajazet a szerájban raboskodik. S a szultán távollétében Roxane kezében van a hatalom. Acomat igen észszerűen építi föl tervét. Ha Roxane szabadon bocsátja Bajazetot, szultánná választják s a hazatérő

Amuratot már be sem engedik Konstantinápolyba. Mindez talán sikerűne is, ha Roxane nem volna szerelmes Bajazetba. Acomat logikusan gondolkodik s éppen e szerelemre számít; nem vet szánót a szerelem dialektikájával. Bajazet mást szeret; tehát Roxane, a szerelmes Roxane halálra ítéli Bajazetot. Ez a halál az ő halálát is jelenti. De minek éljen, ha Bajazet nem él? S Acomat tervei összeomlanak.

Sehol annyi bűn, halál, elitéltség, sehol oly nyomott égboltja a végzetnek, mint Racine-nál. Ez a színház mégis sokáig a gyöngédség, a lágyág, a „tendresse” hírében állt, (noha akadtak kortársai, akik éppen azt kifogásolták benne, hogy „noir et horrible”, túl sötét és szörnyűséges). Ami benne Corneille-jal szemben gyökeresen új: a pszichológia, az illúziótlan emberszemlélet, az nem Racine találmánya és nem Racine kiváltsága. A század nagy moralistái, — többnyire Montaigne szellemi utódai —, Pascal, La Rochefoucauld, La Bruyère s a maga területén Boileau, — sorra fosztják meg az embert azoktól a hősi illúzióktól, amelyekkel Corneille s a heroikus regény és komédia fölruházta. Az új kor, az abszolutizmusé, nem kedvezett az egyéniség exaltációjának. Annál inkább kedvezett az emberismeret elmélyítésének. Ez az emberismeret, ez a realiztikus pszichológia megtöri az irodalomban a hősi idealizmus egyetlen jellemvonásra alapított típusainak uralmát. A valóságosság követelménye nemcsak a cselekményre vonatkozik, hanem a jellemekre is. A valószínű jellem pedig nem egysíkú, hanem komplex jellem. Ilyenek a Molière-éi, legalább is „nagy” vigjátékaiban; ilyenek a Racine-éi, akinek egy-egy mondata, mint villámfény, világít le a lélek alvilágába, a tudattalanba, az ösztönök éjszakájába, a szenvedélyek forrásvidékére.

Racine ismeri ezt az éjszakát. Tudja, hogy a szenvedélyek nem mindig egyértelműek; tudja, hogy egy hirtelen támadt szerelem néha nem más, mint burkolt szadizmus, mint a „Britannicus” Nérójában, vagy burkolt mazochizmus, mint az „Iphigénie” Eriphile-jében. Tudja, hogy a szerelem forrása zavaros forrás, és nemcsak a gyűlölet teszi zavarossá. A legtöbb szerelmi szenvedély mélyén ott él egy sötét ösztön: a hatalomvágy. Két démon osztozik életünkön: a szerelem és a becsvágy — írta La Fontaine —; s a becsvágy hatalmasabb, mert még a szerelemben is érvényesül. Racine nagy, szenvedélyes szerelmei nem úgy szeretnek, hogy föl tudnának oldódni, meg tudnának semmisülni abban, akit szeretnek. Úgy szeretnek, mint a tigrisek, foggal, körömmel, vérben. Eriphile így szereti meg Achillest: láng és zsarátnok közt, félig alétan a győztes görög vértől lucskos karjaiban. Mithridates is valahogy ilyen Achilles-módra szerezhette meg Monimát. S vajjon Roxane tudná-e ilyen gyilkosan, ilyen torkát átharapni készen szeretni Bajazetot, ha Bajazet szabad ember volna, nem pedig az ő rabja?

S most képzeljünk el egy Phedrát, aki túléli Hippolyte-ot — ahogyan Mauriac tanácsolja —; képzeljünk el egy Néró-gyilkos öreg Agrippinát, vagy egy Roxane-t, harminc, negyven, ötven esztendővel a szarjabeli vérfürdő után. Öldöklések emlékeitől visszhangos lélekkel, egy ilyen önmagát túlélő Phedra: ez lesz Atália. A szerelem rég meghalt

benne és számára; a hatalomvágy, a szerelem ikertestvére megmaradt és zsarnoksággá csontosodott. Erről a bibliai szörnyetegről írja Racine utolsó drámáját.

A „Phèdre”-t először megbuktatta az intrika, mely a vérszegény Pradont játszotta ki Racine ellenében; azután komoly siker lett a darab, 1680 és 1715 közt harmincszor, valamennyi Racine-dráma közt a legtöbbször adták az udvarban, és kétszáztizenkétszer a városban, héttel kevesebbszer, mint a „Cid”-et. Racine mégis elhallgatott a „Phèdre” után. Ennek a tizenkétéves némaságnak az okát ma sem látjuk világosan. Elkedvetlenedett? A „Phèdre” sikere kárpótolhatta volna az első előadások mesterséges kudarcáért. Valószínűbb, hogy a Port-Royal szava szólalt meg benne; ráeszmélt, hogy aki szenvedélyeket ábrázol, az szenvedélyeket gyújt; „lelkeket mérgez” — ahogyan annakidején, 1665-ben a janzenista Nicole írta egy Desmarets de Saint-Sorlin nevű támadójának, (amiért Racine szembefojt a Port-Royallal és kegyetlenül kipelengérezte Nicole-t). A legvalószínűbb, hogy vallási aggályaihoz — erre szintén Mauriac céloz —, bizonyos művészi aggály vagy fáradtság, kimerülés társult. Sosem volt forradalmár: készen kapta a szabályokat, könnyedén mozgott kereteik közt — (nem olyan kelletlenül, acsarkodva, mint Corneille) —, s eszébe se jutott, hogy tágitson, változtasson rajtuk. Bejárta a római történelmet és a görög mitológiát; a „Phèdre”-ben megoldotta a legnehezebbet: újra személyes emberi sorssá varázsolta a mítoszt. Mit tehetett volna még; milyen lehetőségeket nyújthatott volna még számára a műfaj? Ismerte, megismerte legmélyéig az emberi lelket; fölfedezte a szenvedélyek mechanizmusát. Sokkal tudatosabb művész volt, semhogy önmagát ismételje. A vallás csak meggyőzhette szándékában. Elhallgatott. 1696 áprilisában írta Boileaunak, azzal kapcsolatban, hogy egy kollégiumi vitában megállapították róla, hogy se nem költő, se nem keresztény: „Isten elég régóta megadta nekem a kegyelmet, hogy kevésbé legyek érzékeny a jó és a rossz iránt, amit tragédiáimról mondhatnak, s hogy ne aggódjam, csak ama számadás miatt, melyet egy napon néki kell tennem.”

Visszatért elhagyott ifjúkori hitéhez és buzgóságához; s ő, az udvari történetíró, élete utolsó éveiben a Port-Royal történetén dolgozik. Egy alkalommal Madame de Maintenon fölkéri, írjon valaminő drámafélét a Saint-Cyr kollégium, a szegény nemesi kisasszonyok intézete számára. Ő megírja az „Esther”-t; kórusokkal: az erény diadalát az ármany fölött, fiatal lányok részére. A témát a szentírásból vette. Amikor az üldözött zsidók sorsát festette, talán az üldözött janzenistákra, az üldözött Port-Royalra gondolt. Ahasvérus alakjában, aki megbünteti a gonosz Amánt és kegyeibe fogadja az igazságtalanul vádolt zsidókat, talán XIV. Lajos elé kívánt példaképet állítani. Hiszen az ő Nérójának hatása alatt mondott le annakidején a király arról is, hogy föllépjen az udvar balettjaiban.

Az „Esther” 1689-ben nagy sikert aratott; Madame de Maintenon új darabot kért és Racine megírta az „Athalie”-t. Ezt akkor, 1691-ben mindössze egyszer adták elő, Madame de Maintenon, a király s néhány meghívott vendége előtt díszletek és kosztüm nélkül; utóbb aztán e

zártkörű előadásokat az évek folyamán néhányszor megismételték. Nyomatásban is megjelent a darab; tévedésnek, elhibázott alkotásnak tartották. Csak később fedezték föl, hogy remekmű. Voltaire is annak nevezte: az emberi szellem remekének.

Racine drámái abban a bűvös körben peregetek le, amelyet a szenvedély vont megszállottjai köré. Négyszemközt egymással és végzetükkel: így láttuk a hőseit. Körülöttük olykor politikai bonyodalmak kavargtak, mint a „Britannicus”-ban, „Bajazet”-ban, „Iphigénie”-ben, „Bérénice”-ben, „Mithridate”-ban, sőt az „Andromaque”-ban is; de mindez csak annyiban érdekelte Racine-t, amennyiben a hősök személyes sorsát érintette és tragikus végzetük beteljesülését siettette. Ezeknek a tragédiáknak az általános emberi értelme ugyanis nem abban áll, hogy típusokat vagy nagy történelmi érdekeket képviselő alakokat mozgatnak; ellenkezően, a személyes tragikum válik bennük általános emberi érdekűvé, annál az intenzitásnál fogva, amellyel hordozói átélik.

Eszter az első, aki már egy népért küzd és egy népet képvisel. De szavainak éle elvész a melodramai hangszerelésben. Nyers drámái erővel először az „Athalie” hatalmas dialógusaiban, komor cselekményében csap össze Racine-nál két eleve személyentúli érdek: a zsarnokság és az elnyomottak igazsága. A vallás, melyhez visszatért, megtanította Racine-t az emberekért, a szegényekért, a népért való felelősségre. A Port-Royal parasztjai nem egyszer fordulnak hozzá ügyes-bajos dolgaikkal; s ő, aki alaposan ismerte az udvar életét, most ismerkedni kezd a népével. Elejt néhány szót a nép nyomoráról Madame de Maintenon előtt, sőt kívánságára 1698-ban memorandumfélélt is készít neki, azzal a föltétellel, hogy nem kerül a király kezébe. Természetes, hogy — talán véletlenül, talán szántszándékkal — oda került. XIV. Lajos állítólag bosszankodva azt mondta volna: „Mert tökéletes verseket tud írni, azt hiszi, mindent tud? És mert nagy költő, miniszter akar lenni?” És egy időre megvonta kegyeit tőle.

Vajon elérte-e XIV. Lajos hét esztendővel korábban, az „Athalie”-nak azon az első előadásán Joád főpapnak az új zsidó királyhoz intézett szavait, — Racine-nak ezt a bátor szövegét a népért és a zsarnokság ellen? El kellett értenie; a költő elég világosan beszélt.

Végzetes rang a trón, s te, távol tőle, még
Sajnos, nem ismered ártó igézetét,
Mámorát! nem tudod a korlátlan erőnek
S a hizelgők szava sem ismerős előtted.
A törvény úr ugyan, suttogják majd neked,
A hitvány nép, de nem a királyok felett;
Csak ön-akarata vet a királyra féket
S mindent fölládoz ő nagysága érdekének.
Könnyekre született, munkára lett a nép
És vas jogar alá kell hajtandó fejét;
Mert ha nem nyomod el, elnyomód lesz maholnap:
Igy vetnek törre tört, új s új örvénybe vonnak,
S megrontva álnokul szeplőtlen szívedet,
Meggyűlöltetik az igazságot veled
S rút képet festenek az erényről elébed.
Ó, a bölcs Salamon is csapdájukba tévedt.

Itt, e tanuk előtt és a könyvre fogadd,
Hogy minden gondjaid közt első lesz Urad,
Hogy megvéded a jót és a gonoszt lesújtod
S közted és a szegény közt Isten lesz a bíród...

Voltak, akik úgy vélték: Racine-t a kegyvesztettsége fölötti bánat vitte sírba. Ez azonban egyáltalán nem valószínű. Először is azért nem, mert az igazi költőt egyenrangúnak tartotta a királyokkal, — ami elég merészség volt olyan korban, amelyben a költők társadalmi helyzete vajmi kétes volt, s amelyben például Quinaultnak, mikor megházasodott, meg kellett ígérnie, hogy lemond a költészetről, „mert menyasszonya nagy ellenszenvet tanusított az iránt hogy egy költőhöz menjen hozzá”. Nos, Racine az Akadémiának azon az ülésén, amely Thomas Corneille-t taggá fogadta, a következőket mondta: „Ha nagy szellemek oly remekművekkel teszik halhatatlanná magukat, aminők az ön bátyjái: bármi különbséget tesz is köztük s a legnagyobb hősök közt életük folyamán a szerencse: holtuk után e különbség megszűnik, s az utókor egymásmellé helyezi a kiváló költőt és a nagy hadvezért.”

Másodszor pedig azért nem valószínű, mert bármilyen udvaronc volt is Racine s bármennyire szerette is XIV. Lajost, ekkor már tudta, hogy élete számláját nem a királlyal, hanem Istennel kell rendeznie.

1699-ben halt meg, hatvan esztendősen, kétszázötven évvel ezelőtt.

HAJDÚDOROG

Ringat a száradó lucerna,
ringat a föld s az ég is ringat.
Így dédelgettük puha kézben
gyermekkori madarainkat.

Kétoldalt a kukoricásnak
fáradt serege áll a szélben.
Álmos vagyok. Nem is tudom már
megérteni, hogy mit reméltem.

Szemem alighogy becsukódik,
úgy tetszik, mintha mélybe esnék,
s mintha az országúti fák is
a szakadékokat keresnék.

De felriadok s újra látom
az emberbőrbe bújt vadangyalt,
ahogy megrakja szekerét és
villát emel, vagy lovakat hajt.

Mögötte multja, mint az árnyék,
sötéten és hallgatva kullog.
Már nem kíséri ragyogása
azóta, hogy a földre hullott.

Toldalagi Pál

VADLIBÁK

Irta Fekete István

Ősz kezdett lenni.

A patakon hideg ráncokat vetett a szél, az öreg fűzről leszakadt egy-egy levél és tántorogva elrepült. Hajnalban jeges sót hintett a rétre a dér.

A zsilipnél alig susogott a víz, a nagykerék állt s a malomablak mellett egy asszony szíjat varrt. A szíjvarrás nem asszonyi munka; kemény marok kell hozzá és durva tenyér.

A malomszoba emeleten van s az alsó malomban patkányok verekednek.

Néha kinéz az ablakon, de hiszen úgy se jön senki. A faluban gőzmalom épült és esős időben ide hallatszik reggeli füttyölése. Nem baj! Akkorát ránt a szíjon, majdnem elszakad, s egy másik mozdulattal megtöri a poros ablakot.

Az árokparton, az erdő felől most mégis, mintha jönne valaki. Nem siet s a bokrok között el-eltűnik.

— Valami facér — gondolja az asszony —, előbb is jöhetett volna.

Leteszi a varróárt, lesímitja a szoknyáját és feláll. Most látszik csak, hogy milyen parancsolóan magas. Amikor nyílik az ajtó, oda se néz, csak amikor köszönt már a vándorló.

— Jó napot, Zsiga, mi szél hozta erre?

— Csak úgy jöttem, ténsasszony mondom, elnézek erre is...

— Nincs munka, Zsiga, ami van, magam is elvégzem. Kevés az órlő.

Zsigát nem keserítette el a fogadtatás. Tariszniját a szögre akasztotta és leült.

— Nem azért jöttem, de ha már erre járok, csak megkérdem: hogy volt, mint volt?...

Az asszony leült az ágy szélére.

— A jó Isten jobban tudja. Sötét is volt, az olajos padlón megcsúszhatott; aztán elkapta a kerék. Hozom le a vacsorát, de akkor már nem volt benne élet. Elmult már egy éve.

— Így mondták a fölső malomban is.

— Így is volt.

— Hát Isten nyugtassa, — mondta Zsiga, és odahúzta magához a megkezdett szíjat és folytatta, ahol az asszony abbahagyta.

— Azért beszélgethetünk, ténsasszony.

— Miről tudok én beszélgetni? Hétszám se látok embert... — aztán a vastag szíj felé intett — magam is megcsinálom, Zsiga, nem igen tudom megfizetni.

Zsiga vidáman pislogott és eleresztette füle mellett a fizetség kérdését.

— ...meg borom sincs...

— Nem azért jöttem, de ha már erre járok, csak nem megyek el a ház mellett. Aztán meg mi nekem ez a kis munka? Semmi!

— Köszönöm, majd melegíték egy kis vacsorát.

— Ne vesződjön vele, ténsasszony, teli van a tarisznyám. A Fehérmalomban dolgoztam a nyáron.

— Aztán most elküldték?

— Nem küldtek el; tartóztattak.

— Hát akkor mért jött el?

— Csak...

Az asszony maga elé nézett. Máskor nem gondolkozott ezeknek a vándorló, öreg legényeknek a sorsán, de most, hogy egyedül maradt, nem tudta megérteni, miért keresik ezek nyugtalan csavargásukban is a magányt.

— Ezt én nem értem, Zsiga. Jó munkásember maga is... mért nem ülepedik meg már valahol?

— Minek?

— Persze, az a kutya ital?!

Zsiga erre nem szólt semmit, kivette a szíjat a satuból.

— Kész! — mondta — ha van még valami, ténsasszony, most éppen ráérek.

— Ráér maga mindig, Zsiga...

— Ez igaz, de hát ez csak nem baj?

— Azt mondják: háza is volt?

— Volt, de minek nekem a ház? Van nekem mindenhol házam... itt is.

— Nem lehet magával okosan beszélni, Zsiga. Megöregszik, aztán vége. Nincs, aki egy pohár vizet adna.

— Nem szeretem a vizet, ténsasszony.

Az asszony elmosolyodott és felállt.

— A szerszámos kamrában talál munkát, aztán majd szólok, ha meleg a vacsora. Nem lesz magából énekes halott, Zsiga.

— Nem is bánom — hunyorgott az öreg legény —, nem szeretem a szomorú nótákat, de ez se vétek.

Hamar esteledett. Zsiga megfoltozott egy lapátot, megigazította a zárat és csendesen füttyörszve rendbe tette a kis műhelyt, ahonnan a molnár házára lehetett látni. A gát vizéről haza ballagtak már a libák, a tyúkok felültek az istállómelletti fára, s az asszony megetette a disznókat. Amikor besötétedett, Zsiga végigfeküdt a malomszoba ágyán és úgy érezte, itt most minden az övé. A malom, a patak, az erdő, a ház is, meg az asszony is. Az övé, de ezt nem tudja senki.

— Bolond vagy, Ebesi Zsigmond — nevetett, régi nevére emlékezve — minek neked az ilyesmi?

— De azért jó lenne — játszott tovább a gondolattal — meleg ágy, meleg étel, aranyárga dohány a szitában, s vasárnap tiszta ruha. Persze bor az asztalon, forró tyúklevés és töltöttkáposzta; vagy sült malac? Nem! Töltöttkáposzta és utána dióskifli. Délután meg elbeszélgetnénk, hogy: így, meg úgy... vagy látogatóba mennénk a felső malomba.

— Hát, Zsiga — mondanák —, csak bekötötték a te koszorúdat is? Eddig a sok is kevés volt, most meg az egy is sok?

Igen, így lenne.

— Menjünk, Zsiga — mondaná az asszony, amikor beesteledett —, de talán nem is mondaná. Ki viseli a kalapot, mi? Dehogyan is mondaná! Csak rámosolyogna:

— Ha te is úgy akarod, Zsiga...

Igy már igen.

— Köszönjük a szíves vendéglátást és a jövő hét szombatján várjuk a háznépét szüretre...

Zsiga felült az ágyon és belenevetett a sötétségbe. Aztán meggyújtotta a lámpát és megborotválkozott. Bajuszát is megnyírta egy kicsit — nagyon torzonborz volt már — és megmosakodott. Egyetlen tiszta ingét felvette, és úgy érezte magát, mint valamikor régen. Mikor is? De erre már nem emlékezett.

Amikor a kocsislegényke vacsorázni hívta, komótosan ballagott utána és megkérdezte: hány évesek a lovak?

— Egy van csak, az is vak.

— A vak lovak a legjobb húzók — figyelmeztette feddően a legénykét —, ha jó kocsis van mellette...

Az asszony megbánta már, hogy Zsigát ott tartotta, és éppen a pohárszéken rakosgatott, amikor beköszönt. Meg se fordult.

— Üljön csak le, mindjárt hozom azt a kis lötytöt.

Hozta is, és amikor meglátta vendégét, a nappali borostás csavargót, amint szelíden, tisztán rámosolygott, majdnem elejtette a tálat.

— Nem sok öröme lesz benne — intett a tál felé és megegyeszer megnézte a délutáni szennyes öregembert, aki azóta hús évet flatalodott.

— Az a fontos, jószívvé adják-e — mondta Zsiga kenetteljesen, és udvariasan az asszony elé tolta a tálat.

Csendben folyt a vacsora. Később kiderült, hogy a vékony leve-sen kívül van még egy kis rántotta kolbásszal és vasárnapról mákos-rétes.

— Hány éves maga, Zsiga tulajdonképpen?

— Ne is kérdezze, ténsasszony. Közelebb az ötvenhez, mint a negyvenhez.

Az asszony elgondolkozott:

— Igazán nem látszik annyinak.

A konyhából kihallatszott a tűz pattogása, kint suhogott a szél, s a lámpa meleg fénye puhán pihent az asztalon.

A reggel úgy jött el, mint máskor, de a derült, csípős levegőben vidám csókák jártak, lágy, téli füstöt pipált a kémény, s az asszony reg-gelit vitt le a malomba.

— Egyen szegény — gondolta —, aztán menjen Isten hírével.

Zsiga már kitakarította szobáját, s a kis műhelyben barátságos me-leg volt. Vidáman sikoltott a gyalu, koppant a kalapács és felhőzött a pipa, mint a jómunka ígérete.

— Köszönöm, ténsasszony — törölte szét Zsiga a bajuszát —, olyan jól esett, hogy már nem is emlékszem, mikor esett ilyen jól. Délre kész ez az ablakráma, aztán estefelé szedem a sátorfám.

— Minek siet? — csúszott ki az asszony száján, de már meg is bánta.

— Nem élösködöm én sehol se, de nem is szerződök le.

Az asszony most már megbicsakolta magát. Szája összeszorult és nem válaszolt, csak nézte a gyalu alól kipántlikázó forgácsot és meglátta az ablakhoz támasztott foghíjas kereket. Zsiga — úgy látszik — azért készítette oda, hogy még azt megcsinálja.

— Nem tarthatom itt — gondolta az asszony és mérgesen kiment a malomból, mert most meg már úgy érezte: mégis csak lenne munkája a vándorlegénynek, De úgy látszik, menni akar.

— Hát menjen! — rántotta meg a vállát — menjen!

Keményen bevágta az ajtót és ledobogott a pincébe, hogy van-e még egy kis bor a hordó fenekén. Igaz, azt mondta Zsigának, hogy bora nincs, de nem tartozik ő számadással minden jött-mentnek.

Főzés közben elcsitulak a gondolatai:

— Ha megy: megy, ha marad: marad. Do'gozik, hát enni is kell neki, az én híremet ne hordja el.

Zsiga evett is három helyett, s az asszony kedvtelve nézte.

— Látszik, hogy kevés jót eszik, szegény...

— Hogy főznek a felső malomban — kérdezte aztán, és Zsiga tányérját nézte.

— Nem szeretem a pletykaságot, inkább nem szólok.

Az asszony ezekután behozta a boroskancsót.

— Eszembe jutott, hogy van még a hordóban. Lehet, hogy ecetes.

— Nem ecetes — szagolta meg Zsiga a bort —, de egyedül én nem iszom. Igen ritkán...

Múlt az ebéd. Kint ragyogott az őszi nap, Zsiga pipafüstje barátságosan lengett a szobában, s az asztal felett megsűrűsödött a kenyérszagú csend.

— Mindenárom el akar délután menni, Zsiga? Csak azért kérdem, mert azt a fogaskereket még megjavíthatná.

— Ráérek holnap is — mondta Zsiga és kiitta a maradék borát.

A délután rövid volt, mint az ebédutáni álom, a kis szoba meleg munkaszaggal telt meg, s a kerékfogakat most verte helyre Zsiga, de már ki volt készítve egy dongatörött felöntő és egy lisztmerő kanál.

Zsiga meggyújtotta a lámpát és teletömte a dobkályhát friss forgáccsal.

— Ha felmegyünk, viszek fel egy jó nagy köténnyel gyujtaléknak.

— Jó lesz, Zsiga — mondta az asszony, aki elnézegett a férfi gyors, ügyes munkáját —, legalább nem vesződök reggel a tűzgyújtással.

— Hát azért.

Ezen az estén sonka volt tormával, keménytojással és palacsinta. Az asszony fehér kötényt kötött, Zsiga pedig egy öreg újságot nézegetett vacsora előtt. Amikor pedig a kocsislegény bejött, Zsiga csendesen rászólt:

— Vedd le a kalapod, fiam, mert nem istállóban vagy.

A legényke ijedten kapta le a kalapját:

— Igenis, mester uram.

Vacsora után az asszony foltozott valamit és kocintgattak.

— Isten éltesse, ténsasszony.

— Magát is, Zsiga, de ne ténsasszonyozzon engem, mondja csak, hogy Mariska.

Másnap reggel Zsiga kibontotta batyuját és kirakta az asztalra, amit a felső malomban kapott. Egy tábla szalonna, pár szál kolbász, hagyma, kenyér.

— Ha betenné a kamrába, Mariska. A ruhában összefülled. A kenyeret meg is ehetjük, ha nem is olyan, mint az idevalósi.

Az asszony megszagolta a kenyeret.

— Keletlen! Érzem a szagán.

Aztán odament Zsiga batyujához, kiszedte a pár darab szennyest és a hóna alá vágta.

— Úgy is mosok — és dúdolvá tette a mosóteknőt a konyha közepére.

Zsiga ezenközben füttyörészgetett és később átvett egy kocsi örölnivalót.

— Szombaton lehet jönni a lisztért — parolázott az emberrel —, a darának hozzanak zacskót, a rozsláng meg külön lesz.

Mire Mariska lejött, már zúgott a malom s a szijak szorgalmas végtelenséggel szaladtak a kerekeken.

— Csak tegye a dolgát, Mariska; amíg itt vagyok, elvégzem én ezt is, de megkérem, hogy az ebédet hozza le. Holnaputánra ígertem a lisztet.

— Persze, hogy lehozom.

Délután köd ereszkedett a rétségre és szomorú csend lett volna, de a nagykerék vidáman lapátolta a vizet s a kövek morogva meséltek a nyárról.

Zsiga ezen a napon nagyon kifáradt, s amikor felment a házba, nem az asztal mellé ült, hanem a díványra a kályha mellé. Várni kellett még a vacsorára, mert Mariska halat vett a cigányoktól, akik, ha lopták, hát lopták, kinek mi köze hozzá?

Vacsora után mindketten a díványra ültek — azért van, hogy pihenjen rajta az ember — és Zsiga ingujjban pipált, amíg Mariska felvarrta kabátjára a gombokat.

A malom talán száz lépésre volt a háztól, és Mariska kis viharlám-pát gyújtott meg, amikor Zsiga aludni indult.

— Ne botologjon ebben a sötétségben, meg a malomban sem kell tapogatni, mint vak a hajnal...

Nehéz, ködös este volt, de a kis lámpa vidáman imbolygott a malom felé, Zsiga pedig megtapogatta kabátján a gombokat.

A hideg hajnal már arra ébredt, hogy megy a malom. A patak kis jégtablákat úsztatott lefelé, de a liszt melegen ömlött a zsákokba, s a kövek jóllakva doromboltak. A reggel is megjött fájasan sziszegve, de

a szobában tüzes szeme volt már a kályhának, s a megdermedt legyek nyarat álmodva mászkáltak az ablaküvegen.

Zsiga éppen zsákot kötött be, amikor megszólalt mögötte valaki:

— Szerbusz, Zsiga!!

— Szerbusz, Móric — lökte félre a zsákot és megölelte a régi bajtársat, akinek arcán az idő gyalogútjai vidámkodtak és szemében szinte kurjantott a göndtalan ősz —, hát hány nyóc kalács?

— Csak amennyi a mienk... talán leültetnéd följebbvalód és parancsnokodat?

— Igenis, tábornok úr, tessék befáradni a pipázóba. Tizenkét butélia szilvórium, tizenkét ringlis szivar és tizenkét cimbalmos várja Méltóságodat... de ha nem elég...

— Na; azért! — fenyegette meg Zsigát Móric, aki kicsi volt, sovány és végtelenül rongyos — azért fiam, mert tudod, hogy alkalomadtán rettenetes vagyok...

— Igenis, Parancsnokom. Talán erre a kerevetre?...

Móric lezokkent a szalmaágyra és talpalatlan bakancsait a kályha elé rakta.

— Csak megpihenek, aztán megyek a faluba, találkám van.

— A grófnéval?

— Fenét, a Csóraggal. Megígérte még az örmezei búcsún, hogy a mai szent napon itt lesz a kocsmában. Kezet is adott rá. Délután ugorj be, ha látni akarsz bennünket.

— Nem tudom, végzek-e addig?

— Állítsd le egy órára ezt a kotyogót nem fut el, ne félj.

— Persze.

A kis ember vidáman intett az ajtóból lyukas kalapjával, Zsiga pedig a seprővel tiszteltgett, szemük melegen összelobbant, aztán szaporán ellépett az öreg, minden lépésnél megvillanva alsónadrágja egy darabját.

Ekkor már délelőtt volt, a patak felett nevetett az ősz s az utak álmódzva kanyarogtak távoli, hamvas párák alatt.

— Délután bemennék egy órára a faluba — mondta Zsiga ebéd közben és mélyen a tányérjába nézett.

— Bemegyek én úgy is — mondta Mariska —, hozok, ha kell valami.

— Nem éppen, csak dolgom lenne. Egy óra az egész...

Az asszony hallgatagon szedte össze a tányérokat.

— Én nem parancsolok magának, Zsiga, de hát... talán nem is olyan sürgős?

— De sürgős.

Az asszony szó nélkül kiment a szobából. Zsiga lement a malomba, odaült ágya szélére és kinézett az ablakon. A kályhában kialudt a tűz és egyszerre délután lett. A malomban hűvös árnyékok nőttek, s amikor megállította a malmot, hideg, nagy csend lett.

A ház előtt megállt, tündődött, de aztán befordult az ajtón.

— Mariska, egy óra alatt itt vagyok.

— Nekem mindegy...

— A liszt azért holnapra meglesz. A kulcsot a küszöb alá tettem.

— Úgy is jó...

Zsiga még állt egy darabig. Szíve e.nehezült és meghidegedett, aztán megfordult és kiment a házból.

— Majd megbékül — mondta magában —, sietek és megbékül. Nem olyan rossz asszony ez a Mariska. Nem hát! Vacsorára készen lesz a liszt is, aztán begyujtok a szobába, elpipálgatok...

Nem volt egy óráig se a faluban — az öreg Móric majd kiátkozta érte — és most már újra megy a malom. Örli a kedvetlenséget, az elmúlt délután savanyúságát; szeretett volna már a vacsorán túl lenni. Szeretett volna örülni a vacsorának, mint tegnap és irtózott a szorongás hálójától, amitől nem tudott szabadulni.

Csendesebben ült le az asztalhoz, mint tegnap, pipára nem gyújtott, félénk lett és idegen. Az asszony csendesen tett-vett körülötte, de minden mozdulata félelmetesen hideg volt, kegyelen és érthetetlenül világos.

Bor nem volt az asztalon, csak egy kis szalonna, de Mariska abból se evett.

— Mért nem eszik, Mariska? Hát olyan nagy baj az, hogy elmentem egy órára?

— Mi közöm hozzá?

Ezután már Zsiga sem evett. Ült és hallgatott és lassan felemelte a fejét. Az asszony pedig megérezte, hogy messzebb ment, mint kellett volna. Csendesen a Zsiga kezére tette a kezét:

— Láttam azt a csavargót. Nem magához való. Maga tisztességes ember, rendes, nem olyan utcaszemetje, vásárbolondja.

— Nem tudom...

— De én tudom!! Minek erről beszélni? Alszunk rá egyet, aztán holnap megmondom, amit én akarok... — felállt és szálás alakja egyszerre fegyelmezetten uralkodott a szobában.

Zsiga szelíden megfogta az asszony karját.

— Mariska...

— Nem! Ma nem. Mindennek megvan az ideje, órája.

— Hát persze — mondta Zsiga és szomorúan kiment a szobából.

Az asszony utána nézett és már majdnem szólt, hogy jöjjön vissza, de aztán keményen elfordult.

— Majd megtöröm és benned azt a kutya csavargó-vért! — sutogta, aztán arra gondolt, hogy holnap lángost süt Zsigának, odaadja neki az ura csizmáját és estére bőségesen lesz bor is. Zsiga nincs még ötven éves se, látszik a szemén is, hogy jó ember...

Bezárta az ajtót, s amikor elcsattant a zár, kihallgatódzott az éjszakába az elkopogó léptek után.

A reggel csendes volt, a malom állt, a kulcs a küszöb alatt s a szoba üres.

Az asszony kezében tányér és nézi az ablakon a ködbevesző utat.

A szeme csupa könny.

Nem moccan semmi.

Szél nem volt, csak a vadlibák kiáltottak a szabad őszi ég alatt szívszorongató, titokzatos üzeneteket.

ÚJ IRÁNYZATOK A TEOLÓGIAI GONDOLKODÁSBAN*

II.

A napjainkban folyó vallásos szellemi munkát a forrásokban való megújulás, a forrásokhoz való visszanyúlás jellemzi. Az inkább eleven, mint dialektikus jelleg, a pasztorális és apostolkodási problémákkal való összefonódás, valamint az embernek Istennel szemben való helyzetére és az egyház problémájára irányuló koncentrálódás mellett ez egyik leglényegesebb vonása a mai katolikus gondolkodásnak.

A források száma nagy. Említsük itt csak a leglényegesebbeket: a Szentírás, a Liturgia, az egyházatyák, mint közvetlen és tulajdonképeni források. Ezekhez társul néhány filozófiai irányzat és a nem katolikus keresztény közösségek bizonyos gondolkodói.

Ami a bibliát illeti, egészen nyilvánvaló, hogy az teológiánkban, a klérus kiképzésében és a prédikációban nem játssza az elsődleges forrásnak, a gondolkodás zsinórmértékének azt a szerepét, amelyet játszania kellene. Ennek ellenére nagy vonzóerőt gyakorol a hívekre és azok nem egyszer másutt és kevésbé megbízható szerzőknél keresik azt, amit nálunk nem tudnak megtalálni. — A katolikus akció munkaközösségei azonban már egy egész fiatal nemzedéket hoztak kapcsolatba az evangéliummal, sőt Szent Pállal. Mintha valóban biblikus megújulás kezdetén állnánk. XII. Pius pápának kétségkívül ez az óhaja és „Divino afflante” kezdetű enciklikájával az úttörő munkát is elvégezte; magam is hallottam, amikor örömét fejezte ki afelett, hogy ezt az enciklikát „felszabadító” jellegűnek mondták.

A katolikus biblia-irodalom nem elég gazdag, és még ha értékes és mélyen szántó is, sokszor hiányzik belőle a lendület és a szemlélet frissesége. Van néhány jó bevezetésünk Szt. Pál leveleihez és jó zsolnártárkommentárok is szép számmal akadnak. Hiányoznak azonban a valóban elsőrangú művek, amelyek a szintézist nyújtják. Egyébként az a nehézség, amelyet a laikus híveknek le kell küzdeniök, ha a Szentírás-hoz vezető utat meg akarják találni, véleményem szerint onnan ered, hogy az inkább dogmatikus és fogalmi, semmint bibliai jellegű hitoktatás folytán hiányzik az áttekintésük és az a kulcs, amellyel az egész értelmét ki tudnák nyitni. Holott az egyes részletek csak az egészen keresztül érthetők meg.

Az utóbbi évek nagy újrafelfedezése az a felismerés, hogy az Ó- és Új-Szövetség között igazi kontinuitás és egység áll fenn, hogy az Ó-Szövetségnek krisztológiai értelme van. Krisztus és az Egyház az Ó-szövetségi ígéreteknek beteljesülése. Ez a felismerés nemcsak rendkívül

* A cikk első felét a Vigilia októberi számában hoztuk.

termékeny, de olyan területet is jelent, ahol könnyebben találkozhatunk elszakadt testvéreinkkel.

Hogy a bibliai forrásokhoz való visszatérés milyen nagy mértékben frissítheti fel a teológiát és a prédikációt, arra egyelőre csak olyan példákat lehetne felhozni, amelyek inkább csak kísérleteknek tekinthetők. A katolikus teológiának, amely legalább 15 évszázados csodálatos tradíció kincsével és a nagy századok skolasztikájával rendelkezik, vállalnia kell, hogy teljesen a biblia iskolájára hagyja magát.

Franciaország, amely Dom Guéranger személyében mindenfajta modern liturgikus megújulás első úttörőjét adta a világnak, a liturgikus mozgalom terén elmaradt Németország és főként Belgium mögött. Nem mintha hiányoznának az egyes tudományos vizsgálódások, de hiányzik nálunk egy olyan mozgalom, amely a történelemben, teológiában és hagyományban gyökerezve a hívők széles rétegét áthatja és megújítja azt a liturgikus gyakorlatot, amelynek az élet eleven forrásává kell lennie. Ezért jelentős kezdeményezés a bencések és dominikánusok együttműködéséből alakult „Centre de Pastorale liturgique”.

E liturgikus mozgalom gyakorlati és pasztorális akar lenni. A megtergályásra kerülő problémák a plébániák és a papok tevékenysége során merülnek fel s ezeknek a problémáknak gyakorlati megoldását keresik. Ami a „Centre de Pastorale liturgique” fáradozásait valószínűleg minden más hasonló fáradozástól megkülönbözteti és ami a benne dolgozó dominikánus munkaközösség szellemét is jól tükrözi, azt talán bizonyos világiás atmoszférának lehetne nevezni. Ézzel azt akarom mondani, hogy a mozgalom légköre nem lezárt, nem korlátozott, hanem szélesre táruló, nyílt és szabad. Határozottan egyházi problémákat kapcsolnak össze az élet emberi igazságaival, a művészettel, a történelemmel, a szociológiával és pszichológiával. Az Isten műveivel együttműködő ember művei iránt érzett rokonszenv és bizalom érzik a mozgalmából.

Az egyházatyák tanulmányozása természetesen nem új keletű dolog, ezúttal azonban nem az atyákról szóló tanulmányokról van szó, hanem arról, hogy az egyházatyák eredeti szövegeit tegyék fordításban hozzáférhetővé és kurtítás nélküli kiadásokat jelentessenek meg. És pedig nemcsak olyan írásokat, amelyek mindenkor forgalomban voltak, mint pl. Szt. Agoston Vallomásai, Szt. Ciprián vagy Antiochiai Szt. Ignác levelei, hanem olyan írásokat, amelyek nem közönséges elmélyedést és munkát kívánnak, mint pl. Nissai Szt. Gergely: Mózes élete, vagy Origenes homiliái a Geneziszről.

A „Keresztény források” című gyűjtemény, amelyet a háború alatt alapítottak, a görög atyákkal kezdődött. Azóta újabb sorozat kiadását határozták el a latin atyák művei számára. Az eddig megjelent 17—18 kötet azonban görög, vagy legalább is görögül író szerzőknek van szentelve. Ez több szempontból is figyelemre méltó tény. A Kelet keresztény hagyománya egyre szélesebb érdeklődést vált ki. Ez a mozgalom kétségkívül a keresztény unió gondolatával van összefüggésben. Sokat köszönhet továbbá annak a kezdeményezésnek is, amellyel

XI. Pius pápa és általában a pápaság a keleti tanulmányok terén utat mutatott. A pápa nem elégedett meg azzal, hogy Rómában tudományos keleti intézeteket alapított, hanem odáig ment, hogy elrendelte minden szemináriumban és teológiai főiskolán bizonyos számú előadás tartását a keleti teológiáról, valamint azt, hogy minden katolikus iskolában évenként egy „keleti-napot” tartsanak.

Az említett fordítói munkának azonban még különlegesebb indító okai is vannak. A mozgalom alapítói helyre akarják állítani a közvetlen kapcsolatot a keleti egyházakkal, elsősorban a keleti atyákkal. Ezzel helyreáll a kapcsolat a keresztény gondolkodás, keresztény szemlélődés és keresztény teológia egy bizonyos *stílusával* is. Az egyházatyákban, akik az egyházban, az osztatlan egyházban éltek és dolgoztak, mindenképpen hasonlíthatatlan gazdagságú erőforrást találhatunk. Nem tanítanak olyan pontosan, mint a skolasztikus teológusok (és különösen mint azok a kézikönyvek, amelyek mindent tudnak és minden kérdésre kész feleletet adnak), viszont egészen páratlan érzékük van a dolgok összefüggése, a titkok szintézise és az isteni üdvterv egésze iránt. A megismerésnek olyan formájával is találkozunk náluk, amely közvetlenebb és teljesebb, mint a dialektika analitikus megismerései. Mindenekelőtt ők nem gondolkodtak absztrakt módon, tisztán filozófiailag, hanem a kinyilatkoztatás és a Szentírás lényegében történeti keretei között. Anélkül, hogy megfelelő elméletet dolgoztak volna ki, „fejlődéstörténetileg” gondolkodtak. Látni fogjuk azonban, hogy éppen ez a modern szellem egyik fő követelése. Még exegetikai módszereikben is, amelyek néha ugyancsak meglepő allegorizmust mutatnak, van valami vonzó. A mód, ahogy a kérdésekre feleletet adnak, értékes indításokat ad arra, hogyan elégítsük ki azt a nagyon is határozott mai igényt, amely a dolgok lényegét más eszközökkel akarja elérni, mint a tisztán dialektikus gondolkodás segítségével.

A mai teológiai gondolkodás ritkán épül világosan körvonalazott modern filozófián. Néhány filozófiai áramlat azonban kétségtől befolyásolta azoknak gondolkodását, akik a vallásfilozófiának egyik, vagy másik területét megújították. Az egzisztencialista áramlat és Bergson néhány gondolata nem maradt hatástalan ezen a téren. Azt hiszem azonban, hogy a legjelentősebb filozófiai befolyás Maurice Blondeltől indult ki, — amennyiben Blondel gondolatvilága már magában is nem jelent teológiát.

Aubert abbé mutatta ki, hogy a hitaktus teológiája és az apologetika fogalma legtermékenyebb gazdagodásait ennek a filozófusnak köszönheti. Magam részéről azt hiszem, hogy Blondel minden pontatlansága ellenére, amely időnként éles kritikát váltott ki, azzal az óriási érdemmel dicsekedhetik, hogy elsőnek sikerült neki választ adnia egy olyan problémára, amelyet a modern idők tulajdonképeni problémájának látok, nevezetesen a szubjektum (a hívő alany) problémájára.

A klasszikus teológia a szubjektum felé való minden kitérültsége ellenére is úgyszólván kizárólag objektivista, intellektualista és

dialektikus volt. Legalább is a nagy mesterek, pl. Szt. Anzelm, Szt. Tamás, Szt. Bonaventura gondolkodásának csak ezt az oldalát vették figyelembe, holott az ő gondolkodásuk sokkal gazdagabb volt. Elég, ha szemügyre vesszük, hogyan szokták általában a hitet magyarázni. Még templomi prédikációkban is ilyeneket hallunk: a hit a felismerés aktusa. Viszont az újabb időknek nagy újrafelfedezése, hogy az objektum (a hit tárgya) nem egyetlen forrása a megismerésnek, hanem a szubjektumban is van ilyen forrás és hogy ez az utóbbi az igazság felépítésében és megragadásában szintén résztvesz. Ennek a gondolkodásmódnak téves és veszélyes eltúlzása a szubjektivizmus. A hit problémájával kapcsolatos jogos alkalmazása azonban már Pascal vagy Newman műveiben is megtalálható, akik mind a ketten azon fáradoztak, hogy a szubjektív szempontoknak az őket megillető jelentőséget biztosítsák ezen a téren. Pascalt és Newmant azonban többet idézik, mint olvassák, és művük, különösen az utóbbié, napjainkig nem hat olyan természetesen, mint ahogyan hatnia kellene. Talán azért, mert formulái túlságosan eltérnek a klasszikus problémafelállítástól. Azonban a legtöbbet olvasott szerzők nem mindig a legjelentősebbek.

A mi korunk apologetikája, ha eleven, különös buzgalommal fáradozik azon, hogy jobban megvilágítsa a szubjektum szerepét és diszpozícióit. Legfőbb törekvéseik közé tartozik annak kimutatása, hogy az igazság megragadásánál a szubjektum nem passzív, a fényképlemezhez hasonló, hanem aktíve is közreműködik.

Ami az ökumenizmus kérdését illeti, nem tudom, hogy elszakadt orthodox és különösen protestáns testvéreink kaptak-e valamit tőlünk és egyáltalában van-e erre igényük. Azt hiszem, bizonyos párhuzamosság mutatkozik náluk és nálunk a törekvések és problémák tekintetében. Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy legalábbis Franciaországban a katolikusok inkább készek a reformokra, mint a protestánsok. Általában az a benyomásom, hogy az utóbbiak nagyon tartózkodóak mindennel szemben, ami a katolicizmushoz közelebb vihetné őket. A magunk részéről mi mindenesetre sok hasznot húztunk abból, amit néhány nem-katolikus gondolkodó és teológus az egyetemes szellemi kincshez hozzáadott. Az anglikán gondolkodás sajnálatos módon már sokkal kevesebb befolyást gyakorol a franciaországi katolikus teológiára. Többek között talán az is oka ennek, hogy az anglikán gondolkodás még túlságosan „Via media” és jobb szárnyában túlságosan hasonlít a mienkhez, semhogy a kontinens katolikusainak gondolkodásába igazi erjesztő anyagot tudna belevinni.

Láttuk, hogy a jelenlegi teológiai gondolkodás egyik jellegzetessége a forrásokhoz való visszanyúlás és az a törekvés, hogy ilyen módon sikerül túljutni a keresztény gondolatvilág mai viszonylagos merevségének időszakán. Nagyon fontos pont ez, mert magának az egyháznak a helyzetét is érinti és pedig nemcsak teológiai tekintetben, hanem az apostoli alkalmazkodás szempontjából is, és talán magának az ökumenizmusnak a jövője is ezen múlik. Igen sok nehézség, kifogás és időszerűtlen-

ség, amelyet joggal, vagy jogtalanul az egyház szemére hánynak, nem annyira magából az egyházból ered, mint inkább konkrét existenciájának történelmi alakjából. Az egyház a világban térben és időben minden korszakon át fenntartotta magát. Newman a „Via media” harmadik kiadásához írott igen jelentős bevezetésében jól megmutatta, hogy az egyház a világban és a történelmen keresztül nem gyakorolhatja a Jézus Krisztus által rábízott hivatásokat (papi, tanítói és pásztori hivatást) anélkül, hogy ne kellene közben kevésbé tiszta megvalósításait is megélnie annak, amit átvett és amit mégis teljes tisztaságban őrzött meg. A kultusz hitbuzgalmi szokásokat vesz fel, a tanítás bizonyos kommentárokat és kifejezési formákat, az egyházkormányzat a tekintélygyakorlásnak bizonyos módszereit, amelyek történeti módozatokat kapcsolnak a gyakorlott hatalom tiszta lényegéhez. Mindezekben pedig az embernek talán igen nagy része van s ennek következtében a tökéletlenség, sőt néha a bűn is szerephez jut benne. De ha a bűnt és tökéletlenséget a minimumra sikerül is csökkenteni, még mindig elkerülhetetlen marad, hogy az egyház történelmi élete történelmi formák között zajlik, amelyek egy bizonyos időhöz tartoznak, egy bizonyos kornak a bélyegét hordják magukon és bizonyos igényekre válaszolnak. Más időknek azonban mások az igényei és talán más formák után is áhítoznak.

El kell jutnunk odáig, hogy különbséget tegyünk egyrészt az egyház vagy helyesebben a kereszténység tiszta lényege, másrészt azok között a módozatok között, amelyekben ez a lényeg történetileg megvalósult. A lényeg az időtlen igazságtól és a dogmától függ. A modalitás a történelemnek és a gyakorlati alkalmazkodásnak függvénye. Ez rendkívül jelentős dolog. Meggyőződésem, hogy a legtöbb probléma megoldódna, ha ennek a megkülönböztetésnek világánál vizsgálnánk meg. Gondolok pl. a pápai primátussal kapcsolatos bizonyos nehézségekre. De amikor ennek a megkülönböztetésnek az egyház pásztorális helyzetére való alkalmazását vetjük fel, már ismét tárgyunkhoz értünk.

Az, hogy az egyháznak küldetése van a világ számára, ez lényegéhez tartozik. Az azonban, hogy ez a küldetés a *respublica christiana* formáját veszi-e fel, tehát azt a formát, amelyet a nyugati világ a karoling korszakban és a középkorban ismert, ez csupán történelmi modalitás, amely nincs szükségképpen összenöve az egyház életével. Lehetnek a hit életre gyakorolt hatásának és a küldetés gyakorlásának más formái is, pl. az, amikor az egyház a kovász szerepét játssza, a világosságát a sötétség közepett.

Ezt a megkülönböztetést a harmincas években Jacques Maritain vetette fel jelentős könyvében, az „*Humanisme integral*”-ban, majd az ő nyomán Charles Journet az egyházzól szóló monumentális munkájában („*L'Eglise du Verbe incarné*”). Ők a középkort illetőleg szakrális típusú kereszténységről beszélnek s ezzel szemben a „profanatikus” kereszténység megjelenését jelentik be. A „keresztény világ” alá van vetve a történelem relativizmusának, maga a kereszténység azonban, mint lényeg, a történelmi változásokban is állandó és változatlanul alkalmas

arra, hogy a világ szellemi kovása legyen. Ezen az alapon megy végbe a keresztények magatartásában az az elszakadási folyamat, amelynek során maguk mögött hagyják a középkori hierokratikus és szakrális kereszténységnek azokat a túlhaladott formáit, amelyek nem tartoztak és tartoznak a lényeghez. Joggal állapítja meg Zechmeister: „egyre inkább felismerjük középkor utáni helyzetünket”. Egészen nyilvánvaló, milyen nagy fontosságú ez a tény az egyháznak és a kereszténységnek a világ-gal szemben elfoglalt helyzetére nézve.

A keresztény gondolkodó szempontjából azonban a lényeges kérdés és feladat az, hogy magába olvassza az emberi megismerés egy új dimenzióját, nevezetesen a történelmi dimenziót. A középkor és vele együtt a skolasztika is egészen objektív és ezzel együtt időtlen módon gondolkodott. Nem lényeges, mondja Aristoteles nyomán Szent Tamás, hogy valamit ki, hol és mikor mondott; az egyetlen, ami engem érdekel, hogy igaz-e az, amit mondott. Nem szükséges itt külön hangsúlyozni, milyen mértékben kapcsolódik a történelmi érzék hiánya a dolgoknak tisztán objektív és intellektualisztikus szemléletével. Az objektumok időtlenek, a bizonyítás módja hasonlóképpen az. A történelem azonban csak a szubjektumok magatartásában él. Nem véletlen, hogy ugyanazok, akik a szubjektum szerepét felismerték, a fejlődést is felfedezték, így Möhler Németországban és Newman Angliában.

A történelmi látásmód nem ma és nem is tegnap született meg, a fejlődés iránti érzék azonban a XIX. század vívmánya. Hegel döntő szerepet játszott itt és kimondottan teológiai szempontból az előbb említett Möhler és Newman is. Azóta a dolgokat egy új dimenzióban látjuk, és pedig kialakulásuknak dimenziójában, amelyben létük többé nem tisztán és lényegében időtlen szemlélet tárgya, hanem bele van állítva a történelmi előfeltételekbe, egy bizonyos összefüggésbe, egy bizonyos pillanatba, tehát az időbeli helyzetbe. Egy új megértés lehetősége kezdődött ezzel, amelyet ugyan már az antik világ is ismert (Aristoteles), de alig gyakorolt és amely a történelmi kategóriával, a keletkezés- és fejlődéstörténeti szemléletmóddal van adva.

A fejlődés kérdését egy ideig az evolucionista elméletek szellemi hagyatéka terhelte s ez utóbbiak a hittel is szembe fordultak. (A hitet ugyanis összetévesztették a rögződött formákkal, amelyeket a keresztény gondolkodók fejtegetései öltöttek magukra, — mint ahogyan az egyházat is sokan összetévesztik a keresztény világgal és a középkori kereszténységgel.) Ez elől a probléma elől ma már nem lehet kitérni. Amellett a körülmények egész sora elsőrangú szükségességgé érlelte ki, hogy a kereszténységet, mint történelmet és fejlődést vegyük szemügyre és értelmezzük. Nemzedékünk tulajdonképeni problémái, amelyekkel az előzőkben röviden foglalkoztam, mind ide vezetnek. Az egyháznak a világhoz való viszonya napjainkban megköveteli a szakrális kereszténység eszméjének bírálatát és a különböző történelmi állapotok iránti érzéket. Az evilági értékek Isten országához való viszonyának problémája, vagyis az egyháznak és a világnak viszonya történelmi távlatot igényel. A korszerű kifogásokra a kereszténység csak akkor adhat hatékony választ, ha maga jobban tudatára ébred

annak, ami a valóságban: egy történelmi tervnek megvalósulása, egy mozgalom, amelynek kezdete van és amely a megfelelő fejlődésen át a beteljesüléshez vezet.

Minden földi élet fejlődés. Milyen óriási terület nyílik meg a teológiai gondolkodás számára, ha számos problémáját ebben a dimenzióban gondolja át és fokozottan értékesíti vizsgálódásai egyes területein a történeti szemléletmódot. Olyan terület tárul itt fel szemeink előtt, amelyen a teológiai gondolkodásnak csodálatos jövője lehet anélkül, hogy bármit is meg kellene tagadnia abból, amit az atyáknak, a skolasztikának és az újabb idők teológusainak köszönhet.

Fordította: Doromby Károly

MEZÍT LÁB JÖTT...

Mezitláb jött a zápor
s alighogy csattogott az út kövén:
már víz bugyogott fel
a lábanyomától.
Egyedül,
keserű levelek ízével a számban
imént még
ültem a fal peremén,
nefelejts-szemeid kékjét elemeztem,
találgattam, milyen lehet az ajkad íze,
imént még minden érdekelt,
felhők,
madarak,
csupasz éti csigák vonulása,
vízben a hal,
tócsában a légbuborék
s íme dördül az ég,
hosszan, dühöngve, ropogva morajlik,
felijedt bogarak
kavarognak a szélben
és szaporán megeredve,
forró cserepekre peregve
a zápor
szobámba szorít, ahol aztán
üveg mögül, amely esőtől füstölög,
mereng az ember furcsa sorsán,
szomorú, noha nincs oka rá
és nem tudja mi fáj
s úgy érzi, hogy a párás ablakot
berajzoló ezernyi vízerecske
szeméből és nem az égből
patakzik.

Rózsa Sándor

HÁROM HEGYLÁNCON

Három hegyláncon keltem át,
szédítő volt a negyedik,
tő mosta meredek falát,
híg levegő az ormait.

Majd lebaktatva erről is,
elibém tűnt a drága völgy,
ahol az Örök Fény lakik,
és ahol mindig zöld a tölgy;

mondom, a völgybe értem én,
s örökre gyúlt minden, amint
meglátott. Fa hajolt fölém,
himbálva teli ágait,

s minden oly mesebeli volt;
áttetsző, tűnő, lenge rajz,
mint filmvásznon a kép, a folt;
az Egy mindig a Másba halt.

És a sok kép mind ismerős;
a híd, mi tegnap hullt belém,
éppúgy táncolt itt, mint a nők,
vagy egy-egy régi költemény.

S láttam, hogy lesz verssé a vers,
kenyérből, húsból, emberek
mosolyából, amint a nyers
vasból nagyszerű gépezet;

láttam a fokozatokat,
a titkos átlényegülést,
s nem győztem nézni magamat,
a bennem játszó lenge fényt.

Mert így születik meg a vers:
örök forgás, keveredés.
Csöppnyi Valót burokba rejt:
úgy nyelje el a messzeség!

Füredi Zoltán

AZ ISTENI SZERETET FOGLYA

LISIEUXI SZENT TERÉZ VALLOMÁSAIBÓL

A „Vigília” e számának Szemle rovata ismertetést közöl — Ida Friederike Görres könyve nyomán — Lisieux Szentjének és tanításának újabb értelmezéséről. Ezek a vallomások — részben önéletrajzából, részben egyéb feljegyzett vallomásaiból — a Szent megismerését és tiszteltét hivatottak szolgálni. Az új fordítási kísérlet — ellenében a közközben forgó fordítás kegyeletes, érzelmes átköltésével — ragaszkodik a Szent eredeti francia szövegéhez.

A lélek éjszakája

Isten megengedte, hogy lelkemen a legsűrűbb sötétség uralkodjék el és hogyha a mennyországra gondolok — édes érzés kora gyermekségem ótal — az ég gyötrelmek és harcok tárgyává legyen. Ezt a próbát nem rövid időre, néhány napra vagy hétre szabta rám Isten. Hónapok óta szenvedek már és még mindig várom megszabadulásom óráját. Szeretném kifejezni, amit átélek — de lehetetlen! Aki fel akarja fogni ezt a sötétséget, annak keresztül kell vándorolnia ezen a komor alagúton. És mégis megpróbálom, egy hasonlat útján, megmagyarázni. Olyan vagyok, mintha oly tájon születtem volna, amelyet sűrű köd borít; mintha sohasem láttam volna a természet nevető arcát, soha egyetlen napsugarat. De gyermekkorom óta hallottam azért beszélni minderről a ragyogásról, s tudom, hogy a föld, amelyen lakom, nem az én hazám, hogy van egy másik is, amely felé kitartóan törekednem kell. És ez nem mese, amit a ködök lakója talált ki, hanem vitathatatlan valóság, mert annak a napfényes hazának Királya harminchárom évig időzött a sötétség országában. Ő, és a sötétség nem értette meg, hogy Ő volt a világ világossága...! Mondtam már, hogy gyermekkorom óta bizva-bíztam abban: egyszer még messzire eljutok sötét hazámból. És nem azért hittem ezt, mert hallottam erről, — a szivemben mélységes, belső vágy súgta, hogy egy napon egy másik föld, egy szebb ország lesz tartós hazámmá. Úgy éreztem ezt, mint ahogy Kolumbusz sejtette meg az új-világot. S akkor, hirtelen, az engem körülvevő köd a lelkembe hatolt és oly nagyon beburkolta azt, hogy még az én igazi hazám drága képét se tudom fedezni magamban. Minden, minden eltűnt!

Ha az engem körülvevő sötétségtől eltikkadt szívem enyhülni akar a jövőnd, örök életre való erősítő emlékezésen, gyötrelmem csak megkettőződik. Akkor úgy érzem, a sötétség kölcsönkéri az istentelenek szavát és így szól gúnyolódva hozzám: „Csak álmodsz a fényről, egy balzsamos hazáról, csak álmodsz mind e gyönyörűség alkotójának örök birtokáról, — és azt hiszed, egy napon szabadulni fogsz a ködtől, amelyben senyvedsz. Csak rajta, örülj a halálnak. A halál nem azt hozza neked, amit remélsz, hanem még mélyebb éjszakát, a semmi éjszakáját.” Próbátéletemnek ez az ábrázolása olyan tökéletlen, mint egy vázlat az eredetihez képest... De nem akarok írni róla többet, félnem kellene,

hogy gyalázatot mondanék, és attól is félek, hogy máris túl sokat írtam. Ó, bárcsak bocsájtana meg az Isten!

Most azt hiszi, Anyám, hogy lelkem éjszakáját túlzom egy kicsit. Mert ha mostani verseim után akar ítélni, azt kéne éreznie, elborít a vigasztalás, s előttem, a gyermek előtt, a hit fátyla szinte már elszakadt. Pedig nem is fátyol már előttem a hit, hanem fal, egekig érő fal s eltakarja a csillagokkal telezsórt mennyboltozatot.

Mert amikor a mennyországi boldogságot éneklek, Isten örök birtokát, a legcsekélyebb örömet sem érzem, — mert azt éneklek csak, amit szeretnék hinni. Néha, bevallom, egy apró napsugár felderíti sötét éjszakámat. De ha aztán erre a sugárra gondolok, még sűrűbb lesz körülöttem a sötétség, s a napsugár nem vigasztal meg.

A lelki gyermekség kis útja

Érzem, hogy kezdem immár betölteni hivatásomat. Az én hivatásom pedig az, hogy úgy szerettessem meg az emberekkel Istent, ahogy én szeretem őt, és hogy megismertessem másokkal is az én kis utamat. Mennyei boldogságomban is jót akarok tenni a földön. S ez nem is annyira lehetetlen: az angyalok is közénk jönnek a mennyországból, örködnek fölöttünk, s mégsem szűnnek meg látni a jó Istent, mégis gyönyörködnek boldogságában. Nem tudok a világ végezetéig megpihenni. Csak akkor pihenek el, ha megjelenik az angyal és kihirdeti, hogy nincs többé idő. Akkor nyugodni és örülni fogok én is, mert teljes lesz a válsztottak száma.

...Az én kis utam a lelkigyermeiség útja, a bizalom és teljes odaadás ösvénye. Fel akarom az emberek előtt tárni azokat a kis eszközöket, amelyek rajtam oly tökéletesen segítettek. Meg akarom mondani nekik, hogy idelent a földön egy dolgunk van csupán: Jézus elé szórni kis áldozataink virágait, szerető gyengédséggel meghódítani Őt! Én is így cselekedtem és ezért fogad majd olyan szívesen!

Ha megtévesztenék valakit az én kis szeretet-ösvényemmel, ne féljen, nem engedem, hogy sokáig járjon rajta. Időben megjelennék és figyelmeztetném, válasszon másik utat. De ha nem térek vissza, higgyetek szavaim igazságában: sohasem bízhatunk meg eléggé a hatalmas, irgalmas Istenben. Többet kapunk tőle, mint amennyit remélhetünk!

A szenvedés öröme

A teremtmények véleménye! A jó Isten szerencsére részesített abban a kegyelemben, hogy teljesen közönyösen fogadjam mások véleményét...

Látja ezt a kis üveget? Azt hinné az ember, finom likőr van benne, — valójában azonban nincs ennél keserűbb orvosság. Íme, az életem hasonmása! A mások szemében csupa nevető szín, azt hiszik, remek nektárt ittam. Pedig a keserűség volt az italom! Igen, a keserűség, és mégis, az életem nem volt keserű, mert örömömmé és édességemmé tudtam tenni minden keserűséget.

...Már elértem azt, hogy nem szenvedek többé, mert minden szen-

vedésem édes. Helytelenül cselekszik az, aki a jövőben reám várakozó szenvedésekre gondol, mert ez annyi, mintha beleavatkoznék a teremtés művébe. Mi, akik a szeretet útján járunk, semmiért sem aggódhatunk. Ha nem szenvednék minden percben újra meg újra, nem tudnám megőrizni a türelmemet. Mert én csak a mostani pillanatot látom, a múltat elfelejtem és óvakodom kutatni a jövőt. Ha elbátortalanodik, ha olykor kétségbeesik valaki, azért van csak, mert a multa vagy a jövőre gondol. De azért imádkozzanak értem: mikor segítségért könyörgök az éghez, gyakran akkor vagyok a legelhagyottabb.

Ilyenkor a jó Istenhez, a szentekhez fordulok és még a szenvedést is megköszönöm, mert azt hiszem, látni akarják, meddig bírom reménységgel... És nem hiába hatolt szívembe Jónak a szava: „Ha megöl is engem az Isten, én akkor is reménykedem benne.” Bevallom, sokáig küzdöttem fel magam az odaadásnak erre a fokára, de most ott vagyok, ahová az Úr vitt és helyezett el engem.

Szívem telve van Jézus akaratával, s ezért, ha tetézni akarják még valamivel a szívemet, nem hatol le a mélyére. Semmiség lenne csak bármi, úgy úszkálna a felszínen könnyedén, mint olaj az áttetsző vízen. Ó, hogyha a szívem nem telt volna el jókor, ha át kellene engednie magát az öröm és szomorúság váltakozásának, roppant keserű lenne a szenvedésem! De ezek a váltakozások épphogy érintik szívemet, mindig abban a mélységes békében élek, amelyet semmi sem tud megzavarni.

A rejtett lelkek

Az Oltáriszentségről nevezett Mária nővér egy körmenet alkalmával meg akarta gyújtani a gyertyákat. Nem volt gyufája, s amikor meglátta az ereklyék előtt égő kis lámpát, odalépett hozzá. Am az elszenesedett kanóc már épp csak hogy pislákol. De mégis meg tudta rajta gyújtani a gyertyát, és a gyertyával a közösség minden egyes gyertyáját. Így szóltam ekkor magamhoz: „Ki dicsekedhetnék tehát saját műveivel?” A félig kialudt kicsi lámpa lobbantotta fel ezeket a fényes lángokat, melyek annyi, végtelenül sok világosságot gyújthatnának, akár a világot is lángrollobbanthatnák! És a tűz magja akkor is ez az alázatos, kicsi lámpa lenne.

Igy van ez a szentek egyességében is. Egy egészen kicsi szikra nagy fényeket, doktorokat és vértanukat támaszthat az Egyházban. A kegyelmeket és világosságokat, melyekben részesülünk, néha előttünk is ismeretlenül egy-egy rejtett léleknek köszönhetjük, mert a jó Isten azt akarja, hogy a lelkek egykor a mennyországba érve a nagy, a legeszményibb szeretétnél is nagyobb szeretettel szeressék egymást.

Hányszor gondoltam arra, hogy mindazt a kegyelmet, melyben részesültem, talán egy kicsi léleknek köszönhetem, aki imádkozott értem Istenhez és akit majd csak a mennyországban ismerek meg.

Az isteni Sas

Ó, örök Ige! ó, megváltó Isten! Te vagy az isteni Sas, akit szeretek és aki lebírhatalatlan erővel ragadsz magadhoz engem. Te vagy az, aki

lecsaptál a számkivetés földjére, te azért akartál szenvedni és meghalni, hogy magaddal ragadd a lekeket és megmártsd a Szentháromság szívében, a szeretet örök tűzhelyében! Te vagy az, aki felröpülsz az elérhetetlen fénybe és a könnyek völgyének lakói előtt egy fehér ostya színébe rejtzel, hogy lényegeddel táplálj minket! Ó, Jézus, engedd megvalanom, hogy szereteted szinte tébolyító! Hogyan kívánhatod e téboly színe előtt, hogy szívem ne repessen Feléd? Hogyan ismerhetne határokat az én bizodalمام?

Érted, ó tudom, a szentek is nagy, tébolyító dolgokat cselekedtek, mert sasokká lettek ők is. Én túlságosan kicsi vagyok ahhoz, hogy nagy dolgokat cselekedjem, és az én tébolyom a remény, hogy szereteted áldozatául fogad el engem, hogy az anyja'ok és szentek közé számítanak majd engem is és fe.éd röptülhetek, a te szárnyaidon, ó imádott Sasom! Amíg csak akarod, rád szegzem tekintetemet, zsákmánya akarok lenni szeretetednek. És egy napon, tudom jól, értem jössz, elviszel a szeretet tűzhelyéhez, megmártasz végre ebben az izzó katlanban, hogy mindörökké a te boldog áldozatod lehessenek!

Ó, Jézus, mért nem mondhatom el minden kicsi léleknek a te kimondhatatlan kegyességedet?! Érzem, ha lehetséges lenne nálam gyengébb lelket találnod, még nagyobb kegyelmekkel halmoznád el, ha teljes bizalommal adná át magát végtelen irgalmadnak!

De honnan ez a vágy, hogy szereteted titkait világgá hirdessem, én Egyetlen Szere'emesem? Csak te voltál az, aki megtanítottál rá engem, — mért ne nyilatkozhatnál meg a többiek előtt is? Esengve kérem, fűggeszd isteni tekintetedet a kis lelkek nagy seregére, könyörgök, válaszd ki e földön kis áldozataid légióját, akik méltók a te szeretetedre!

A GYERMEK

Megjelent egy fürtös gyermek, tündér-forma:
álmainkban láttuk mását néha-korba.

Könnyes szemmel néztük, néztük:
mintha égi angyal volna!

Hangja repdes, kék szeméből hold sugárik;
hogya mozdul, véle leng a hajló nád is;
édes halmán homlokának
mondhatatlan bú tanyázik.

Láttuk aztán szívettépő pusztulását;
tört szemének tanácstalan esdeklését...
Megcsupasztott teste mellett
ottmaradtunk kopjafának.

Szedő Dénes

A BÁRKA ÁLLATAI

Irta Jules Supervielle

Egy vízözön előtti kislány, amikor le akarta itatni a dolgozatát, egyszerre csak észrevette, hogy csupa nedvesség az itatósa. Víz folyt belőle, holott az a természete, hogy mindig szomjas legyen! A gyerek — ő volt a legeslegjobb tanuló — azt mondta magában: valami különös betegségben szenvedhet az itatós. S mert sokkal szegényebb volt, semhogy újat vehessen, kitétte szikkadni a napra a rózsaszínű lapot; az azonban sehogyan sem tudott megszabadulni ettől a szomorú nyirkosságtól. És lám, ráadásul a dolgozat-füzetben sem akart megszáradni a tinta!

Ekkor, szegyenkezve, amiért ilyen jelentéktelennek látszó csoda esett vele, a lányka nehéz szívvel tanítónőjének asztala elé lépett, egyik kezében az itatóssal, másikban az írkával, szélesre tárva az engedetlen lapnál. Egyéb magyarázatot nem adhatott. És a tanítónőnek látnia kellett, amint vigasztalhatatlan növendéke eltűnik: egész lénye könyryekké változik.

Más bajok is búsították a kis júdeai várost és környékét. Az emberek gyújtotta tűz, mely mindeddig a víz legvidámabb ellenségének mutatkozott, kezdte észrevehetően földadni a harcot. Taraját és lobogó kedvét veszítve nem szárította meg, amit a közelébe tartottak. Hol itt, hol ott halt meg valaki, mert hasa vagy feje megtelt vízzel. Az ujjakon már a legparányibb hólyag arra vallott, hogy az emberi test véggép átitatódott ezzel a veszedelmes vízzel, mely hovatovább elfoglalta a vér addigi helyét is.

A növényi világot szintén hamarosan hatalmába kerítette ez a vize nyős téboly. Füvek, levelek, ágak, törzsek naponta többször is kiontották folyadék-terhüket. S így járt minden, még a sivatag homokszemei is. Nem maradt többé semmi kapcsolat a tartalom és a tartalmazó közt, oly nagy volt az Isten haragja.

A városka cseppfolyósodását sehogyan sem sikerült megállítani, úgy, hogy a vezető férfiak végül is azon kezdtek tündődni, vajjon nem olyan jelenségek együttesével állanak-e szemben, amelyek a régóta megjövendölt vízözönre vonatkoznak. A népi bölcsesség azonban fáradhatatlanul azt hajtogatta: „Amíg esni nem kezd, még van remény!” Végre aláhullott egy csöpp, pontosan egy környékbeli bíró fejére, — olyan kopasz volt a jámbor, mintha mindig az eget kémlelné — s ebből aztán mindenki megtudhatta, hogy itt a világ vége. Nem mintha ezen a napon különösen szakadt volna, — hanem az esőnek itt is, ott is olyan árasztó hatalma volt, hogy mindössze néhány szem elnyelhetett egy parasztot kocsistul, lovastul az úton.

Noé nem várt bárkája elkészítésével a vízözönig; oly furfangosan és gondosan szerkesztette meg, hogy az eső még a környékét is elérte, mintha e hatalmas alkotmány ellen nem tehetne, sőt még csak meg sem kísérelhetne semmit a világon.

Az állatok, amelyeket kijelöltek, hogy Noé hajójában helyet foglaljanak, párosával érkeztek meg és néha igen messziről. És a párok, boldogan, amiért elkerülték a nagy nedvességet, fölbaktattak a bárka lépcsőin s azt mondták: „Most pedig éljen az Ismeretlen!”

Odafönt bizony meglehetősen erősen szaglott az ázott szőr; összezsúfolódtak a fedélzeten, s itt volt az ideje, hogy minél kisebbre zsugorodjanak. Az ember elámult rajta, hogyan is kuporoghatott az elfáti abban a kuckóban, ahol rendes körülmények közt egy újfundlandi kutya is csak alig fért volna el. S bármerre fordult a szem, mindenütt épületes látványokkal találkozott: a krokodil szeretetteljes torkában egy mélységesen alvó kismalacot ringatott, s a vadak meg a háziállatok oly közönyös békességgel barátkoztak, mint gyerekkori pajtások, akik már mit sem tudnak mondani egymásnak, mégis örülnek neki, hogy így együtt lehetnek. S ha megtörtént, hogy az oroszlán megnyaldosta a bárányt, ebben senki nem látott holmi étvágygerjesztő készülődést. Ami a bárányt illeti, minthogy egyéb nem tellett tőle, egy kis fücsomót tartott s dédelgetett a lehető legnagyobb óvatossággal szájában. És bár az állatoknál az öröm többnyire homályos marad, mert annyi szőr, toll és pikkely állja útját, most tetőtől-talpig mind vidáman ragyogtak.

A parton sokan azok közül, akiket nem vittek magukkal, próbálták meglágyítani Noé szívét.

— Engedj föl minket! Esküszünk rá, nem foglaljuk el senkinek a helyét.

Ákadtak, akik leleményesebben tettek kísérletet rá, hogy fölvegyék őket a fedélzetre. Így az a bizonyos légtonász-család, a rossz időjárás miatt megfakult rózsaszínű trikóban. Messze vidéken híresek voltak — de mit számít a hír az elöltött országban! — s most csupán veszedelmes bukfenceikre számítottak, azokkal talán megindítják ama boldogok, akik hamarosan útnak indulnak a bárkán. A korlátnál szorongó oly sokféle utas szeme előtt fáradhatatlanul építették föl, bondták le s építették föl ismét emberi piramisukat, tetején egy háromesztendő lánykával; s ez a kislány máris épp olyan ügyes volt, mint nagyapja, aki az építmény talapzatát alkotta.

És a különféle „hopp” és „rajta” és „lassan” vezényszavakat nyaktörő ugrások és hihetetlen, de tökéletes bukfencek követték. S mit szóljunk az átázott zsebkendőről, melyet föl-földobtak egymásnak s úgy tettek, mintha belétörölnék patakozó, s mégis biztos kezüket?

És közben e változatos termetű bajnokok arcán a rendíthetetlen udvariasság mosolya, csöppet sem kunyeráló, szigorúan hivatásszerű mosoly!

— Fölvenni őket! Fölvenni! — kiáltoztak az utasok. — Legalább mulattatnak az úton. Nézzétek a kislányt, milyen édes!

Noé úgy érezte, még a hajó deszkái is aggasztóan meglágyulnak talpa alatt, — pedig éppen keménységük miatt választotta ezeket a deszkákat, — de a fedélzeten már nem akadt hely, csupán a szánalomnak és ellenőrizhetetlen súlyának. Ekkor könnyes szívvel és száraz szemmel parancsot adott, hogy szedjék föl a horgonyt, s otthagya a derakasan izmos család fáradhatatlan tagjait, akiket a szerzett sebesség

még egyre egymás fölött pörgetett. Az égből ömlő víz nem késlekedett irgalmával: legalább egyetlen csöppel kitörülte őket az élők sorából. De akik a korláton kikönyököltek, még sokáig látni vélték őket, amint tornyaikat emelik s oldják a víz mélyén.

Azokat az állatokat, amelyek nem nyerhettek helyet a bárkában, Noé bizonytalanságban tartotta az indulás órája felől. Már fölvonták a bejárat kis hídját, amikor egy megaterium jelentkezett.

— Ha valakit Noénak hívnak, még feledkezhetik meg senkiről! — kiáltotta iszonyatos ereje tudatában.

— Nem feledékenységről van szó — felelte a bárka atyja szomorúan.

— Én ne szerepelnék a bárka állatai közt, én, a legfontosabb! Ez fölháborító. A te hibád, Noé, ha egy szép napon azt se fogják tudni, hogy éltem!

A bárka, csukott kapuival, mind sebesebben távolodott az üldözésére indult öslajhártól, melyet roppant esetlensége, s még inkább dühe, hamarosan a víz fenekére juttatott.

Ekkor egy csapat vízőzönelőtti öslény összeállt, hogy kegyetlenül megtréfálja a bárkát, melyet hiába akartak fölborítani. Kérték a bálnát, csatlakozzék hozzájuk, ez azonban, konzervatív lévén, s mert biztosan tudta, hogy túléli a dolgot, sietve otthagyta őket, kicsinyeivel együtt.

— Hátra ne nézzetek — mondta nekik, — anarchisták!

De még mindig nyüzsgött egy sereg élőlény — kitűnő úszók, — ostromló kiáltásokkal a bárka körül. A halálaszántak testvériségében egymás hegyén-hátán állatok s emberek hemzsegték, zöldesen, gyalgón lebegő szigetecskék, szörnyű örvények martalékaiként. Csónakok borultak föl minden látható ok nélkül: a vízőzön nagy esővíz-kezelével alulról ragadta meg, s egy szemvillanás alatt kiürítette őket.

S egy kolibri így zokogott:

Én szegény szigeti madár!
Mind eltűnnek a szigetek.
Mi lesz velem? Ó rám mi vár?

Mivel nem kaptak feleletet, az úszó állatok azt követelték, jöjjön föl az oroszlán a hajóhídra. Az ki is dugta fejét a korlát fölé.

— Beszélj, adj magyarázatot! — kiabáltak felé mindenfelől. — Miért éppen ti és miért nem mi?

Az állatok királya — a fuldoklóké is, a megmenekültké is, — szomorúan, de eltökélten ismételte:

— Ha egyszer kell, hát kell.

— Mi kell? Gyere, mondd meg nekünk itt a vízben, ha van egy kis merszed!

— Én talán nem érek annyit, mint a kígyó, akit fölvetettek! — mondta egy galamb s haragjában úgy festett, mint egy ereje teljében lévő tigris.

— Ha egyszer kell, hát kell — hajtogatta az oroszlán, szegyenkezve, amiért nem tud fölhozni más érvet.

De végül még ez a nyomorúságos dialektika is kedvét szegte a

kérdősködőknek. A végzet rendelte így. Bele kellett törödniük, hogy fáradhatatlanul kortyolják ezt a komor vizet, mely kegyetlenül özönlött a szolgálatukra.

A tengert hosszú ideig megfertőzték az esedezők, s Noé elpirult a gondolatra, hogy csak akkor tud majd ismét aludni, ha már semmi nem él többé a bárka körül.

A földek egymásután enyésztek el az égből aláömlő vízben, s Noé a látóhatáron célul azt kereste, amit a tengerészek ösztönszerűen elke-
rülnek: a hegyeket.

Az eső azonban oly gyorsan végezte el művét, hogy a vízözön vége előtt soha nem találhattak rá a hegységek csúcsaira.

De a bárka legalább úgy haladt előre, mint egy jól megtisztított hajó: régesrégén földadták már a harcot, akik oldalához tapadtak. Most már nem lebegett körülötte más, csak valami fejnélküli szorongás és a fedélzeten arról kezdtek beszélni, milyen kivételes kegyben álltak a ha'ak...

Alig néhány órával az indulás után Noé észrevette, amint az egyik majom nagyban vakaródzik, s ebből rájött, hogy potyautasok is lap-
pangnak a bárkában.

— Az állatoknak, bármilyen kicsinyek is, külön-külön kell utazniuk — mondta. — Nem kellene élősdiek a hajón, értik?

— Még az a két szerencsétlen kicsi bolha sem — szolt a kutya, — mellyel egy test és vér vagyunk?

Noé sorjában a bárka egyik sötét termébe terelte az állatokat. Ott minden fölőslég élénken világítani kezdett s azon nyomban szépen el is pusztult.

Az út első óráiban nagy érdeklődéssel szemlélték a kérészeletű rovarokat. Meg kell vallanunk, kissé beteges kíváncsiság volt ez: egyre arra számítottak, hogy ott, mindnyájuk szeme láttára fognak meghalni. De másnap ismét üdvözölniük kellett őket: még mindig éltek.

Noé a parancsnoki hídról magyarázta meg e csodát: a bárka oly okosan épült, hogy remekül megfelelt mindazok egészségének, akik rajta voltak.

Az állatok, minthogy az égvilágon semmi dolguk nem akad, egyé-
ben sem törték a fejüket, mint az evésen. Rendkívüli, idegesen mohó étvágy ingerelte őket s mind igen szükségesnek találta az adagját. El kell ismernünk, Noé jól számított, amikor attól tartott, hogy nem lesz elég a hely.

Először is a mindenevők zúgolódtak. Azt akarták, hogy mindenből legalább egy keveset kapjanak. S hogyan gondolható volna Noé min-
denre, még ha csak egy kevéske kellene is belőle? Ez inkább meta-
fizikai, mint ellátási kérdés volt.

S annyi kiéhezett szomszédság nyüzsgött a fedélzeten! Nem tor-
kollik-e végül mindez borzalmas öldöklésbe, szűk keretek közé szori-
tott vérfürdőbe? A tagbaszakadt vadak olyan tekintettel kezdtek mé-
regetni a többieket, amelyből már hiányzott az őszinteség. Ez a zavaros
gyöngédség jóval többet jelentett szeretetnél: szörnyű rokonszenvet a
szomszéd ilyen vagy amolyan része: comb, bélzsin, vesepecsenye iránt.

Az oroszlán már a bárka padlójába verdeste orrát, hogy ne érezze

a mellette heverő gyenge bárány remek illatát. Egy bernát-hegyi, aki a havas vidékeken szerzett nagy tisztaságáról volt nevezetes, szájkosarat kért. De a farkas neveltségének találta ezeket a jeleneteket.

— Az éhséget csak a hús csillapítja — mondta, — kíváltképpen az élő hús.

— Ugyan, ugyan, igazán nem fontos, hogy élő legyen — mondta az oroszlán, akiben még élt a jó érzés.

— Az éhség: éhség — vágott vissza a farkas.

— Van egy remek módszer, amely elfeledteti az éhséget — mondta a teve, aki csak ritkán szokott enni. — Elég, ha az ember egy fadarabkát rágcsal.

— Kitűnő eredménnyel jár — tette hozzá a kígyó, — ha gondolatunkat erősen valami undorító dologra összpontosítjuk.

— No, én még azt is fölfalnám — dohogta a farkas. — Itt tartok! De addig is, mindenki vigyázzon a bőrére!

Az oroszlán könnyűszerrel maga köré gyűjthette a társaságot; ő vette át a szót.

— Barátaim, magunkból próbálunk erőt meríteni és ne veszítsük el hidegvérünket. Mit művel a gyík, ha harcra kerül a sor? Veszni hagyja farkát, hogy ereje javát megmenthesse. Hatalmas tanulság! Nincsenek-e sokan közöttünk, akiknek teste már előre pusztulásra ítélt részeket kínál, olyanokat, amelyek nem létfontosságúak. Miért van a mókuskának olyan nagy farka, amely majdnem akkora, mint ő maga, s amely úgy leng mögötte, mint valami szemrehányás? S mit művel az emse azzal a sok emlővel? Biztos benne, nem fölösleges-e legalább a fele?

— Tökéletesen biztos benne — szolt közbe helyéről a koca.

— Kérdezze csak meg a lelkiismeretét!

— Csöppet sem háborgatja a lelkiismerete.

— Majd meglátjuk — mondta az oroszlán nagy önfegyellemmel.

És titokban mindnyájan számbavették magukat. „Rajtam aztán a világon semmi fölösleges nincs. Én mindenhez ragaszkodom, ami engem illet.”

— Szeretett tetvéreink közül egynémelyiknél — folytatta az oroszlán — nyilván találunk majd két-három fontnyi olyan húst, ami nem nélkülözhetetlen nekik.

— És neked minek ez a nagy fejed? — bökte ki hirtelen egy óriási medve, aki mindaddig csöndben volt.

— Sok hely kell hozzá, hogy valamennyiőtökre gondolni tudjak — vágott vissza az oroszlán. — De hogy megmutassam nektek önfeláldozásomat, íme, rendelkezésekre bocsátom, nagyoknak és kicsinyeknek, természetesen a kicsinyeken kezdve, királyi sörényemet!

Erre aztán kicsattanó nevetés képessztette el az oroszlánt.

— Sok bajt szereztek nekem — mondta, s csak nehezen tudta elfojtani a könnyeket, melyek ki tudja milyen csatornán szivárogtak hozzá szomszédjától, a krokodiltól.

De szónoklatát egyszerre félbeszakította az éljenzés, mely az angyalokat és ételhordó kosaraikat fogadta. Igen, minden a lehető legjobban ment volna, ha nem zuhog szakadatlanul az eső. A nap huszon-

négyszerében egy száraz pillanat nem akadt! Oly súlyosan megbántották az emberek az eget! És hogyan tudta volna Noé, hitvány jármívével, az egész mennyboltozt kiengesztelni!

A felhők néha megvilágosodtak kissé, s ilyenkor úgy látszott, mintha valamennyire megenyhülne az ég. De aztán újra s még hevesebben kezdett sírni, mit sem törődve a következményekkel.

Végre egy napon a mennyboltozat mintha kétségbeesetten mosolyogni próbált volna könnyein át. Fény lobbant, eleinte szürkésen, aztán egyszerre mind összegyűltek körülötte a szép idő színei: szivárvány gyűlt! Ezzel azonban semmire sem mentek, mert a víz tovább dagadt, mintha eltökélte volna magában, hogy egészen az égig emelkedik, így viszonozza annak kedvességét.

Noé pedig, mint jó kapitányhoz illik, aggódva nézte, hogyan zsugorodik össze az a tér, mely elválasztja a mindenség mennyezetétől.

A bárkában mindenki azt gondolta: „Tenni kell valamit! Föltétlenül tenni kell valamit! De mit?”

— Bizalom! — harsogta Noé a parancsnöki hid tetején.

De nem sokat ért vele, s hogy megmutassa a jó Istennek mélységes aggódását, elküldte hozzá azt, ami a legfeketébb volt a hajón: egy hollót. A madár elszállt és nem tért vissza.

— Milyen ötlet: egy hollót küldeni! Ez a kísérlet már eleve csődöt mondott — szolt Noé felesége, aki látta, hogyan bocsátja el férje a madarat. S kezüket egyszerre mindketten kinyújtották egy galamb felé, melynek fehérsége és jövőbe vetett hite olyan nagy volt, hogy még hozzánk is el kellett jutnia a századokon át.

Noé megfogta a madarat és a fülébe súgta: „Föld! Föld! Föld!” — abban a reményben, hogy így postagalambbá varázsolja.

A galamb nyílegyeniesen elröppent, s csak másnap jött meg és telepedett meg a kapitány széles vállán. Mint tudjuk, csőrében zsenge olajágot tartott.

A víz apadni kezdett és Noé a szivárvány felé kormányozta a hajót, abban a hitben, hogy az égi ívből végül is valami föld-féle fog kibontakozni. Egy szép napon aztán, hajnalban, a szivárvány beragyogta az Ararát csúcsát. S minél jobban közeledtek hozzá, mintha annál több vidámság csillogna feléjük a hegy máskor vad és visszataszító képén. Rekedt, sziklás hangján odakiáltotta a bárka állatainak:

— Erre, erre, nézzetek csak rám, jóindulatú hegy vagyok! És ti, állatok, ugyan mit műveltetek ennyi ideig? Már-már azt hittük, hogy sohasem lesznek többé állataink. Már négylábú, bundás fákról álmodoztunk!

Ahogy a bárka megállt, Noé párosával a hídra terelte az utasokat, s köztük elsősorban a legtörékenyebbeket. A deszkán, ahonnét neki kellett iramodniuk a földnek, két kérész hevert mozdulatlanul.

— Gyerünk, szálljatok el! — kiáltotta nekik a kapitány. — Nem látjátok, hogy megérkeztünk? .

De azok tökéletesen mozdulatlanok maradtak. És a bárka atyja leemelte kalapját, amiből mindenki megértette, hogy újra halandóvá változott.

MAGÁNBESZÉD

Kialszik minden fény körötted,
a fájdalom marad csak éber,
kigyózva lüktet
s egy szempárban világít.

Oly meghitt már az út e vaksötétben,
megjárták mind kiket szerettem,
bokáig
gázolok hű emlékeimben.

A száj majd elfeled beszélni,
csak lépni nem a láb.
Az út mentén micsoda fák,
mily páros gyászmenet
kíséri
az eltűnőt, ki percenkint leszek.

Az ég megáll fölöttem, tiszta csillagok
ragyogják messzetűnt
estéimet
és mindenütt
olyan szomorúság, hogy százsorozva
hegyekre, vízre, földre, fákra osztva
a táj, amelyet elhagyok.
Magam vagyok.

Vidor Miklós

ÍGY MULATTUNK

Már tükrén ring a tájék
a fényes, tiszta tónak.
S e tótágas valóság
üdébb tavaszt varázsolt.
Fán és mégis hinárból
így szólt a könnyű csőrös:
— Horgodra fűzz gilisztát,
mint berki zöld szivárványt!
Nyeledre szirmozz csokrot!
Hajítsd legott serényen! —
S a tiszta fény-tükréből,
mint ajzott lantnak húrján
a könnyű dal, egy potyka
aranylós teste villant.

Anakreonnal ketten
vidáman így mulattunk
partján a tiszta tónak.

Takáts Gyula

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

Haeckel halálának harmincadik évfordulóján nem árt egy pillantást vetnünk annak a biológiai elméletnek mai állására, amelyet ez a túlzásai és ferdítései ellenére is kiváló német zoológus oly nagy hatással képviselt. A fajok leszármazására és fejlődésére utalunk, arra, amit általában *darwinizmusnak* szoktak nevezni. Hogyan látják ma ezt a kérdést a katolikus tudósok? *Darwin*, akinek *Haeckel* a nyomába lépett, kétségkívül új korszakot nyitott a természettudományok történetében — mondja *Hans Plenck* egyetemi tanár, akinek tanulmányát röviden ismertetni kívánjuk. A leszármazás gondolatát ugyanis ma már általánosan elfogadják s magát a leszármazási folyamatot *Plenck* szerint épp olyan *ténynek* kell tekintenünk, mint más — közvetlenül szintén meg nem figyelhető, de egybevágó tapasztalások tömegéből kikövetkeztethető — természettudományi felismerést, pl. atomok létezését. Hogy ennek során az ember fejlődése csimpánz-típusú majmokon és neandervölgyi típusú, tehát szemöldök-dudorú és erősen csapott koponyájú közbenső alakzatokon keresztül ment-e végbe: erősen kérdésessé vált azóta, hogy geológiailag régibb koponyákat találtunk, amelyek nem mutatják az említett jellegzetességeket. Az embernek állati elődöktől való levezetését azonban ez semmiben sem érinti, ez a levezetés továbbra is elkerülhetetlen marad, viszont a leletek eltérései még jobban kidomborítják azt aényt, hogy az ember leszármazását egyáltalán és csakis mint fejlődési célt érthetjük meg. S éppen ez a tény az — jelenti ki *Plenck*, — amely fölött a darwinizmus metafizika-ellenes elmélete el akart siklani. A mai biológiát ezzel szemben az jellemzi, hogy ettől az „anti-metafizikus” beállítottságtól ismét eltávolodott.

A darwinizmus-nyújtotta magyarázat elégtelenségére már a nagy mű címében — „The origin of species by means of natural selection” (A fajok eredete, természeti kiválasztás útján) (1859) — kifejezett alapgondolat rávilágít. *Darwin* ugyanis a fajok keletkezését, vagyis az élő szervezetek birodalmának törzsfejlődését a „természetes kiválasztás”, a „szelekció” elvével magyarázza. Ő maga még nem emelte ugyan a szelekciót a megmagyarázhatóság egyetlen és egyedüli elvévé, ez mindenesetre nem valaminő szigorúan a tényeknél marad, hanem nyilvánvalóan „anti-metafizikus” felfogásra irányul. Mert ez az elv a szervezetek fejlődését, helyesen: magasabbra fejlődését, tehát egy céltudatos folyamatot, amely csak egy „alany” működéséből érthető meg, „a posteriori” kívánja magyarázni, ami azt jelentené, hogy mindaz megsemmisül, ami nem a magasabbnak irányában fejlődött. Nem tekintve azt, hogy ilyen teljes megsemmisülés sohasem történt, az alaptévedés már ismeretelméleti is, olyan, mint *Münchhausen* kísérlete, aki saját hajánál fogva rántja ki magát az ingoványból. A létért való harc, amelynek eszméjét *Darwin* tudtán kívül az emberi szociológiából vette át, hogy a kiválasztás segédmotorjává és az állandó megsemmisítés pergőtüzévé tegye, csak egy az elfogulatlan természetszemlélet ama sok meghamisítása közül, amelyekbe ez az elmélet

siklott. A számtalan ellenérv, amelyek cáfolják a szelekciónak tulajdonított hatást, mind erre az alaptévedésre mutat rá. Legmeggyőzőbb köztük bizonyos az, hogy a *kezdetelegesebb szervezőt semmiképp sincs célszerűtlenebbül megalkotva*, vagyis rosszabbul környezetéhez igazítva, mint a magasabb. Sőt kétségtelen, hogy az egysejtűek, de még inkább a baktériumok és vírus-félék sokkal kedvezőtlenebb életfeltételekkel is megbirkoznak, mint a magasabb szervezetek. A leszármazásilag régibb típusokat sem szorították ki általánosságban a fiatalabb típusok. Azt, hogy a kiválasztással a fejlődés egyetlen rúgójává emelt merkantilisztikus hasznossági elv vakon megy el a természet végtelen formagazdagsága mellett, csak futólag említjük meg.

A Lamarck „*Zoologie philosophique*” (1809) c. művéből leszűrődő *lamarckizmus*, amely a fajok származását az élőlények „aktív alkalmazkodására”, vagyis a fajtípusokban a környezeti feltételek változásával fellépő változásokra viszi vissza, ellentétben a darwinizmussal, már nem „anti-metafizikus” elmélet. Mert Lamarck számításba veszi az „életképességet”, amelynél fogva a szervezet képes bármely szervét átformálni és újjáalkotni. Elmélete — állapítja meg Plenck — természetből cseleltéleg helyes, tisztán természettudományi szempontból azonban használhatatlan, mert bebizonyosodott, hogy azok a tulajdonságok, amelyeket az egyén csupán a *legszorosabb értelemben vett egyéni életében* „szerezett” (pl. a kínai nők megnyomorított lába), nem örökíthetők át.

A darwinizmus éppen a törzskifejlődési folyamat természeti törvényszerűségéről terelte el a figyelmet. Ennek folytán az „irányított” fejlődés szembeszökő tényére kezdetben csak a szelekció mindenhatósága ellen felhozott félénk kifogások formájában mertek utalni. Plenck megemlíti itt a törzskifejlődési rokonságtól függetlenül fellépő „analóg” alakzatokat, a konkrét módon megfigyelt mutációknak mindig „egészszerű”, vagyis az egész képet megváltoztató jellegét, és a paleontológiai kutatásoktól megállapított „visszafordíthatatlansági törvényt”, vagyis azt, hogy a fejlődés nem térhet vissza az elhagyott fokok felé. A klaszszikus darwinizmus számára elkerülhetetlen volt a teljesen egytörzszű alakzatok felvétele, mert a közbenső alakzatokat is a családfa elágazási helyein az egyéni mutációk *véletlen találkozása*ra kellett visszavezetnie, amelyek — úgymond — a környezethez való tökéletesebb alkalmazkodásukkal a régebbi fajtípust kiszorították. Már most éppen az ilyen közbenső alakzat kívánja meg az egész szervezet-típus tervszerű, korrelatív változásait, hogy új rendszer-kategóriák — pl. a hüllőkből származó emlősök — kiinduló pontjává válhassék. Am ilyen korrelatív változásokat csak a fajnak mint ilyennek önmagát változtató és alakító képességével, tehát *csak az egész fajt megragadó folyamattal*, sőt olyan történéssel magyarázhatunk, amely bizonyára nem mindig csak egyetlen fajra korlátozódott. Ez az oka, hogy pl. az átöröklés biológusai és a fajkutatók közül *Tirala* („*Rasse, Geist und Seele*”, 1935) kifejezetten soktörzszű fejlődési vonalak mellett száll síkra. Legutóbb pedig, 1947-ben, Grünberg bécsi biológus adott hangot ennek a követelménynek abban a nagyon érdekes analízisben, amelyet a fajfogalomban bennrejlő alakítóképeségről tett közzé.

Tanulmánya második részében Plenk áttekintést nyújt az emberből kiinduló fejlődés sajátosságáról és üteméről. Az embert jellemző szabadság — mélyebb magyarázattal: a természeti-lényűséghez járuló szellemi-lényűség — magával hozza, hogy az ember a maga környezetének alakításában egészen más ütem szerint fejlődik, mint az emberelőtti szervezetek összessége. Az ember a maga ténykedéseiben közvetlenül fel tudja használni tapasztalásait javításokra, s az egyén által szerzett tapasztalásokat más egyének is megtanulhatják. Az emberi kultúrfejlődésnek éppen ez a sajátossága hatott ki — tudattalanul is — mind a darwinizmusra, mind a lamarckizmusra, amikor a törzsfejlődést az előbbi az egyéni mutációkra, utóbbi pedig az egyénileg szerzett tulajdonságok közvetlen átörökítésére kívánta alapozni. Am éppen ezt a gyors ütemet, amelyet a lamarckizmus az emberi alkotások területén észlelt és onnan ragadott ki, *nem találjuk meg sehol az emberelőtti természetben.* Utóbbi nemcsak arra van beállítva, hogy teremtményeit kizárólag a fajhoz kötött nemtudatos erő irányítsa, de fejlődése sem az egyénileg szerzett tulajdonságokon, hanem veleszületett mutációkon keresztül megy végbe. Másrészt a szelekció hatása az összes hibás fejlődések kiküszöbölésére korlátozódik, tehát a védekezésre a degeneráltságba sülyledés ellen, ami mellett még gondolnunk kell a „mikroevolúció” finomításaira, vagyis arra a csodálatos hozzájárulásra is, amelyet minden szervezet tanúsít a maga életkörzetében. Az ember kulturális fejlődésének gyors ütemével szembenáll az ember „szomatikus”, szervezeti típusának viszonylagos állandósága, hiszen ez a típus a tulajdonképeni emberré-lévés idejétől, (vagyis attól a történelemelőtti kortól kezdve, amikor az ember már szerszámokat használ), semmiféle lényegesebb változást sem mutat.

Azt, hogy az ember azóta az élő szervezetek birodalmában tisztán biológiai szempontból is külön helyet foglal el, amelyet a környezetének tőle magától kiinduló alakítása jellemez, legutóbb (1940) a berlini *Gehlen* tárta fel és méltatta behatóan. Tőle függetlenül *Otto Storch* bécsi zoológus is megragadta ezt a gondolatot (1947). *Storch* arra a nagyon figyelemreméltó megfontolásra jutott, hogy az emberi „fenotípussal” szemben, amelyet az organikus átöröklés a legkisebb testi és lelki jegyekig menően rögzít, az embernek van egy „ergasztípusa”, vagyis egy kidolgozható saját egyéni típusa is, amely a fenotípust fontosságban gyakran messze felülmúlja. Végeredményben tehát — mondja *Plenk* — ma már a biológia sem hagyhatja figyelmen kívül azt a szellemtudományok számára alapvetően elvi jelentőségű megállapítást, hogy az emberi „fok” a pusztán biológiaiin túlmenő adottság.

*

A keresztény világnézetnek tehát igazán nem kell tartania attól, hogy lényeges tételeiről a természettudományok, jelesen a biológia, logikai lehetetlenséget állapíthatnának meg. Ellenkezően, ezek a tételek a kutatás mai eredményeivel nagyon is összeférnek. Sokkal komolyabbnak látszanak e pillanatban azok a támadások, amelyek a *lélektan területéről* érik az ember akarati szabadságát, mert hiszen ha az em-

beri aktusokról vallott keresztény felfogás nem felelne meg a valóságnak, össze kellene omlania nemcsak a keresztény erkölcsnek, de a tőle elszakíthatatlan hitrendszernek is. Erről persze szó sincsen, de kétségtelen, hogy a mai pszichológiának vannak eredményei, amelyeket a mi oldalunkon is tudomásul kell venni.

Mi jellemezte a katolikus moralisták hagyományos magatartását? — teszi fel a kérdést nagy tanulmányában Jean Rimaud. Az, hogy *egy nagyon egyszerű lélektanra támaszkodott*. A katekizmus, sőt a hittudományi kézikönyvek is elsődleges adottságoknak tekintették a világos öntudatot, az egyéni erkölcsi tudatot, a szabadságot és a felelősséget. Általánosságban megvalósultnak vették az emberi cselekedetek erkölcsi minősülésének feltételeit. Úgy nézték az embert, mint aki reggeltől estig szabadon ténykedik, tehát csupa erkölcsi cselekedetet végez. Mindezzel szemben pedig most a modern pszichológia felkelti a kétséget, hogy *van-e egyáltalán akarati szabadság, van-e egyáltalán világos öntudat és felelős-e cselekedeteiért az ember?* S felkelti ezt *nem alap nélkül*, mert — hangoztatja Rimaud is — mi sem volna részünkről nagyobb hiba, mint összetéveszteni Freudot, ezt a korszakalkotó zseniális tudóst, a freudizmus bohócaival.

A pszichopathológia haladása volt az első, amely kikezdte biztonságérzetünket. Addig azt hittük, hogy az elmebaj aránylag ritka, hogy az elmebetegét oly könnyű megkülönböztetni az egészségestől, mint a négert a fehérőt. A nem kész örültség-számba menő elmebetegségnek még az eszméje is kifejezésbeli túlzásnak tűnt fel sokak előtt. Komoly szerzetesek tartották a „neuraszténiát” képzelt betegségnek és próbálták gyógyítani az akaratra való ráhatással. Azok a moralisták, akik pszichológiával is foglalkoztak, észrevették ugyan a hasonlóságot szenvedély és örület között, de azt már „romantikus” tévedésnek érezték, hogy a szenvedély személytelen, vak erővé válhatik, amely a felelősséget is megszüntetheti. Az elmezavarok tanulmányozása azóta semmitsem hagyott meg a betegségnek és az egészségnek ebből a tiszta elhatárolásából. Ellenkezően, *kimutatta a folytonosságot a normális és az abnormalis állapotok között*. Fokozati különbségek ugyanazon a vonalon. Ugyancsak nehéz választóvonalat húzni „pl. egyfelől a bátortalanság és a depressziós állapotok, másfelől a kudarc-pszichózis között, a minden gyermek természetes állhatatlansága és az állhatatlansági pszichózis, a féltékeny ember tárgyilagosság-hiánya és a *paranoia* torzító szemlélete, a költött törtétiák kedvelése és megjárása, másfelől a mythománia között, egy nyugtalan lélek gyanakvásai és az üldözési mánia között. Ez az oka annak, hogy az orvos állandó és szükséges munkatársa lett a nevelőnek. A lustaság, az önzés, a lopás, a hazudozás többnyire megtalálja magyarázatát a szellemi elmaradottságban, a gyors vagy túl lassú növésben, a jellembeli ingadozásban, alkati szabálytalanságban, a helytelenül kezelt érzékenységekben, ha ugyan nem valami közeli, vagy távoli átöröklésnek, vagy a környezet befolyásának következménye. S ami áll a gyermekre, az — habár kevésbé általánosan — áll a felnőttre is. Bizonyos területeken különösen ritka a teljesen egészséges ember, pl. az antiszociális viselkedés és a nemiség körében. Hányszor megesisik, hogy

tehetetlenül állunk szemben a gyógyításra váró gyermekkel, mert előbb egyik vagy másik szülőjét, ha ugyan nem mind a kettőt kellene kezé-
lésbe vennünk.

*Van-e és milyen fokban van ezekután felelősség? Mikor beszélhe-
tünk vetkességről?* Hiszen a felelősség eszméjét hozzákötöttük a szellemi
egészség eszméjéhez s ma már tudjuk, hogy a szellemi egészség ritkán
teljes. És ha azt mondanók is *Carrellel*, hogy ez a törekénység csupán
azoknak az abnormális feltételeknek következménye, amelyek közé ci-
vilizációnk helyezte az embert, akkor is nekünk ennek a civilizációnak
embereivel van dolgunk. S van egy másik nyugtalanító fejezete is a
pszichopatológiának — mutat rá Rimaud, — az, amelyik a *személy za-
varairól* szól. Eltekintve a megkettőzés, vagy többszöröződés nyilván-
valóan pathológikus eseteitől, amikor pl. a gyógyszerészség egyben
Napoleon is, kétségtelen hasonlóságot mutat ezzel a több „én”-nek
egészen normális különbözősége minden emberben: a gyermek, az isko-
lás, a pajtás, a szülő, a hitves, a foglalkozást űző „én”-ek tömege.

De a mai pszichológusok még tovább mennek s kérdésessé teszik
magát az öntudatot is. Öntudat azoknak a bölcselőknek meghatározása
szerint, akik tartózkodnak minden metafizikai állítástól, azt jelentette,
hogy az ember tudatában van azoknak az állapotainak és aktusainak,
amelyeknek együttese az „én”-t alkotja. Másoknál ugyanez a szó jelölte
majd ezt az ismeretet, majd pedig az „én”-t, mint állapotainak és ak-
tusainak alanyát, tehát mint a gondolatától függetlenül létező szellemet.
*De mindannyian megegyeztek abban, hogy a világos és határozott ön-
tudat kiterjed egész lelki életünkre.* A pszichológiai tudat így szilárd
alapja volt az erkölcsi tudatnak. *A lelki élet kutatása azonban erre is
rácáfolt.* Felfedeztük, hogy a világos tudat a „tudatalattiból”, ez pedig
a „tudattalanból” származik. „*En”-ünk három rétegű.* És ahogy a geo-
lógiai térképek tükrözik a ténnyt, hogy a történelmi kor tartama elenyé-
sző csekélység a történelemelőtti koréhoz képest, ugyanígy a világos
tudat is csupán tajtékfodor, amely a tudatalattinak és a tudattalan-
nak hullámain koronázza. Magunkat megismerni tehát — mondják —
a legnehezebb, ha egyáltalán lehetséges vállalkozás. Mert a tudatalattit
olykor még észlelhetjük a zavarok nyomán, amelyeket kivált, s le is
szállhatunk hozzá az álmok vizsgálatával, vagy narkózis útján, amely
egyik-másik titkát pörére vetkőzteti. *Am árnyék fedi az „én” mély ré-
tegét, a tudattalant, azt a talajt, amelyben hajlamaink, „tendenciáink”
csíráznak.* Ma pedig tudjuk, hogy a tendencia a lelkiélet alapvető ténye.
Hajlamaink fakadására és kezdeti irányára tehát nincs semmi behatá-
sunk. Ebből következtetik a pszichológusok, hogy miután tudattalan
tendenciáink határozzák meg magatartásunkat, az ember anélkül, hogy
tudná, determinálva van, még ha abban a képzelt meggyőződésben éli
is életét, hogy nincsen.

Ugyanakkor más pszichológusok, az ú. n. „kollektív lélektan” szó-
szólói, támadják abbeli bizonyosságunkat is, hogy személyi tudattal ren-
delkezünk. Tegnap még akként szemléltük az ember és a társadalom
viszonyát, mint a sakktáblát, ahol a különböző figurák együttes játékot
folytatnak, de minden figurának megvan a sajátos hatóereje és mozgási

területe. Igaz, már Auguste Comte állította, hogy az egyén nem létezik. De ezt úgy fogtuk fel, mint a szociális individualizmus kárhoztatását. *A személyi egyéniség vitán kívül maradt.* Azzal természetesen tisztában voltunk, hogy az egyén nemcsak külső ténykedéseiben függ a többitől, hanem tudatát, értelmét és érzületét is többé-kevésbé megszabja a társadalmi környezet. De ez csak arra a következtetésre juttatott bennünket, hogy az *igazi függetlenség, vagyis az erkölcsi ítélkezés függetlensége az erők kiváltsága.* Mihelyt tehát sikerült valakinek jellemmé emelkednie, személy-volta kétségbe nem vonható.

Most azonban egyes pszichológusok azt állítják, hogy mint egyéniségek nem is léteünk. A mi többszörös személyiségünk nem egyszerűen szerep, amelyet „én”-ünk helyenként és időnként játszik, hanem belül is *mi magunk* vagyunk e személyiségek. A gyermekség pl. nem korlátozható a leszármazási és függési viszonyra. Egész valónkkal vagyunk szüleink gyermeke, s nem egyszerűen egy férfi és egy nő, hanem éppen azoké, akiké. Gyermekek lenni magát a személy-voltunkat tevő dolog s valamennyi között talán a leginkább az. Ha olyan természetes közösségről van szó, mint a család, akkor beletartozásunk *nemcsupán helyzet,* hanem *lényünk mély adottsága,* — elemi feltétele mindannak, ami vagyunk. Vegyük tehát számításba összes szociális „én”-jeinket: gyermek, fivér, hitves, barát, francia, párisi, munkás, vagy paraszt; ennek a kornak és ennek a nemzedéknek embere — s mondjuk meg, hogy *hol a mi személyünk, amely kikapcsolhatná magát mindezekből a kötelekekből s túlhaladhatná mindezeket a szociális személyiségeket, míg végül is „önmagára” találna?* Még akkor is, ha egyedül nézek fel egyedül Istenre, amikor imádkozom, még akkor is mindazzal imádkozom, ami vagyok. Hiú kísérlet tehát keresni azt a „személy”-t, amely el tudná vonakoztatni magát az összes társadalmi kapcsolatoktól.

Ha ezeket az igazságokat fontolóra vesszük, mert jórészt igazságok — folytatja Rimaud, — akkor íme, *a személyi tudat kérdése egészen más képet ölt, mint eddig.* Nem elég többé hirdetni a jellem és az ítélet függetlenségét. Az a kisgyermek, aki felolvassa a gyóntatónak a többé-kevésbé mamája által diktált bűnlajstromot, nem a maga *személyi gyónását végzi.* De amikor már maga állítja össze azt a lajstromot, vajjon micsoda gyónást végez? Bűnei a gyermek, a testvér, az iskolás, a pajtás bűnei. *Mi a viszony a személyi tudat és ez összes közösségi tudatok között?*

*

Az az ember, akit a mai pszichológia elébünk tár, a multbelinél sokkal alaposabban megismert ember. S az olvasó bizonyára igazat ad nekünk abban, hogy a biológiai elméletek, mint pl. a darwinizmus, amellyel rovatunk első részében foglalkoztunk, a kereszténység elleni kihasználhatóságuk mérvét illetően *messze elmaradnak a modern pszichológia és szociológia mögött.* Hiszen ha elejtjük az ember személy-voltát, akkor a felelősség pusztá szavá silányul s nem-létezővé válik minden morál. Hallatlanul izgalmas kérdés ez, és vakság, nagy mulasztás lenne, ha a katolicizmus legjobb erői itthon és másutt nem vennék

kritikai vizsgálat alá a pszichológusok állításait. Ezért kaptunk örömmel Jean Rimaud tanulmányán, aki a második fejezetben kifejti az általa helyesnek tartott katolikus magatartás lényeges szempontjait is.

*

El kell fogadnunk mindenekelőtt azt az igazságot — mondja Rimaud, — hogy az *öntudat*, ha a szabadságnak feltétele is, *nem jelenti önmagában a szabadságot*. Ha erről megfeledezünk és a kettőt összekeverjük, akkor a lelkeket *valótlan felelősséggel* terheljük. Viszont igazság az is, hogy amikor a mély rétegekből kiinduló hullámok elérik a világos tudatot, *gyakran van fölöttük tényleges hatalmunk*, vagy úgy, hogy gátat emelünk eléjük és visszatereljük, vagy úgy, hogy mederbe szorítjuk őket és irányt szabunk nekik. Az egyformán bizonyos tények zavaró kettősségével álluk tehát szemben: *egy determinizmussal*, amely szerepet visz az éber tudatban is, *s egy képességgel*, amelynél fogva szabályozhatjuk a tudatalatti és tudattalan erőket, ha azokat tudatunkba emeljük. A determinizmusnak és a szabadságnak ezt a játékát kell tehát a moralistáknak pszichológus módjára tanulmányozniok, hogy éppúgy nemet mond hassanak azoknak, akik túlozzák a tudatalatti determinizmust, mint azoknak, akik szabadnak nyilvánítanak bennünket, míhelyt világos öntudattal bírunk. Mert csak akkor felelhetünk hatályosan az előbbieknél, akik törölni szeretnék a felelősséget, ha nem kompromittáljuk magunkat az utóbbiakkal, akik a felelősséget helytelenül kiterjesztik. *S ettől a kompromittáltságtól kell mielőbb szabadulnunk*.

„Újból felütöttem több moráleteológiai kézikönyvet — írja Rimaud, — amelyek ezelőtt harminc évvel tekintélyszámba mentek s amelyek közül egynemelyik ma is használatban van. Újból elolvastam az emberi cselekedetekről, az akarati elhatározásról, a tudatlanságról, az érzéki vágyról, a félelemről szóló oldalakat. Abban a metafizikai lényben, abban a testetlen szellemben, aki annak a morálnak elvont alanya, hogyan is ismerhetnők fel azt az embert, akit ma tapasztalásból ismerünk? Azt a lényt, ha ugyan létezik, *joggal tarthatnók felelősnek mindenért*, és ha nem tarthatnók, akkor ez csak kivételesen fordulhatna elő. S bizony, így gondolkodtak azok a mesterek is, akikkel az iskolákban találkoztam. A legkisebb szót, a legkisebb gesztust, amelyre a gyermek ragadtatta magát, akartnak, tudatosan akartnak, jelentőségteljesnek és természetesen bűnösnek tekintették. A látszat ellenére azonban moralistáink kevésbé voltak biztosak. Rettenthetetlen és abszolút professzorok voltak, de gyakran közvetlenül is megtapasztalták a lelkeket. Hamis pszichológiájuk és helyes tapasztalatuk ellentétességében végül is *empirikus kazuisztikába* menekültek, kockáztatva azt, hogy engedékenyeknek és palástolóknak tűnnek fel akkor, amikor éppen igazságosak lettek.” Ahhoz, hogy helyesen tehessük fel a szabadság kérdését, konkrét módon arra az emberre vonatkozóan kell feltennünk, *akit a tapasztalás mutat*. Így azután többé nem az a lényeg, hogy mikor nem teljesen felelős az ember, hanem az, hogy mikor felelős teljesen az ember? A kérdés kulcsát pedig a tudattalan lelki élet ismerete nyújtja.

A valóság az, hogy az „én” éppúgy alanya a tudattalan lelki jelenségeknek, mint a tudatosoknak. *Folytonosság és kölcsönhatás van a két élet között*, mint ahogy állandó a kapcsolat a testi élet és a lélek között is. „Ha egyedül a világos tudatra építjük az erkölcsi tudat elméletét, miként teológiai tanáraink tették, akkor túl szűk alapot adunk neki.” A kérdés igazában azon fordul meg, hogy az ember a tudattalan adottsága mellett *milyen mértékben képes olyan tudatos „én” kialakítására, amelyért már felelősséggel tartozik*. S Rimaud itt nagyon találoan mutat rá arra, hogy ha a tudattalan determinizmusok ismerete mentesít is állítólagos felelőségei alól, egy másik *tágabb és szigorúbb felelősségünk támad*, az nevezetesen, hogy az erkölcsi fegyelmet, amennyire csak tudjuk, *kiterjesszük a világos tudat alá, a tudatalatti mélyebb rétegre is*. A XVII. század nagy lelki vezetői, még az erkölccstan „előjárásosítása” előtt, ezt ismerték fel, amikor nagyobb súlyt helyeztek a hajlamok tisztogatására, mint az elkövetett bűnök fölötti elmélkedésre.

Rimaud ezután sorbaveszi azokat az okokat, amelyek miatt a moralistának tanulmányoznia kell a tudatalatti és a tudattalan lelkiiséget. Ezek a már gyakorlati célzatú fejtegetései kiváltképpen a gyóntatókat érdekelhetik, egy-két megállapítását azonban mi is megemlítjük. Az az ifjú pl., aki pornográf képen legelteti a szemét, nyilván felelős az így felidézett zavarokért, de nem felelős az, aki e zavarokat valami váratlan találkozás nyomában érzi. Vannak lelki zavarban szenvedők, akik mégsem mentesíthetők minden felelősség alól. Ilyenkor a papnak külön kell választania azt, ami orvosi kezelésre szorul, s bajának ezzel a részével orvoshoz küldenie az illetőt. Ugyanígy külön kell választani és mérlegelni a megnyilatkozó személynél azokat az ítéleteket és hiedelmeket, amelyek az övéi, s azokat, amelyek a környezetéi. Különös gondtal és szeretettel kell kezelni a hetedik életév körüli gyermekeket, amikor az öntudat kialakulása az oppozícióba helyezkedés útján indul.

Végeredményben a legfőbb tanulság a mai pszichológia eredményeiből, már t. i. az igazolt eredményekből, hogy *az ember csak akkor és annyiban szabad, ha és amennyiben maga is tudatosah dolgozik rajta*. Az ember mint „személy” csak akkor létezhetik, ha szabadságának és e szabadság elengedhetetlen feltételének, a világos öntudatnak birtokában van. Ahhoz azonban, hogy ekként létezhesék, *önmagának kell önmagát személylő építenie*. Az az ember — mondja Rimaud, — „akít a pszichológusok megismertek, valójában a teremtetés után elbukott ember, akiből éppen a nevelés és az erkölcs hiányzik. Az a morális és az a pedagógia, amelyet a megváltó isteni Mester hirdetett meg. Az igazságnak tehát nincs mit félnie az igazságtól.

Mihelics Vid

SZEMLE

HUSZONKÉT SZENTÉV

A XXIII-ik rendes Szentév küszöbén állunk, amelyet karácsony vigiliáján nyit meg hagyományos külsőségekkel a Szentatya. A Szentév az az ünnepélyes formában előre meghirdetett esztendő, melyben Rómában teljes búcsút és más lelki kegyelmeket lehet megnyerni. Nevei: Nagy Jubileum (*Jubileum Maius*), Jubileumi Esztendő (*Annus jubilaei*), Szentév (*Annus Sanctus*), Arany Esztendő (*Annus aureus*). A Bünbocsánat Esztendeje (*Annus remissionis*). A rendes Szentév lényegéhez tartozik, hogy bizonyos időközben visszatér; VIII. Bonifác száz évre tervezte, 1343-ban már VI. Kelemen minden 50-edik esztendőre rendelte; VI. Orban 1389-bn minden 32-ik évet jelölte ki, de ezt csak kétszer tartották meg; míg II. Pál bullája óta (14472) minden 25-ik évben ünneplik még a jubileumi esztendőt.

VIII. Bonifác nem mondja sem szentévnak, sem jubileumnak ezt az esztendőt, de mégis az ő bullája lett ennek az azóta vírágzó egyházi intézménynek az alapja. VIII. Bonifác (1294—1303) neve jelenti hosszú időre a világi hatalomtól független pápaság utolsó fellángolását. Elődei már Nápolyban, a francia Anjouk járszalogján éltek, ő lerázta magáról ezeket a veszedelmes bilincseket és visszatért Rómába. Egész uralkodása tragikus bukással végződő küzdelem a francia nyomás ellen. Így kell megérteni, az 1300-as, legelső Szentév meghirdetését: századforduló ünnepség volt az, azzal a rendelkezéssel, hogy ezentúl minden századfordulót meg kell ünnepelni. A pápát, mint a kereszténység közös atyját akarta VIII. Bonifác az emberiség szeme elé állítani, Rómát pedig mint a keresztény földkerekség fővárosát. A nemzeti államokra szakadozó egységes középkor öntudatába vissza akarta idézni a nemzetek feletti monarchia Christi-t. A Szentév sikerült, rengeteg zarándok kereste fel Rómát. Kétszázezer volt a Rómában megfordult idegenek száma. A zarándokok között ott járt Rómában *Dante* is, aki az *Infernóban* örökítette meg az ünnepségek emlékét:

Rómában, a jubileumnak évén
rendezték így járását a tömegnek,
a hidon, a tolongás egyre nővén,
hogy át az Angyalvár felé mehetnek
egyik szélén, Szent Péter templomához
a másikon meg vissza csak a hegynek.

(Pokol. 18, 28—33.)

Száz év múlva kellett volna a második Szentévet megtartani. VI. Kelemen (1342—52), ez a tetterős avignoni pápa azonban megváltoztatta VIII. Bonifác rendelkezését és úgy intézkedett, hogy minden 50-ik évben legyen jubileumi év.

Sok zarándok jelent meg ebben az 1350-es esztendőben is Rómában, bár az utak veszedelmesek voltak. A pápa egyik életrajzírója szerint „a zarándokok közül igen sokat rablók, zsványok, kalózok mind a szárazföldi, mind a tengeri úton, jóságuktól megfosztották és minden módon megkárosították. Sokan (a papok közül) ettől megóvni akarván magukat, álruhában zarándokoltak és Isten kegyelméből szerencsésen be is fejezték azt és így gyakorlattá váltották e verset:

„Róma felé tartván — laikusnak köntöse rajtam —
Ústököm hosszúra nőtt: s biztos a vészeli út.”

A zarándokoknak szomorúan kellett látni, hogy a pápák félszázados távolléte mekkora károkat okozott: a bazilikák, a templomok, a paloták már félig romokban heverték, az idő vasfoga megrágta őket. Nem volt, aki fenntartsa és gondozza az épületeket, melyeket szörnyű földrengés is elpusztított.

Az első pápa, aki Rómában maradt s akinek e lépése miatt az 50 évig tartó nyugati egyházszakadás megkezdődött: VI. Orbán (1378—89) egy a középkorra nagyon jellemző rendelkezést adott ki a szentévek megünnepzése ügyében. Élete utolsó évében elrendelte, hogy ezután 50 esztendő helyett minden 33-ik évben legyen jubileumi esztendő, „őhajtván, hogy minél többen legyenek ezen búcsú részesei, mivel az 50-ik évet a legtöbb ember az élet rövid volta miatt nem éri el”, és kezdetnek kitűzte az 1390-ik évet, ez volt a III. jubileumi év. A pápa még ebben az évben meghalt, de mivel Európa egyik fele az avignoni pápához, VII. Kelemenhez húzott, Itália pedig politikai zavarba merült, a Szentév nagyon gyengén sikerült. Ehhez hozzájárult az is, hogy abban a században már másodszor változott meg a Szentév terminusa.

A 33-as szentév-ciklus előírását mindössze még egyszer tartották meg: ennek megfelelően 1423-ban volt a IV-ik Szentév. Akkoriban, V. Márton uralma alatt, gyenge lábon állott a pápai hatalom Rómában. Ennek ellenére így is sokan jelentek meg, bár Róma népe nem nagy rokonszenvvel fogadta a zarándokokat. Poggio Bracciolini, 50 éven át apostoli scriptor, a szabadszájú felpogány humanista, azt írja, hogy „a barbárok előzönlöttek a Várost, szennyükkel és exkrementumukkal megtöltve azt”. Megjegyzendő, hogy az újabb kutatás szerint ezen a Szentéven jelent meg a „lehetetlenségek szentje”, Casciai szent Rita Rómában. Homloksebe, melyet Krisztus tövise okozott, a zarándoklat idejére csodásan begyógyult. Hazatérése után ismét kiújult és haláláig viselte azt.

Az V-ik Szentévet 1450-ben ünnepelték meg rendkívüli fénnnyel. V. Miklós (1447—55), az első reneszánsz pápa így látta ezt jónak. Ez a nagy férfiú, Tomaso Parentucelli, a „közönséges” családból származó szegény pap, aki Firenzében maga harangozott templómocskájában és szerencséje, valamint óriási tehetsége egyre feljebb emelte, míg váratlanul pápa lett, uralkodásának elején sikeresen megszüntette a nyugati skizma végső utórezgéseit. Az egyháztörténelem utolsó ellenpápája, V. Felix 1449. ápr. 7-én lemondott. V. Miklós, aki komolytalan vetély-

társát bíborosnak nevezte ki, így egyedül maradt, mint törvényes pápa; Rómának is egészen ura lett és békét szerzett Itáliában. Helyesnek tartotta tehát, hogy 1450-ben és ezentúl minden 50-ik esztendőben tartsák meg a „bűnbocsánat évét“. Az egész kereszténység örömmel fogadta a hírt és sietett a szépcélú Rómába. Amint *Dathus*, a sienai krónikás leírja, „látni lehetett, hogyan vonultak megszámlálhatatlan seregekben a franciák, németek, spanyolok, portugálok, görögök; örmények; dalmaták és olaszok, mindnyájan saját nyelvükön himnuszokat énekelve. Ritka jámborságtól eltelve siettek mindnyájan Rómába, minden nemzetek menedékhelyére“. A kor nagyságai is megfordultak a szent városban: *Jacopo della Marca*, aki Magyarországon is volt vizitátor, *Kapisztrán szent János*, *Roger van der Weyden*, a híres flamand festő. A Szentév fénypontja május 24-e, pünkösd vasárnapja volt, amikor V. Miklós a hat év előtt elhunyt *Sienai Bernardint*, a nagy csodatevőt és prédikátort, a reformált ferencesek rendjének megalapítóját, szentté avatta. A jubileumi év derűjét két csapás homályosította el. Nyáron hirtelen pestisjárvány kezdte el tizedelni a lakosságot és a zarándokokat, úgy, hogy V. Miklós július 15-én elmenekült a Városból. A hidegebb idő beálltával megszűnt a pestis és újra rengeteg zarándok töltődött Rómába. A várost december 19-én érte a másik csapás. Akkora sokaság zsúfolódott össze az akkoriban egyetlen hídon, a *Ponte Sant' Angelon*, hogy torlódás keletkezett és 170 embert összetiportak, 400-nál több pedig a Tiberisbe fulladt. A pápát nagyon megrendítette a szerencsétlenség és attól kezdve minden nap misét mondott a szerencsétlenek lelkiüdvéért.

Az emlékezetes 1450-es Szentév után az eddigi gyakorlat szerint 1500-ban kellett volna újabb jubileumnak következnie. II. Pál pápa azonban 1470-ben „*Ineffabilis providentia Summi Patris*“ kezdetű bullájával elrendelte, hogy ezentúl „a jövőben mindig 25 évenként kell megülni a jubileumi évet, amely az emberiség teljes bocsánatának, megkegyelmezésének és a kegyes Megváltónk iránti kiengesztelődésnek esztendeje“. A pápa okul ugyanazt hozza fel, mint 120 évvel azelőtt VI. Kelemen, megtoldva a megokolást korának körülményeivel: „... az emberi természet gyarló, bűnre hajlamos; oly rövid az élet tartama; gyakori a pestis és mindenféle halálos betegség, állandósultak a törököknek és más hitetleneknek a hívek elleni támadásai: ... ezért nagyon kevesen részesedhetnek a megbocsátásban és búcsúban“. II. Pál pápa azonban nem érte meg, hogy maga ünnepelhesse volna a Szentévet: férfikorának virágában, 52 éves korában váratlanul meghalt. Utóda IX. Sixtus (1471—84), a minorita generálisból lett pápa, magáévá tette a 25 esztendőnkinti jubileum gondolatát. 1473. augusztus 29-én kelt bullájában elrendelte, hogy ezentúl a jubileum évében minden más teljes búcsú szünetel. Ez fontos újítás volt, és azóta is a szentévek hagyományos velejárója. IV. Sixtus gondosan előkészítette a Szentévet. Rómát 1474 óta lázas sietséggel csinosította és a régóta romokban heverő Tiberishídat, a *Ponte Rotto*-t, újjáépítette; ez a híd azóta is használatban van és a *Ponte Sisto*, „Sixtus hídjá“ nevet viseli. A pápa helyreállította a vatikáni palotákat is, valamint restauráltatta a Laterán elé állítottat:

a pusztulófélben lévő ókori remekművet, *Marcus Aurelius* bronz lovaszobrát, mely azért került el a teljes pusztulást, mert Nagy Konstantin szobrának tartották; ma a Capitoliumon van. A pápa helyreállíttatta az elapadófélben lévő *Acqua Virgo* vízvezetékét és amint *Sigismondo de' Conti* krónikája írja, „alig volt az egész Városban kápolna, melyet a pápa ne állított volna a jubileum évében helyre”. A jubileumi évben a sok zarándok között megjelent *Ujlaki Miklós*, a Mátyás által kinevezett boszniai vajda is, aki 110 lovassal érkezett a jubileumra és „*rè di Bossina*” címen tisztelték.

A VII. Szentévre VI. Sándor pápa (1492—1503) már 1498-ban kezdett készülni. 1499 december 24-én a szentestén nyitotta meg a jubileumi esztendőt. Az ekkor használt szertartást először látták a rómaiak; ettől kezdve állandóan szokássá lett. A pápát a Szent Péterbe vitték, baljában aranyozott gyertya égett, jobbával áldást osztott. Róma egész főpapsága jelen volt, szintén égő gyertyákkal a kezükben. A pápa aranyozott kalapáccsal ütött a befalazott Szent Kapura, mire kőművesek kibontották ezt. A három másik főbazilikában bíbornokok végezték el ugyanezt a szertartást. Bár nagyon nyugtalan közállapotok uralkodtak Itáliában, sőt magában Rómában is, mégis sokan keresték fel az elvilágiasodott Rómát. Egy kamalduli szerzetes, aki ekkor szintén Rómában járt, nem átalította Sodomának nevezni a pápák székvárosát. „*Orbis in Urbe!*” — az egész világ Rómában van, kiáltott fel *Sigismondo de' Conti*. A reneszánsz delelőjén a tömegek lelkében a hit még mindig elevenen égett, a pápa és a főpapok rossz példája ellenére. Bár sokan a szárazföldi úton a pestis áldozatai lettek, a tengeri úton a kalózoké; a zarándokok mégis nagyszámban érkeztek Németországból, Németalföldről, Franciaországból és Magyarországból. Hazánkban a Szentév folyamán több mint 500-an iratkoztak be az *Ospedale di Santo Spirito* társulat tagjai közé. Kiváló emberek is megfordultak az 1500-as Szentév alkalmával Rómában: *Mathias Grünwald*, a korunkban újraértékelt német festő, és *Kopernikus* kanonok, aki egy évig maradt és előadásokat is tartott Rómában.

Nagyon rosszul sikerült a VIII-ik Szentév, 1525-ben. VII. Kelemen, a Medici pápa, ingadozó politikájával, valamint folytonos háborúival elvette a hívek kedvét a zarándoklattól. A korabeli protestáns publicistika teljes erővel a Szentév ellen fordult: szatírák, röpiratok jelentek meg arról, hogy a jubileum csak ürügy a pénzszerzésre; holott éppen ez a pápa volt az első, aki a búcsú megszerzésének előírt jöcsellekedetei között megszüntette a kötelező pénzadományt. Emellett 1525 március óta, Mohács előestéjén a törökök is folytonosan nyugtalanították Itália partvidékeit. Rómában pedig pestis tört ki. Magyarországról *Burgio* pápa nuncius jelenti, hogy kevés buzgóság mutatkozik a jubileumi év iránt. Az akkori áldatlan politikai feszültség, továbbá az 1514-i parasztforradalmat követő szörnyű elnyomás és a lappangó protestantizmus ezt teljesen érthetővé teszi.

A IX. Szentév, 1550-ben, két eseményről híresedett el. Pápa nem lévén, nem lehetett megnyitni, hiszen III. Pál halála után, 1549 novem-

ber 29-én a bíborosok konklávéba vonultak, mely szokatlanul hosszú ideig tartott: csak február 8-án választották meg *del Monte* bíbornokot, aki a *III. Gyula* nevet vette fel (1550—55). Február 22-én koronázták meg a pápát, aki két nappal később nyitotta meg a *Porta Santa*-t. A Szentév második eseménye óriási fontosságú volt: az új pápának első cselekedetei közé tartozott, hogy a tridenti zsinatot 1550 november 14-én újra egybehívta. A protestantizmustól zsútszagot Európából csak kevés zarándok érkezett, inkább csak olaszok, köztük a 85 éves *Michelangelo* is.

Két balsikerű Szentév után a nekilendülő katolikus megújulás jegyében zajlott le a *X. Szentév*, 1575-ben. *XIII. Gergely* pápa (1572—85) már két évvel előbb megkezdte az előkészületeket. Rendbehozatta az utcákat és a hidakat, hatalmas élelmiszerkészleteket halmozott fel és ezeknek árát maximálta. Megtiltotta, hogy Rómában a lakások árát felferjék. 1574 januárjában bíbornokokból álló bizottságot nevezett ki, hogy a Szentév szervezését irányítsák. A jubileumi év nagyon jól sikerült; 400.000-re becsülték a Rómában megfordult zarándokok számát. Mivel ily váratlanul sokan jelentek meg Rómában, a zarándokok kötelező tartózkodását 15-ről öt napra csökkentette a Szentatya. Nemcsak Európából, hanem immár Keletről is érkeztek zarándokok: Görögországból, Örményországból és mind a két Indiából.

A *barokk szellemiség hajnala* öntötte el ragyogását ezen a Szentéven. A zarándokok felvonulásában már jelentkezik a későbbi évtizedekben még inkább kivirágzó teátrális pompa. Római vallásos egyesületek, a Confraternitások, fogadták a zarándokokat; élükön angyaloknak öltözött fiúcskák, olajfaágakkal kezükben énekeltek az üdvözlő himnuszokat. A testvérületek tagjai fehér, zöld, fekete, vörös, sárga és kék csuhákba öltözve állottak a város kapuinál, mikor egy-egy nagyobb zarándokcsapat érkezését jelezték. A zarándokok sirva lépték át a szent város kapuit; hosszú zarándokbottal kezükben, széles karimájú, kagylókkal díszített kalapjukat vállukon lógatva, égő gyertyákkal, mezítláb, egyházi zászlók és keresztek alatt hangos énekszóval. A találkozás után impozáns körmenetté alakultak, amelyekben a római testvérületek egymással versenyeztek az allegorikus alakok szerepeltetésében. A processiókban ott vonult az Öszövség, meg az Újszövség; Szent Mihály arkangyal aranyos páncélban, karddal és mérleggel kezében; Ádám és Éva az almával, Noé bárkát cipelve, Izsák, Ábrahám; Melkizedeek; Jákob létrával a hátán; az összes próféták Keresztelő Szent Jánossal; a Heródestől meggyilkolt aprószentek, az apostolok és evangélisták, a négy legkiválóbb egyházatya. Legvégén ott gördült az Egyház diadalkocsija, mely látszólag önmagát hajtotta; tetején a pápa ülőszobra, kezében a földgömbbel. — A sok zarándok között ott járt a híres olasz költő, *Torquato Tasso*; valamint a nagy *Montaigne*, akinek feltűnt a római confraternitások nagy száma. Míg 50 évvel azelőtt még pénzszerzési alkalomnak vélték a Szentévet Európaszerte, most a katolikus újjászületés legszebb gyümölcseként Róma lakói versengtek a felebaráti szeretet gyakorlásában. *Neri szt. Fülöp* alapítása, a *Santa Trinità dei Pellegrini* naponta 7—8000 zarándokot látott el ingyen, akik immár

teljes épüléssel, lelki nyereséggel távoztak Rómából. A Város most lett újra, Krisztus szeplőtelen jegyesévé.

A *XI. Szentév* újra századfordulóra esett: 1600-ra. *VIII. Kelemen* (1592—1605), a jámbor és tudós pápa, a Vulgata új kiadója, a reform ügyének fáradhatatlan szorgalmazója újra nagyon szép Szentévet rendezett. A köszvényes pápa eddig még soha nem látott buzgalmat mutatott: míg a zarándokoknak 15-ször, a rómaiaknak 30-szor kellett meglátogatni a főbazilikákat, ő maga hatvanszor látogatta végig az év folyamán a templomokat. Két magyar püspök is megjelent a zarándokok között, kiknek számát 1,200.000-re becsülték. Új volt ezúttal, hogy a kíváncsiság számos protestánt is hozott Rómába, akiknek a predikátorok otthon még mindig a régi szölamokat hangoztatták: pénz-szerzés az egész! Legnagyobb meglepetésükre láthatták, hogy az „Antikrisztus”, *VIII. Kelemen* pápa hogyan járja meztláb a bazilikához zarándoklatát, hogyan mossa naponként a zarándokok lábát, hogyan ápolja a zarándokházakban a betegeket s egyszerű pap módjára hogyan gyón-tatja az embereket. Ennek következtében sok protestáns megtért Rómában; volt köztük magyar és erdélyi is.

Borzalmas európai pusztulás, a harmincéves háború idejére esett 1625-ben a *XII. Szentév*. Bár *VIII. Orbán pápa* (1623—1644) nagy szervező volt, ezen a tényen ő sem segíthetett és így ez a Szentév gyéren látogatott volt.

A harmincéves háborúnak vége szakadt, mire az 1650-es *XIII. Szentév* ideje beköszöntött *X. Ince* pápa (1611—1655) idejében. Bár Franciaország és Spanyolország között folyt a háború, mely Itáliára is kiterjedt, mégis meglepően nagy volt a zarándokok száma: 700.000. A spanyolokat a rómaiak ki nem állhatták, végül is már alig mutatkozhattak az utcákon, úgy hogy a pápának kellett erőlyesen fellépnie érdekükben.

A *XIV. Szentév* 1675-ben *X. Kelemen* (1670—76) pápának utolsó előtti évére esett. Az ünnepélyes megnyitáskor leplezték le a Szent Péter templomnak *Bernini* rajzai szerint készített gyönyörű tabernákulumát. A 85 éves, csúztól és huruttól meggyötört aggastyán mindent megtett a Szentév sikeréért, mely egyébként nem volt jelentős.

A vészterhes *XVIII. század* 1700-ban az utolsó Délitáliából származó pápa: *Antonio Pignatelli, XII. Ince* (1691—1700) nyitotta meg. Jóságos szívű ember volt, aki azt mondta, hogy az ő *nipotéi*, unokaöccsei a szegények, kikre évenként 140.000 aranyat költött. Bár már két év óta súlyos beteg volt, a Szentév fellobbantotta utolsó életterejét. 1700-ban oly óriási volt a zarándokok özönlése Rómába, hogy egy korárs megjegyzése szerint „*Róma Párisá változott*”. A beteg pápa is felkelt ágyából és április 17-én, húsvét vasárnapján a Quirínál enklélyéről áldást osztott. Ezen felbátorodva orvosai tanácsa ellenére, a templomokat is elkezdte látogatni, de betegsége halálra fordult és szeptember 27-én, a Szentév folyamán meghalt.

A *XVI. Szentév* idején, 1725-ben, pápaságának második évét töltötte *XIII. Benedek* (1724—1730), az egykori dominikánus szerzetes, aki *Orsini* hercegi családból származván, 23 éves korában már bíboros

lett. Ennek ellenére élete végéig az alázatosság példája maradt. A Szent-
évben rengeteg zarándok kereste fel Rómát; a zarándokok régi temp-
loma, a *Santa Trinità* elé ekkor készült el a monumentális Spanyol-
lépcső. Ennek a Szentévnnek kiemelkedő eseménye volt, hogy április
15-én nyitotta meg a pápa Rómában azt a *tartományi zsinatot*, melynek
határozatai nagyon üdvös hatással voltak. A szentbeszédekről, a gyer-
mekek hitoktatásáról, a felszentelendők tulajdonságairól, a papok és
püspökök életmódjáról, a kötelező lelkipásztori konferenciákról hozott
intézkedései többé-kevésbbé mindmáig érvényesek. Ebben a Szentévben
alapítják meg a nagyfontosságú *Szemináriumok Kongregációját* is.

XIV. *Benedek* (1740—58), az újkor legtudósabb pápája, nagy kö-
rültekintéssel készítette elő 1750-ben a *XVII. Szentévet*. Már 1748
szeptember elején írja valakinek, hogy a következő hónapban nem
hagyja el Rómát, „hogy a Szentév csakugyan szent legyen, a megújulás
esztendeje és nem a botrányoké”. Terjedelmes rendelkezései mellett,
melyek a templomok és felszerelésük rendbehozásáról intézkedtek, nem
feledkezett meg a lelkek előkészítéséről sem: 1749-ben Róma valameny-
nyi templomában misziót tartott.

Az 1775-ös Szentév, a *XVIII-ik jubileumi esztendő*, a világegyház
trónját üresedésben találta. 1775. február 15-én a „mammuth-konklavé”
265. napján VI. Pius néven Braschi bíborost választották meg pápá-
nak. Koronázása után február 26-án nyitotta meg a Szent Kaput. Róma
utójára ülte az immár hagyományossá vált barokk pompával a Szent-
évet. A pápa elmondja a Szentév végén, 1775 dec. 25-én kiadott bullá-
jában, hogy Róma utcái zsúfolva voltak jámbor zarándokokkal. Ebben
az írásában, mellyel a következő évben a földkerekségre terjesztette ki
a jubileumi búcsút, már utal a közeli jövőben várható súlyos megpróbál-
tatásokra.

Amit VI. Pius pápa előre látott, bekövetkezett: ő maga Valenciá-
ban, francia fogságban halt meg 1799. augusztus 29-én. Az Egyház el-
lenségei újjongtak, hogy a század végén meghalt az utolsó pápa; *Herder*
szava szerint a katolikus Egyház már csak volt és többé nem támad
fel. 1800 március 14-én a bíborosok mégis megválasztották Velencében
Chiaromonti bíborost, aki a *VII. Pius* nevet vette fel. Július 3-án vonul-
hatott be Rómába, de a viharos korban Szentévet nem hirdethetett
s így 1800-ban nem tartottak jubileumi esztendőt.

A *XIX. Szentév* az idős *XII. Leo* pápa (1823—29) idejére esett.
Fontossága annál nagyobb volt, mert már ötven esztendő óta nem
volt jubileumi esztendő. Bár ennél a Szentévnél is voltak nehé-
ségek, a pápa mégis meghirdette azt, mert „a vallás megvetése és az er-
kölcsök megromlása miatt annyi baj van a világban, hogy a vallásos-
ság felélesztésére mindent meg kell kísérelni”. A régimódi pápa egyszerű,
ájtatos lelkének egész buzgóságával szinte középkori módon adott pél-
dát a Szentévben. „A Szentatya volt mindennek a lelke” — írja *Wise-*
man bíboros emlékirataiban és elmondja, mily megható volt látni a pá-
pát, amint mezítláb ment a templomok látogatására, csendben, ájtato-
san, mit sem törődve környezetével, szegényektől körülvéve; hogyan lá-
togatta és szolgáltta ki személyesen a zarándokokat.

Az 1850-es év megint nem volt alkalmas jubileum tartására. IX. Pius (1846—78) népének forradalma elől menekült el 1848-ban Rómából, és csak 1850 április 12-én vonulhatott be székvárosába. Az izgatott politikai légkörben gondolni sem lehetett Szentévre. 1875-ben ellenben, bár ekkor már a pápa a „Vatikán foglya” volt, megtarthatták a nagy jubileumot, hogy „a bűnbánat, a kegyelem és megbocsátás esztendeje legyen s hogy az Egyház az ellenséges kísérletek között, melyek a hitét elpusztítani és az erkölcsöt megrontani igyekeznek, új erőre kapjon”. Ez a huszadik Szentév, bár nem volt nagyméretű, Itáliában és az egész világon jó gyümölcsöket termett.

1900-ban, a kilencven éves XIII. Leó pápa (1878—1903) pontifikátusa alatt következett el a XXI. Szentév. A pápa, mint a jubileumot meghirdető 1899 május 11-i bullájában mondja, még élénken emlékezett a XII. Leó alatt, 1825-ben ünnepelt gyönyörű Szentévre. Együttal eltelt a XIX. század is — mondja a pápa, — amely egyáltalán nem volt terméketlen, ellenkezőleg sok erényt látott; de mégis mennyi sötétség, tévedés, romlottság, élvezetvágy, zabolátlanság” uralkodott el benne. A pápa kötelessége tehát megkísérlni, hogy az emberiséget visszavezesse az üdvösség útjára, egyáltalán pedig kiengesztelje a világ Megváltóját és felajánlja neki az emberiséget. Az 1900-as évben 700.000 ember járt Rómában; a pápa „fogoly” maradt és a búcsút úgy óhajtotta elnyerni, hogy lakosztályából hetvenszer kereste fel a Szent Péter-templomot. A századfordulón pedig a világ összes templomaiban éjféli misét mutattak be, melyet Szent Péter sírjánál a pápa maga mondott.

Egészen modern megszervezésű volt a XXII. rendes Szentév 1925-ben, XI. Pius pontifikátusa alatt (1922—1939). Az 1924. május 29-én kiadott szentévi bullája megokolja a Szentévet. „Az Egyház — Isten végtelen irgalmasságát példaképpen szemelött tartva — időnként megkísérli, hogy különös úton és módon is a bűn kiengesztelésére és az élet megjavítására indítsa és szólítsa az embereket, akik az üdvösség rendes eszközeit a katolikus hittől elidegenített akaratból, vagy közömbösségből és tunyaságból elhanyagolják.” Emellett a Szentévnek még más fontos célja is van: semmi sem „alkalmasabb az emberek és a nemzetek testvériesülésének előmozdítására, hisz a zárandokok nagy tömegei mindenünnen Rómában, a katolikus nemzetek második hazájában találkoznak, együttesen a közös Atyához vonulnak, együttesen vallják meg közös hitüket, a szentáldozáshoz — az egység forrásához — egyenként és közösen járulnak, s ekként belelélekzik és magukban gyarapítják a szeretet szellemét.” Ezúttal pontosan vezetett modern statisztikák alapján tudjuk, hogy 1071 csoportban 582.234 személy kereste fel Rómát. A magyarok hét nemzeti zárándoklatban vonultak a jubileumra, számuk kerekén tízezer volt. *Kilenc boldoggáavatás és négy szenttéavatás is jelentőssé tette ezt a Szentévet.*

Radó Polikárp

AZ IGAZI LISIEUXI SZENT TERÉZ FELÉ

„Meghalni szeretetből.”

(Lisieuxi Szent Teréz.)

A szentek tiszteletében is vannak hullámvölgyek és hullámhegyek. A hullám néha hátára emeli valamelyiket — így a múlt század Pádúai Szent Antalt, a mostani Lisieuxi Szent Terézt, — s különösen ma: ezek a szentek bizonyos kelletlen színben jelennek meg sokak előtt. Méltón ugyan a kegyelemhez, melyet példájuk áraszt, de méltatlanul, sőt — Ida Friederike Görres szavaival — „botrányosan” tanításuk, példájuk igazi lényegéhez mérve. Mert a szeretet is tud torzítani. Minél áradóbb és önfelédtebb a szeretet, mellyel a hívő az Egyház valamelyik szentje felé fordul, annál fenyegetőbb a veszély, hogy tisztelete tárgyát megmásítja, saját vágyainak és gyengeségének, túlzásainak és izléshiányának képére alakítja. Különösen akkor fenyeget ez, ha olyan könnyen félreérthető jelenségekről van szó, az egyszerűségnek és közérthetőségnek olyan példáiról, mint Pádúai Szent Antal volt valamikor, és mint századunkban Lisieuxi Szent Teréz.

A szeretet, a rajongás, a szentek lényegének egy-egy könnyen félreérthető vonása megváltoztathatja a szentet is, a hívő szívében olykor csecsebecsévé, vitrinbe való porcellán-nippé édesíti. Pádúai Szent Antal nagyszerű valóságos alakja immár évszázadok óta hiába küzd a szeretet édesítésével, sok hívő csak a festett gipsz-szobrok nyomán ismeri: égre vetett tekintetű, kövérkés, sima-arcú, a Gyermeke Jézust gömbölyded mosollyal karján tartó „szimpla” szentnek, s nem tudja már, hogy a pádúai Szent a ferences-rend egyik legnagyobb teológusa volt, akit az Egyház az „egyháztanító” előkelő és ritka jelzőjével tüntetett ki. Ugyanez az elédesedés, a nyárspolgári kegyelet hamisítása veszélyezteti Lisieux finom és törékeny szentjét, Terézt, is. A halála után hullatott rózsasó, önéletrajzának helyenként századvégi érzelmessége, a lisieux-i Carmel nővéreinek túlbuzgó propagandája, testvérének, Céline-nek, cukrozott festményei, az oltárainkra került festett gipszszobrok — a feszületre küsző rózsákkal, — kultuszának sokszor giccses érzélgőssége, naivsága, hovatovább úgy állítja elénk és rögzíti meg a tiszteletben, mint a gyermekesség, valami polgáriság mintáját, aki könnyedén járt a maga „kis útján”, aki nem életének hősiessége, alázattal viselt irtózatos lelki és testi szenvedése árán jutott a szentek sorába, hanem ügyszólván játszi egyszerűséggel nyerte el a szentek glóriáját.

A szeretet és kegyelet torzításai ellen időben kell felvenni a harcot, a szenteket meg kell tisztítani az alakjukra és személyiségükre rákódott cukros-marcipános rétegtől, fel kell tární igazi valójukat, a hősiességének azt a fokát kell újra elénk tárni belőlük, amely az oltárra emelte őket. Pádúai Szent Antal népszerűvé lett kultusza már túlságosan mélyen vésődött a lelkekbe, de Lisieuxi Szent Teréz jelentőségét, egyéniségének igazságát és valóságát megmutatni még idejében jönne.

*

A Lisieuxi Szent Teréz-kultusz kinövései ellen, a Szent igazi alak-

jának feltárásáért váratlanul sokan harcolnak s nem mondhatjuk, hogy vállalkozásuk könnyen lesz népszerű, hogy érvelésük sokak szemében nem hat majd megbotránkoztatónak. André Combes abbé választja a kevésbé veszélyes utat, amikor Teréz spiritualitásának lényegébe nyújt kalauzt, de a Szentről a vallásos köztudatban kialakult képet így is megsemmisíti. M. M. Philipon domonkos atya életrajza sem vitairat, amikor lélektani analízis formájában mutatja meg Lisieux szentjének igazi életét és igazi tanítását. Annál nagyobb feltűnésre ad majd alkalmat, a nemes és sértett szenvedélyek annál nagyobb viharát ébreszti majd Ida Friederike Görres hatalmas vitairata, a „Das verborgene Antlitz”,¹ amelynek gondolatmenetét tanulmányunkban — az igazi Lisieuxi Szent Teréz felmutatása és megszerettetése érdekében — követjük. Ida Friederike Görres a német katolicizmus egyik legkitűnőbb, legbátrabb írója, — éppolyan kemény, tántoríthatatlan egyéniség, mint családjának őse, a rajnai katolikus reneszánsz vezető alakja és hőse, Joseph Görres volt. Minden könyve a hamis kegyelet ellen hadakozik, rendkívüli tudással, igazi szenvedélyességgel, egy valóban rendkívüli írótehetség készségével. A német katolicizmus nagy hagyományai — Görres, Brentano, Ketteler, Sonnenschein és a többiek — folytatódnak benne, akár az Angolkisasszonyok szentéletű alapítójának, Ward Máriának, életét mondja el éles kritikával és mégis mélységes alázattal, akár az életszentségről közöl fiktív beszélgetéseket, Árpádházi Szent Erzsébet életét választva mintául.² Harcias és hadakozó, hívő és alázatos lélek, — ez az Ida Friederike Görres tárja fel könyvében az igazi Lisieuxi Szent Terézt.

„A szent karmelita apáca: Martin Teréz alakja szenvedélyes viták középpontja a keresztény kortársak öntudatában — kezdi a könyv bevezetését. — Szándékosan beszélke a „viták középpontjáról”, bár eddig sem könyvet, sem tanulmányt nem ismerek, amely ezt az ellentmondást az Egyház közvéleményének napvilágára hozta volna.³ És mégis megtörténik, hogy — néha, de ritkán — a Szent lelkes dicsőítői sajnálattal említik meg, hogy más szempontok is lehetségesek, — és minden eddig ismert Szent Teréz-életrajz, amennyiben a „művelt olvasóhoz” fordul, — valamiképpen bocsánatkéréssel és apologetikus fordulatokkal kezdődik.” A kedélyek mélyén élő hangulatot vagy ellenérzést I. F. Görres fontosabbnak tartja, mint a nyílt vitát. Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy a Szent alakja és tisztelete ellen bizonyos fagyosság, gyanakvás érezhető sokaknál, mégpedig nem a hitetlenek, hanem a buzgó, ájtatos és felelősségérzettel áthatott hívők között. „Más szavakkal — mondja — az ifjú szent sugárzó, gyengédséggel és elragadtatással övezett alakjának tiszteletében mintha a kellenység érződne.”

¹ Abbé André Combes: Introduction à la Spiritualité de Sainte Thérèse de l'Enfant-Jésus (Librairie Philosophique J. Vrin, 1948). — M. M. Philipon O. P.: Sainte Thérèse de Lisieux. „Une voie toute nouvelle” (Desclée, de Brouwer, 1946). — Ida Friederike Görres: Das verborgene Antlitz. Eine Studie über Therese von Lisieux. (Thomas Mörus Presse im Verlag Herder, Wien, 1948).

² Mindkettő megjelent magyarul. A Ward-életrajz „Egy hősi élet hősi legendája”, a másik „Beszélgetések az életszentségről” címmel a Szent István-Társulat kiadásában.

³ Könyve 1944-ben kapta a freiburgi püspökség „imprimatur”-ját. A. Combes és M. M. Philipon művei később jelentek meg.

Ez már azért is figyelemreméltó, mert a Szent kultusza szinte példátlan. 1873-ban született, 1897-ben halt meg, — s az Egyház már a huszas évek elején szentjei sorába iktatta. Kortársai — így két nővére — még élnek. Amíg élt, nem volt kedvelt alakja a lisieuxi Carmelnek, rendtársnői bizonyos ellenérzéssel figyelték, úgy találták. Élete jelentéktelen, semmitmondó. Teréz maga hallotta, amint egy rendtársnője így szolt: „Mit ír vajjon majd róla a nekrológ? Belépett közénk, élt és meghalt, többet igazán nem lehet mondani.” Ha nem is felelnek meg a valóságnak azok a hírek, hogy népszerűtlen volt, tagadhatatlan, hogy sokan nem szerették és kifogásolták halálos betegsége alatti kivételes helyzetét. Az egyik nővér egyenesen a szemébe mondta a haldoklónak: „Ha tudná, hogy a házban mennyire nem szeretik és becsülik!” Egy másik, a Szent legretentőbb szenvedésének napjaiban, odaállt az ágya végébe és ki-nevette. Általános az a nézet — és az önéletrajz: „Egy lélek története” is bizonyíthatja, — hogy semmi különös nem volt az életében. Szigorúan engedelmeskedett a Carmel előírásainak, magaviseletében és élet-szentségében szinte volt valami kényszeredettség, túlbuzgalom, úgyhogy akik ismerték, felvetették a kérdést: miért éppen ő? Hiszen ezen az alapon bármelyik karmelita kolostor legtöbb apácáját a szentek sorába lehetne iktatni. És mégis, tisztelete szinte már halála pillanatában megkezdődött. Máig kideríthetetlen — és itt I. F. Görres is tanácstalan, — minek köszönheti a korai népszerűséget, a korai kultuszt. Híre életében alig terjedt túl a kolostoron s mint mondtuk, apáca-társainak javarésze nem tekintette rendjük jelentékenyebb alakjának. Legközvetlenebb társai, a noviciák, akiknek mesternője volt, végeredményben nem szerették, csak becsülték. A halála után rövidesen megjelent önéletrajza lett-e elindítója korai kultuszának, a rózsaeső záporozása, a Carmel apácáinak gyakorlati érzéke (ennek analógiáját Kaszap István kultuszában hazánkban is tapasztalhattuk); a rendházban élő testvéreinek a halál után is folytatódó kényeztetése, sőt családi gögje, — vagy egyszerűen és méltóan: életszentségének messzire áradó illata: — nem tudhatjuk. Az alázat azonban — és I. F. Görres érvelése — az utóbbi, a kegyelem munkája mellett foglaltat velünk állást.

Egy azonban tagadhatatlan: Lisieuxi Szent Teréz tiszteletének melékütra tévedése, szent alakjának elédésítése elsősorban a Carmel korai propagandájának terhére írható. Mielőtt az Egyház — mely oly csodálatosan rövid idő alatt, halála után nem is három évtizeddel iktatta a tiszteletreméltók, majd a boldogok és szentek sorába — kimondta volna róla ítéletét, meghatározta volna jelentőségének igazi értelmét, a kegyelet és szeretet már kialakított egy Lisieuxi Szent Teréz-képet. És ez a kép bizonyos szempontból hamis volt. Hogy hamis lehetett, ebben ne keressük csak a korai kultuszt (28 év alatt, halálától, szenttéavatásáig, 30.5 millió szentképet és 17.5 millió ereklyét küldött szét a lisieuxi Carmel), a kétséggel fogadható „csodák” és „meghallgatások” záporát. Melyeket az Egyház olyan éleselmjűséggel bírált meg. Ennek a hamis képnek kialakításához maga a Szent is hozzájárult, természetesen akaratlanul, hozzájárult pedig azzal, hogy önéletrajását félreértették, az „új küldetés”-ből, amelyet XI. Pius szerint hozott, csak a bőven talál-

ható egyszerűt, a naivat, a kézzelfoghatót, az elédésítésre alkalmasat emelték ki,⁴ ezt halmozták rá alakjára. És történt ez azért, mert ennek az „omen novum”-nak, „message nouveau”-nak csak a költészetét váltották aprópénzre, nem a hősiességét követték.

Mi ez az „omen novum”? Nagyon is nem új, nagyon is régi és evangéliumi, csak éppen időben szólalt meg, s a századvég hangulatában hatott újnak. A keresztény világban, különösen a Szent francia hazájában, „a janzenizmus nyomai voltak érezhetők, bizonyos hidegség Isten és a lelkek kapcsolatában, bizonyos jogi konformizmus, bizonyos individualizmus az alázatban” — írja M. M. Philipon. Ebben a hidegségben — a keresztény életformának elsőkélyesedése, társadalmiasodása idején, — valóban új volt Lisieuxi Szent Teréz küldetése és tanítása. A lelki gyermekséget hirdette, mint az életszentség útját, a szeretetet, a teljes és önátadó szeretetet, — s ez az út, ahogy XI. Pius kanonizációs beszéde megrögzítette, minden keresztény számára járható. A Szent „kis út”-nak nevezi ezt, önmagát „kis lélek”-nek; s önéletírásában éppen úgy, mint halálos ágyán feljegyzett végső szavaiban — „Novissima verba” — az Isten iránti gyermeki szeretet és általában a szeretet mindenhatósága mellett nyilatkozik, egyre fokozódó erővel és szinte szenvedélyességgel. Ez a szinte primitív tanítás kellett, hogy megragadja a lelkeket, hogy a hitelenség és vallási közömbösség idején áthassa, átfomálja őket. Nagyon is járható út ez a terézi „kis út”, ez a régi, de mégis egészen új út. A fokozódó népszerűséget ennek a küldetésnek és tanításnak köszönhetette, ez ragadta meg a lelkeket, mielőtt az Egyház kimondta volna még ítéletét, ezért mondotta Vico kardinális — a szenttéavatási eljárás protektora, — hogy az Egyház a hívek közökhajának engedelmeskedett.

És ez lett aztán veszélyévé is Szent Teréz tiszteletének, ez sekélyesítette marcipán-szentté alakját, hiszen a hívő kegyelet szívesen dældelget, szívesen kényeztet, s különösen akkor, ha alkalmas lényt talál erre. A tiszteletnek ez édesítő elfajulása ellen nyilván maga a Szent tiltakozott volna leginkább, aki annyi nehezteléssel beszél Szűz Mária tiszteletének korabeli elsőkélyesedése ellen. A terézi tanítás egyszerűsége, költészete melett az elédésítéshez, eljelentéktelenítéshez hozzájárult még az is, hogy Avilai Nagy Szent Teréztől való megkülönböztetés céljából, Kis Szent Teréznek nevezték el, s a „kicsinységnek”, kedveségnek ez a kultusza rövidesen túlságosan meghitté tette, majdnem nyárs-polgáriassá. Szerencsétlen módon egyes gesztusai is alkalmasak voltak mind az alkalmi hagiografusok és szentképfestők üzleties cukrozásához, mind a hívők kegyeletének elsőkélyesedéséhez — így szeretete a Szűz Anya virága, a rózsák iránt, az a bibelődő gond, amellyel rózsákkal díszítette a Szent Szűz klastromi kis szobrát. Emögött elhomályosultak testi szenvedései és az az alázat, amellyel a testi szenvedéseket fogadta, s az a szinte misztikus harc, amellyel a halálos betegség kezdetétől szinte halála percéig kintöz lelki éjszakája ellen küzdött. Mint kortársai

⁴ S nyilván a fordítások is ezt hangsúlyozták, a tisztelő rajongás ömlengő „át-költéseivel” hamisítva meg a szent vallomását, mint a magyar kiadás telkes és dagályos fordítása.

mondják: hallgatólag szent volt, — beszédessé, szinte túláradón és mohón beszédessé, utolsó hónapjaiban lett, amikor a Jézusról nevezett Ágnes anyja ápolta és szavait feljegyezte.

*

Kolostori hívei — nem voltak sokan — már ekkor megkezdték tiszteletét; már ekkor hozzáfogtak egyénisége kicsinyítéséhez. Gyermekek tekintették, hitét és alázatát pedig naív gyermekességnek. Egyik rendtársa gyermekjátékot tett haláloságyára, hogy azokkal játszadozzék, hiszen gyermek, — Teréz erőiesen visszautasítja. Ő csak „kis lélek”, csak „kis semmiség”; de nem öntudatlan; gyűgő gyermek. Nagyon is tudja, mit akar: nem együgyűen kívánja jární az életszentség kis útját, a gyermeki szeretetet, hanem tudatosan. Egy alkalommal arra kéri a felvigyázó nővért, olvasson fel neki a szentek életéből. „*A lelkem éhes*” — mondja. A nővér buzgón megkérdezi tőle: „*Nem kíván-e Assisi Szent Ferencről hallani valamit? Nagyon fog tetszeni önnek, mert virágok és madarak szerepelnek történetében.*” Teréz ezt is visszautasítja: „*az alázat példáira van szükségem*”. Mászor arra kéri, hintsen a nővérekre egy esti búcsúzáson rózsalevelet. Teréz megtagadja a kérést: rózsákkal az Úr és szentjei iránt fejezi ki legbensőbb gyéngségét, s nem az embereket akarja „*elbájosítani*” vele. Így kezdődik meg alakjának úgyszólván gyűgőgővé kicsinyítése már a haláloságyon, így mintázzák róla életében a naív gyermekesség rózsaszín szobrocskáját.

Teréz mindúntalan tiltakozik, mindúntalan ellenszegül, s ahogy halála felé halad, ahogy egyre inkább hiányolja, hogy keveset szenved és a kevés szenvedést kevés türelemmel fogadja — pedig irtózatosan szenved (1897 nyári hónapjaiban a tuberkulózis egész bensejét széttroncsolja, enni-inni képtelen) és keményen tűr, — annál határozottabban, szinte védekezőn, hajtogatja az „új tanítást”. Védekezik tanításának primitívizálása ellen, az mondja: „*egyszerűséget akarok*”, s úgy érti: a szeretet, az alázat egyszerűségét. Az igazi rózsaeső, amelyet a földre hullat, nem a kérések meghallgatása — hiszen „csodáinak” egyrészt bizvást írhatjuk a hiszékeny túlbuzgóság számlájára, közel harminc esztendő „rózsazáporából” az Egyház a szenttéavatáson csak kettőt választ ki és fogad el hiteles csodaként! — az igazi rózsaeső ennek a terézi „új tanításnak” makacsul hajtogatott vezérszölama. „*Csak a szeretet számít*” — mondja. Amikor kanonizáló buzgalommal azt mondják neki, hogy vakító fehér öltözékben a legszebb angyalok viszik majd lelkét a mennyországba, és a mennyország örömeit ecsetelik előtte, így felel: „*Nem ez vonz engem. Szeretni, szeretettetni és visszatérni a földre, hogy a szeretetet tanítsam.*” Mászor felsóhajt: „*meghalni szeretetből*”. Azt kérdezik tőle, mit mond majd Istennek? Így felel: „*Semmit se mondok, szeretem őt.*” „*Nem bántam meg, hogy kiszolgáltattam magam a szeretetnek*” — mondja másutt. „*Miben fog meghalni?*” — kérdezik tőle. „*A szeretetben, az isteni szeretet nyilvánvalósága talál szíven*” — feleli. Amikor azzal vigasztalják, hogy elérte a szeretet tökéletességét, hevesen ellentmond. Amikor megkezdik kultuszát és már mint szentet kezelik, s úgy érzik, egy szent távozásának tanui, így felel azoknak, akik azt

mondják neki, hogy „szent”: — „Nagyon kicsiny szent vagyok én. A Jő-isten mindössze jónak látta, hogy elhalmozzon mindazzal, ami nekem és másokak javára lehet.” Úgy érzi, tökéletlenül halad az istengyermek-ség „kis útján”. Ha szent, akkor egy „parányi szent”: olyan; akivé bárki lehet, a kolostor akármelyik apácája, aki a Carmel fegyelmét megtartja és szeretni tud. „Isten önökben is végrehajthatja ezt a mun-kát” — mondja. Azt ismétli: „minden a kegyelem”, a kegyelem teszi alázatossá, türelmessé, a kegyelem által hirdeti a szeretet „kis útját”. Alázata olyan mélységes, annyira nincs áthatva életszentségének tudatától, hogy így sóhajt fel: „Ó, nem; sohasem kértem rendkívüli kegyel-met, ez nem illett volna az én kis utamhoz...” Mindebből, a szeretetnek és egyszerűségnek ez eksztatikusan monoton hirdetéséből egy világoso-dik elénk tökéletesen: Teréz nem rendkívüli tetteket akart elérni, nem rendkívül tettekkel kívánta szolgálni Istent, — önmagát, az egyszerű, alázatos hívő megtestesítőjének szerette volna látni, élete útját pedig minden hívő útjának. És tanításának ez a legnagyobb missziója.

Halála pillanatában a feszületre tekint és így sóhajt fel: „Ó, szere-tem őt! Istenem, szeretlek!” Milyen egyszerűség ez, ennek a földről távozó szentnek milyen egyszerű a tanítása, mennyire követhető! És mennyire elédeshető, mint láttuk, ha tisztelete nem vesz tudomást arról az iszonyú küzdelemről, amelyben az egyszerű szeretetnek ezek a felkiáltásai megszülettek. Teréz a hitetlenség kerítette be, a Gonosz ejtette foglyul, éppen szenvedése hónapjaiban. Nem tudta olyan ma-gátólértetődőn elfogadni a hitet, nem tudott bízni Istenben, valóságos szenvedések között unszolta rá magát a kis útra és a gonosszal har-colva vivta ki a fényt lelke éjszakájában. Egész éleltörténete amellet tanuskodik, hogy — mint I. F. Görres megállapítja — „természeténél fogva tiszta, tudnivágyó és bíráló szelleme volt”, hogy gyermeksege óta követelte önmagától „a lelkiismeret iránti mindenáron való hűséget, a hűséget az engedelmesség köntösében”. Ez a bíráló szellem ellentmond annak a naív gyermekdedségnek, amely a tiszteletben alakját meghamí-sítja. De természetesen éppúgy hamis lenne a másik véglet: benne egy nagy misztikust, egyenesen Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János utódját látni. A mindennapi hit küzd benne kételyeivel, a mindennapi kis-ember győzi le a kételkedést, — egy realista szent, mondhatnók, aki szá-mol az élet valóságával, az értelem ellentmondásával, aki úgy hisz, hogy megbizonyosodik afelől, hogy hinnie kell, hogy Krisztus útja az egyet-len, amelyen haladnia muszáj. Az értelem ellenőrzése és a magátólérte-tődő hit áradása küzd benne szenvedélyesen, hogy aztán — mennyivel nagyszerűbb, hősiesebb kép ez, mint a cukros-színes szobrok alakja! — győzelmet arasson a kételyen, a kísértésen. És amikor átadja magát a Mennyei Jegyesnek, elinduljon hatása és tanítása a szívek felé: a sze-retet, csak a szeretet, az alázat és engedelmesség mindenhatóságáról.

Íme, így hajlott el, másult meg — túlzó tisztelet és túlzó ellensé-gesség támadásai közt — Lisieuxi Szent Teréz igazi valója, — ebből a hősi szentből, ebből a tudatos hívőből lett a tiszteletben és kegyeletben a naív, gyermekded, „bajos” és kicsinyítő képzőkkel elhalmozott „szen-tecske”, „kis szent Terézke”. Ez ellen fel kell venni a harcot — ismétli

I. F. Görres hatalmas művén keresztül mindvégig — és Lisieuxi Szent Teréz igazi arcát a fentiek alapján próbálja meghatározni. A Szent életének és sorsának „szelid egyszínűségét” semmisíti meg és nem hajlandó a másik végletre sem, amit Henri Ghéon próbált meg, aki a Szent elédésítése ellen küzdve, hatalmas és költői szenvedéllyel — ugyancsak a kegyelestes hamisítás bódulatában — benne a „végzetest”, „a zseniálist”, a szinte „démonit” mutatta meg; egyfajta Kleopátrának rajzolta meg, és szelid apáca-mosolyában — hatalmas túlzással — egy oroszlan-természet, egy lelki imperializmus, egy már-már nem keresztényi hatalomratörés, egy megfékezett vulkán jeleit látta, azt az embereszményt, amelyet „Nietzsche üvöltő helyesléssel fogadott volna”.

*

Azért jött a földre, hogy a szeretetet hirdesse, a istengyermekséget tanítsa. „Megdicsőülésében — írja I. F. Görres — mint egy függöny hasadékan át, emberi szíveknek és szemeknek elérhető módon, vigasztalón és ígéretesen, egy sugara látszik annak, ami a kicsinyeket az Atya házában várja. Ezzel természetesen nem magyarázhatjuk meg megdicsőülése titkát. Az emberi sorsokat és e sorsok titkait Istenben: magyarázni csak tapogatózás, találgatás ezen a földön. Csak a beteljesülésben látunk majd többet belőle, és ha megpillantjuk az Örök Város kapuját, melyen át beléphetünk Istenhez, abban lesz a mi legnagyobb boldogságunk. Így Lisieux szentjének rejtett arca még mindig fátyol mögött marad, és tán még sűrűbben rejtje el megfoghatatlan megdicsőülésének csillogó szövedéke, mint ama földi fátylak, melyeknek egy részét fellebbenthetjük. Mert a szentek szentségének megítélése is Istenre tartozik, arra, aki az igazság és a titkok Istene.”

Thurzó Gábor

MAGYAR BETLEHEMEK

Bár Jézus születésének képzőművészeti ábrázolása — festészetben, szobrászatban — egész a katakombák korába nyúlik vissza, mai értelemben vett betlehemes figurákkal csak Assisi Szent Ferenc korában találkozunk. Arnolfo di Cambio állítja fel a XIII. században a S. Maria Maggiore bazilikájában az első betlehemes figurákat a szent Jászol ősi ereklyéje körül (a „betlehem” olasz neve máig is presepe, jászol). Róma tehát a betlehemállítás bölcsője. Ez ősi szokásnak nem tisztán esztétikai, művészi gyönyörködtetés a szándéka és a forrása, hanem a vallásos élménynek, a karácsony hangulatának elmélyítése. A római betlehem-, azaz szentjászolkultusz egyre inkább a nép mindennapi életébe állítja a szent jelenetet. Guido Mazzoni (1450?—1518) modenai presepiójában egy jámbor szolgálóasszony a kanalában lévő meleg levest fűjja, nehogy a Kisded szája megégjen. A márvány, terracotta, majolika figurákat dús természeti háttérbe állítják. A táj egyre fontosabb szerepet kap s már plasztikusan ábrázolják Betlehem dombjait, házacskaikat, az utakon, hidakon zarándoktömegek vonulnak változatos népviseletben a

barlang felé. Szintén olasz szokás a kegyképek, szobrok felöltöztetése; így a betlehemes figurák is ruhát kapnak. E betlehemesek lassan néprajzi jelleget öltenek, a bábuk a vidék népviseletét tükrözik s az olasz nép életét mutatják be. Ezeknek az ábrázolásoknak a fénykora a XVIII. század. P. Labat 1730-ban megjelent útirajza érdekesen írja le a római szokásokat: „Az a gondolat vezeti őket, hogy Betlehemben az Úr születése idején országos vásár volt, melyen a bódékban csak úgy nyüzsgtek a kereskedők, a szatócsok, kézművesek. Nagy színpadot állítanak föl tehát, papírmasé házacskákkal, fűszeres boltokkal, műhelyekkel, vendégfogadókkal; kalmárok vonulnak fel, egész állatseregleteket hajtának a vásárra; egy könyvkereskedő újságokat árul, körmenetekre, temetésekre, esketésekre tudulnak a templomba; itt legények verekednek, ott parasztok táncolnak, dudás pásztorok, vásott kölykök, iskolás gyerekek tolonganak: röviden, amit csak az utcákon, vagy az országutakon látni lehet, azt itt mind összesűritik. Vidéki környezetben áll az istálló, a jászol a Jézuskával, Máriával és Józseffel. Az ökör és a csacsi sem hiányzik. Pásztorcsoportok gyülekeznek s ajándékokat hoznak. Mind ezt gyertyácskákkal és kis lámpákkal világítják meg. S egyik betlehem igyekszik a másikat felülmúlni. Egy jámbor prelátus egész palotáját betlehemmé alakította át, az udvar, a lépcsőház, a folyosók, a kis szobácskák és a nagy termek egész sora alig volt elegendő befogadni mindazt, amit az ő képzelő ereje kitalált. Az egyes jeleneteket hangversenyek festették alá, a pásztoroknál falusi muzsika, duda, gitár, lant, hegedű. Az angyalok híradását elragadó tánczene kísérte. Mindez a prelátusnak 8—10.000 tallérjába került.” Bresztani hozzáteszi még, hogy nincs Rómában család, melynek ne volna betleheme.

A római betlehemeknél is ragyogóbbak, gazdagabbak és művészibbek a nápolyiak. Gorani a katolikus Egyház legszebb betlehemeinek tartja ezeket. Goethe is elragadtatással ír róluk „Itáliai utazásaiban”. Mig a római betlehemesek a környék hegyeit, lankáit mutatják be, Frascati kertjeit, Tuscolo csúcsait, Marino szőlőit, az albanoi tavat, a nápolyi betlehemes háttére természetesen a Vezuv és az ottani dombok, patakok, vizesések, Pompeji, s hogy a naiv anakronizmus még bájosabb legyen, a nápolyi érsek is szerepel az egész klérussal, amint Szent Januárius ereklyéit hatalmas processzióban körülhordozza, kapucinus barátok igyekeznek kolostoruk felé, egy pap misét mond... Különösen a három királyok keleti pompájú menete elbűvölő, igazi ékszeres, drágagyöngyök villognak a pazar kelméken, fényűzően felkantározott lovak, tevék, öszvérek, csacsik roskadoznak a málhák és valódi arany és ezüst ajándékok súlya alatt, rabszolgák, suhancok, majmok, papagályok egész sora kíséri őket, az úton koldusok kéregetnek, s a kényes paripák néha megbokrosodnak és levetik lovasaikat. Természetesen vérbeli művészek mintázzák a jellegzetes alakokat; nem csoda hát, ha egy-egy ilyen nápolyi presepio harmincezer aranydukátba is belekerül. A város négyszáz templomának betlehemei közül a leghíresebbek, hogy csak néhányat említsünk: a Szent Teréz templomé, mely egy egész nagy oldalkápolnát lefoglal, a S. Domenicoé, melynek tájképe azokból

a kövekből épült, melyeket egykor jámbor szentföldi zarándokok hoztak Betlehemből, a S. Giovannié, melynek alakjai életnagyságúak. A betlehemek, azaz a presepiók minden évben valami újdonsággal kedveskednek a tömérdek látogatónak, a kapucinusok például a „betlehemi hegyek” egyik kiugró pontján kis ostériát állítottak fel, ahol a vendégek az ajtó előtt ülnek és kézzel makarónit esznek. A legfényesebb patlotól a legegyszerűbb kunyhóig egyetlen házból sem hiányozhat a presepe. III. Károly maga állítja össze világhírű betlehemét, neje sajátkezüleg varrja a bábuk ruhácskáit. A jegyző házában katonaságnak kell fenntartania a rendet, olyan tömegek nézik a gyönyörű presepiót. A betlehemes figurák készítői méltán világhírűek; egy Francesco Cappiello gitáros öreg nápolyi parasztja, Giuseppe Gori dudát fújó pásztora, Giuseppe Sammartino kolduscsaládja, Lorenzo Mosca és Francesco Celebrano nemesarcú parasztasszonyai, Dom. Ant. Vaccaro, a Bottiglieri és a Trilocco fivérek és a többiek pompás karakterfejei: egytől-egyig nagyszerű művészi alkotások. Ezeket a nápolyi betlehemekeket a tömegjelenetek változatossága és mozgalmassága, gazdag kompozíció, bő epika, kitűnő jellemzés, életteljesség, „a formák tökéletessége és az élénk kifejezés realiztikus ábrázolásának melege” jellemzi.

Szicília még szenvedélyesebb, forróbb, hevesebb, mint Nápoly. Az egyik híres presepefaragó mester, Matera 1700 tájáról való miniatűrfiguráit drámai erő mozgatja. Naturalisztikus ábrázolási módja a betlehemi gyermekgyilkosság borzalmaiban éri el csúcstét. Heródes vad zsoldosai csoportosan tépik ki az őrjöngő anyák karjából csecsemőiket s ölik halomra az ártatlan apró szenteket. Alakjait hársfából faragja ki, a ruhát enyvvel és gipsszel kasírozza rájuk, a porcellán-plasztikára emlékeztető szobrocskákat aztán realiztikusan színezi. Jellemző szicíliai betlehemes téma az egyiptomi futás is. Vad sziklaszakadéokban, kopár, embertelen tájon menekül a Szentcsalád.

Olaszország után Tirol a leggazdagabb eredeti betlehemekben. Talán nincs is ház, ahol ne faragnának betlehemes figurákat: a pásztrok természetesen tirolai parasztok lesznek, Betlehem házaiból alpesi faházak, s Palesztina szelíd lankáiból hősipkás hegyek. Lovak, tevék, elefántok mellett szarvascsordáknak is helyet szorítanak. E betlehemek, ha gazdagságban nem is, de bensőségben, izlésben, fantáziában fölveszik a versenyt a legkiválóbb olasz presepiókkal. Példa rá a bozeni betlehem városrészlété. S ha az olasz betlehemek klasszikus oszlopok romjaival törekszenek érzékeltetni az istálló szegénységét, a tiroliak középkori várak omladékai közé helyezik a szent jelenetet.

Beszélhetünk-e ezek után európai viszonylatban is számottevő „magyar” betlehemekekről? (Először Flandriában használták ezt a szót, hozzánk talán Szilézián át jutott; inkább Szentjászol a neve: az olasz presepe, a francia crèche, a német Krippe is ezt jelenti.) Összintén meg kell mondanunk, hogy bár népművészetünk jelentős helyet foglal el az európai népek kultúrájában s a betlehemezés ősi szokása ma is szépen virágzik nálunk: a templomainkban felállított betlehemek izlés, eredeti-

ség és művészet dolgában mégis messze elmaradnak külföldi társaik mellett; sok a gyári tucatáru, vagy a selejtes külföldi munka, a giccs. A magyar betlehemes mozgalom pótolni akarja mulasztásunkat. Nemcsak templomainkba kíván abszolút művészi értékű betlehemekeket, de a keresztény magyar családokkal is meg szeretné kedveltetni a szent jászol kultuszát, s a szenteste hangulatát még fokozottabb, még bensőségesebb élménnyé akarja tenni azzal, hogy a karácsonyfa alá odaállítja a betlehemi szentcsaládot. Legjobb művészeinket szólította fel tehát magyar betlehemek tervezésére. A beérkezett művek között több komoly érték van. *Tóth Gyula* nemes formájú, halványan színezett fayence-betlehemei pásztoros és háromkirályos változatban készültek. *Jálics Ernő* tizenkét eredeti kerámia-terve között van pitvaros, székelykapus, és egyiptomi pylonokra emlékeztető háttérű, középtűt a Gyermekeket karján tartó Madonna s a kétoldalt az adoráló angyalok szervesen illeszkednek az impozáns háttérbe. *Jankó János* még szintén kivitelre váró betlehemes csoportja elegáns formáival, ritmikus kontúraival és őszinte áhítatával tűnik ki. *Kerényi Jenő* betlehemes kompozíciója (Városmajor) ázsiai mongolos arctípusaival ragad meg. A drapériáinak kezelése is egészen eredeti, csak a fővonalak emelkednek ki, a többi a kő anyagszerűségét hangsúlyozza. *Borbereki Kovács Zoltán* betleheme monumentális formáival és nagyszerű elrendezésével csupa mozgás, csupa élet és mégis csupa kontempláció. *Varga Ferenc* 1940-ben a Betlehemes térre omlik a jászolban fekvő Kisfia előtt s karját csodálkozva tárja szét. Szent József s a magyar pásztorok remekbefaragott alakjai, klasszikus magyar arctípusukkal, egyszerű vonalú kontósükkal és subájukkal a legtisztább áhítatot sugározzák. Angyalos Boldogasszonya (1942) szintén életnagyságú mongolos arcú Madonnát ábrázol, ölében a Kisded, mellette profilban két-két térdelő angyal. A budapesti Sziklatemplomban látható betlehemes csoportja (terakotta, 1945) mintegy félméteres alakjaival: matyópártás Boldogasszonyával (szintén kedves és sűrűn szerepeltetett motívum ez a fejék), rusztikusan nyers arcvonású, tiszta áhítatot árasztó pásztoraival, csoportos pompás állatfiguráival, a klasszikus és népi sajátságok kitűnő egyensúlyát mutatja. A Szent Imrevárosi cisztercita plébániatemplom fából készült betleheme (1946) újabb változata *Varga Ferenc* betlehemeinek. Van a művésznek alig pár centis pirobazalt miniatűr betleheme is, félköríves háttérbe komponálva, csaknem reliefszerű, inkább vonalasan vésett, mintsem faragott kis figurákkal. A betlehemes mozgalom számára készített legújabb terrakotta kompozíciói a bensőséges elmélyedésről és a szerkesztésnek szinte bravúros technikájáról tanuskodnak. Az angyali üdvözlés, a pásztorok és a bölcsék hódolata s az egyiptomi futás az ő földolgozásában nem különálló figurák sztatikus egymás mellé csoportosítása, hanem még a fény-sugarakat, pálmaleveleket s angyalszárnyakat is egybekomponáló dinamikus egység.

Ezek a magyar betlehemek európai viszonylatban is megállják a helyüket. Bár lendülne föl nyomukban jézusfaragó népművészetünk is.

P. Gyéressy Agoston O. S. P.

A SZENTÍRÁS ÉS AZ ÚJABB FELFEDEZÉSEK

A Szentírás évezredek óta a természetfölötti értékeknek, az örök élet áramának, az Isten halhatatlan szavának élő vízforrása. Évszázadok suhantak el, trónok és világbirodalmak tűntek el a történelem sülyesztőjében, klasszikus műveket szülő kultúrák haltak meg végelegyen-gülésben, könyveket és szerzőket temetett el a feledés lassan hulló homokosója, csak egy könyv maradt meg mindig az egész emberiség könyvének, az egyetlen és kimondottan „Könyvnek”, „Bibliának”, melynek sárgult lapjairól minden kor minden embere a megtalált örök élet ígét csorgatja szívébe: a Szentírás! A Szentírás az a könyv, melynek teljes egészéről állanak a Jelenések könyvének szavai: „Boldog, aki megtartja e könyv jövődölésének ígét... Mert... ha valaki ezekhez hozzátesz valamit, reáteszi az Isten a csapásokat, melyek meg vannak írva ebben a könyvben. És ha valaki elvesz valamit e könyv jövődölésének ígéből, elveszi az Isten annak osztályrészét az élet könyvéből.” (22, 7. 18—19.)

Az az újkori racionalizmus, mely a maga anthropocentrikus világ-nézetével minden természetfölöttit, minden emberfelettit ki akart küszöböl-
ni a világból, leplezetlen indulattal támadta mindig ezt a könyvet és a legkülönbözőbb tudományoknak egész arzenálját vonultatta fel, hogy a Szentírás megbízhatóságát, történelmi hitelességét, isteni tekintélyét és emberi becsületét megdöntse az embermilliók lelkeiben. A protestantizmus-ban elindult egy vallási forradalom, mely zászlajára tűzte a „sola Scrip-tura” jelszavát, s a protestantizmusból kinőtt racionalista szentírástudomá-ny eljutott oda, hogy a huszadik század egyik legnagyobb alakja, Harnack Adolf protestáns teológus kénytelen bevallani: „Ha a Szentírás-nak azt a lapját akarnám kezembe venni, melynek tekintélyét már két-ségbe nem vonták, melynek igazságát meg nem támadták, akkor csak a táblája maradna a kezemben!”

A hívő emberek mindig tudták és az előítéletektől mentes tudósok hirdették is azt, hogy a Szentírás tekintélye megdönthetetlenül áll a mes-
terségesen táplált világviharban, de ezekre rögtön rásütötte a „sötétség”, az „elmaradottság”, a „bigottság” bélyegét a racionalista propaganda. De a racionalizmus ma már eljutott oda, ahová szükségképen el kellett jutnia: önmagát emésztette fel. Azok a széleskörű kutatások, melyeket ethnografiai, archeológiai, történelmi és vallástörténelmi téren jórészt épen azért végeztek, hogy a Szentírás hitelességét megdönthessék, az ellenkezőjét eredményezték: mindig újabb és újabb bizonyítékot szolgál-tattak a Biblia abszolút tekintélye mellett. És évtizedek óta megdönthet-
etlen igazságként hirdetett teóriák és elméletek sorai omlottak össze azoknak a fegyvereknek a tüzeiben, melyeknek mindenkifeletti tekintélyét és bizonyító erejét épen a racionalista kritika emelte ki. A legutóbbi idők ásatásai és fölfedezései tudományosan is alátámasztják azt, amit a ke-resztény hit ezerkilencszáz év óta tanít a Szentírás hitelességével és te-
kintélyével kapcsolatban. Három rendkívüli fontosságú felfedezésről ki-vánunk ez alkalommal beszámolni s egyszerűen bemutatni, hogy ezek

miként cáfolják meg a biblia iránti racionalista kétely legbiztosabbnak vélt és hirdetett tételeit.

1947 telén a jeruzsálemi szent Márk orthodox kolostor apátjának beduinok felajánlottak megvételre, négy, részben pergamenből, részben állatbőrből készült régi tekercset, melyekről azt állították, hogy a Holt tenger közelében fekvő barlangban fedezték fel. A tekercseket lenvássonba göngyölítve és szuorkkal elzárt agyagedényekbe helyezve találták meg a barlangban. Az apát meg is vette a négy tekercset s elvitte az „American School of Oriental Research” igazgatójához, majd bemutatta Sukenik professzornak, a jeruzsálemi zsidó egyetem világhírű professzorának, akik hosszú és alapos vizsgálat után megállapították, hogy a kéziratok nem ugyanegy korból származnak, hanem írásuk ideje a Kr. e. III. századtól kb. Krisztus Urunkig terjed. John C. Trever professzor három kéziratot rögtön lefényképezett, a negyedik azonban olyan megromlott állapotban volt, hogy előbb gondos rekonstruáló eljárásnak kell alávetni. Azóta a világ legkiválóbb kódex-szakértői, az archeológiának elismert szaktekintélyei is megvizsgálták a kéziratokat és egyhangúan megállapították, hogy óriási jelentőségű felfedezésről van szó. W. F. Albright és Millar Burrows tanárok megállapították — s e megállapításukban osztoznak velük a többi szakértők is, — hogy a négy tekercs közül a legnagyobb és legfontosabb az, mely Izaiás próféta 66 fejezetből álló könyvét tartalmazza.

Ez a tekercs 7.15 méter hosszú pergamen, mely 29 soros oszlopokban tartalmazza Izaiás könyvét. A betűk formája megegyezik az Edfuban talált téglák írásával, s ebből megállapítást nyert, hogy a Kr. e. III. században írták. A későbbi korban azonban az eredeti leíró által elkövetett hibákat két másoló a tekercs margóján kijavította.

A második kézirat 1.51 méter hosszú, állatbőrből készült tekercs, mely Habakuk próféta könyvéhez írt kommentárt tartalmaz a Kr. e. II—I. századból.

A harmadik pergamen tekercs egy eddig ismeretlen zsidó szekta törvényeit és rituáléját tartalmazza. Mind ez, mind pedig a Habakuk próféta könyvéhez írt kommentár nem arám, hanem héber nyelven van írva, mégpedig az Ószövetség héber nyelvéhez közelálló nyelven, ami szintén bizonyíték a tekercsek régisége mellett.

A negyedik tekercsről semmit nem tudunk addig, amíg a restauráló munkával el nem készülnek.

Az illetékesek a tekercs jelenlegi helyéről semmit sem árulnak el azon kívül, hogy Palesztinán kívül biztonságba van helyezve. Izaiás könyvének tekercséből Sukenik professzor 1948-ban kiadta a 42—43. fejezet fototipikus másolatát, Trever professzor a 40. fejezetét és Burrows is adott ki egyes részleteket.

A két elő kéziratnak óriási jelentősége van elsősorban az ószövetségi Szentírás szövegének hitelessége és megbízhatósága szempontjából. Eddig egypár egészen jelentéktelen töredéktől eltekintve az Ószövetség legrégebbi héber szövegét a Codex prophetarum Petropolitanusban találhatjuk meg, mely Kr. u. 895-ben íródott, míg a most megtalált

tekercsek kb. 1200 évvel régebbi héber szöveget mutatnak be. Annyit már a nyilvánosságra hozott részletekből is megállapíthatunk, hogy lényegileg ugyanazt a szöveget tartalmazzák az ősrégi tekercsek, mint amelyet az egy évezreddel is későbbi kódexek. Ez pedig perdöntő bizonyíték amellett, hogy a szentírók eredeti szövege lényegében és nagyjában formailag is sértetlenül maradt reánk.

Az Izaiás-tekercsnek azonban van egy speciális és még fontosabb jelentősége, Izaiás próféta könyvének keletkezési idejével kapcsolatosan. A racionalista kritika nem engedhet meg igazi jövődöléseket, mert azok természetfölötti erőt, sugalmazást, isteni beavatkozást jelentenének, s éppen ezért az ószövetségi próféták könyveinek jórészt elvitatja attól a szerzőtől, akinek azt a hagyomány évezredek óta egyhangúan tulajdonítja. Mivel a racionalisták szerint jövődölés nem lehetséges és meg nem engedhető, azért a próféták írásait abba a korba helyezik, amelyben a bennük megjövendölt események már megtörténtek vagy legalábbis annyira közelállók voltak, hogy természetes ésszel előre megállapíthatókká váltak. A próféták könyvei közül a legtöbbet támadott éppen Izaiásé. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen Izaiás olyan bámulatos részletességgel ír az eljövendő Messiás életéről, szerepéről, szenvedéséről és dicsőséges uralmáról, oly megrázó erővel festi le világbirodalmak tündöklését és végső bukását, oly rendíthetetlen hittel hirdeti az Isten országának örökkévalóságát és diadalát, hogy az ő könyvének hitelességét semmiképpen sem fogadhatják el a racionalizmus minden dogmánál kötöttébb elvekkel dolgozó képviselői.

Először a könyv 40—66. fejezetét vitatták el a Krisztus előtti VIII—VII. században élt Izaiástól s azt állították, hogy e részt egy a babiloni fogságban élt ismeretlen szerző, Deuteroizaiás (második Izaiás) írta. Később azt állították, hogy csak a 40—55. fejezet származik Deuteroizaiástól, az 56—66. fejezetek pedig egy másik ismeretlen szerzőtől, Tritoizaiástól (harmadik Izaiás), sőt egyiket sem lehet egységes mukának tekinteni, hanem számos különböző korokból és különböző szerzőtől származó töredékből összeállított mozaiknak, melyek közül a legutolsó a Kr. e. II. század végén keletkezett. De Izaiás könyvének első részét sem lehet a maga egészében a próféta munkájának tartani, így pl. jóval későbbi korból kell származnia a 2., 6., 11. és főleg a 24—27. fejezetnek. A 24—27. fejezetek tartalmazzák ugyanis az ú. n. izaiási apokalipszist, márpedig az apokaliptikus műfaj a Kr. e. II. század első felében keletkezett. Az apokalipszisnek megalkotója és első képviselője a racionalisták szerint az a Dániel könyve, mely Kr. e. 165-ben íródott, abban a korban, amikor már megszűnt a prófétaság intézménye, amikor a zsidók borzalmas üldöztetéseket szenvedtek az elnyomó szír Szeleucda dinasztia részéről. Hogy az elnyomott és végpusztulásra ítélt zsidó népben a bátorságot és hitet, a bizalmat és rendíthetetlen küzdőerőt fenntartsák, egyes írók névtelenül olyan szimbolumokba öltöztetett „jövődöléseket” szerkesztettek, melyeket egy ősrégi korban élt kiváló személy szájába adtak, s melyek az ellenséges nemzetek pusztulását és a zsidó nép végső diadalát hirdették meg. Ha

pedig az első apokalipszis csak Kr. e. 165-ben íródott, úgy Izaiás sem származhatik legfeljebb a Kr. e. II. század második feléből.

Igy a racionalisták szerint végeredményben Izaiás könyvének utolsó forrása kb. Kr. e. 100-ban keletkezett és így ennél korábban nem keletkezhetett természetszerűen az egész egységbe foglalt könyv sem. Ez a racionalista tanítás olyan általános volt a tudósok között, hogy az ellenkező nézetet vallókat egyszerűen kimosolyogták, hiszen pl. Proksch szerint ez „ist eine der sicherste Erkenntnisse der alttestamentlichen Wissenschaft“.

És íme: az újonnan megtalált Izaiás-tekercs tartalmazza egész Izaiás könyvét, úgy, ahogy az ma is kezünk között van, mégpedig a Kr. e. III. századból! Ezzel az egyetlen ténnyel megdőlt tehát a racionalisták egyik „legbiztosabb tanítása“, megbukott az egész Deutero- és Tritoziaiási elmélet, melyről pedig egész könyvtára menő könyvet írtak össze. Összeomlott azonkívül az az állítás is, hogy az apokalipszis csak a Kr. e. II. századnak terméke és ezzel a Dániel könyvének késői keltezése mellett felhozott egyetlen komoly és a racionalisták szerint döntő érv is megsemmisült!

Lippens, aki az Egyesült Nemzetek palesztinai megfigyelője volt belga részről, az arab légio tagjainak segítségével felfedezte azt a barlangot, melyben a beduinok a fent említett négy kéziratot megtalálták. Ez év február 15.-től március 5.-ig kutatták át részletesen és alaposan a Holt tengertől két kilométerre nyugatra és Jerikótól tizenkét kilométerre délre fekvő rendkívül nehezen megközelíthető barlangot L. Harding és P. de Vaux professzorok irányítása és felügyelete mellett. A barlangban a Kr. e. 50. év körüli időből származó kb. 30 agyagkorsó töredékeit találták meg, melyekben szurokkal átitatott lenvászonokba tekerve kéziratokat őriztek. Számos ilyen lenvásznat is találtak, azonkívül többszáz kézirat-töredéket. A töredékek nagy száma arra mutat, hogy eredetileg sokkal több kéziratot őriztek e helyen, de a rejteteket már ősrégi korban kirabolták. Ez alkalommal találták meg Mózes III. könyvének (Leviticus) töredékét, a 17—26. fejezetet, melyet a „szentség törvénye“ néven emlegetnek a tudósok. E töredék írása megegyezik a Tel ed-Duweirben (a régi Lakis városa) talált osztrakákéval (ékiratos téglá), melyek pedig egész pontosan 587-ből származnak Kr. e. A kézirat kora tehát a Kr. e. VI. század első fele s így a babiloni fogság előtti időben íródott.

Ez az újabb felfedezés — eltekintve annak szövegkritikai fontosságától — döntő csapást mér a racionalisták másik „legbiztosabb“ tételére, mely Mózes öt könyvének keletkezési idejére vonatkozik.

Mózes öt könyve mint történeti és törvénykönyv messze felülmúlja az összes népek enémü termékeit, vallási és erkölcsi tanítása pedig oly magasrendű, hogy az egész ókori vallásos irodalomban nincs hozzá fogható mű. Rögtön az elején világosan tanítja azokat az alapigazságokat, melyeken minden igaz vallás, kultúra, társadalmi és családi élet nyugszik és éppen ezért nem lehet csodálkozni afölött, hogy a racionalizmus minden erővel igyekezett megfosztani Mózes öt könyvét hite-

lességétől és természetfölötti jellegétől. Mert a mózesi munka alapvető fontosságú nemcsak az ószövetségi izraelita vallás, hanem az egyetemes kereszténység szempontjából is, melynek dogmái feltételezik azokat a tanításokat, melyeket éppen Mózes öt könyvében találunk meg.

A kinyilatkoztató, az eiborult emberi elmét természetfölötti módon megvilágosító, a szentírók lelkét sugalmazó, a mindeneket teremő és választott népet csodás gondviseléssel kormányzó Isten helyébe a racionalizmus a fejlődés elméletét állította: nincs Isten, nincs teremtés, nincs isteni kiválasztás, nincsenek csodák és nincs az Isten akaratán nyugvó abszolút erkölcs; nincs egyistenhívő vallás és annak nincs kultusza. Mindezek nem voltak meg és nem is lehettek meg Mózes korában, nem kapott és nem is kaphatott Mózes természetfölötti kinyilatkoztatást, hanem az ószövetségi vallás egy hosszú, évszázadokon keresztül tartó fejlődés eredménye, mely a fetiszmusból és totemizmusból kiindulva lassan érkezett meg a monotheizmus magaslataira, s amely abban a formában, ahogyan azt Mózes öt könyve leírja, csak a Kr. e. 5. század közepén alakult ki. A racionalista kritika vallási dogmaként hirdette a híres Wellhausen által megalapított tételt: Mózes könyve nem származik Mózesről, hanem számtalan különböző korú forrásból keletkezett, ezek között a források között a legnagyobb, legfontosabb és egyszerűs mind a legkésőbbi az úgynevezett papi kódex, mely a babiloni fogság tapasztalatai alapján íródott fokozatosan, s amely végső formáját Ezdrástól kapta meg Kr. e. 440-ben. Az egész Mózesi könyv a mai alakját nem kaphatta meg a Kr. e. IV. század előtt.

Így szólt a racionalista elmélet s ez volt az a mestermű, melynek részleteit azután alkalmazták a Szentírás többi könyveivel kapcsolatosan is. A papi kódexhez tartoznék a racionalista tudósok egyhangú tanítása szerint az egész Leviticus, tehát Mózes III. könyve a maga teljességében; sőt ezen belül is a 17—26. fejezet részletekbe menő aprólékos előírásaival és a szentséget megkövetelő erkölcsiségével a papi kódexnek legkésőbbi részéhez tartozik, s keletkezése ideje a Kr. e. V. századra teendő. És íme: a palesztinai öldöklő harcok közben katonák kutaknak fel egy barlangot, ott találnak többszáz ősi kézirat-töredéket, s közöttük van egyebek közt Mózes III. könyvének, a Leviticusnak éppen az a része, mely a szentségekről szóló törvényeket tartalmazza — 17—26. fejezet — s ez a töredék a babiloni fogság előtti időkből (586 előtt) származik.

Az újszövetségi Szentírás legrégebb kódexe egy évezred óta a Kr. u. IV. századból származó Codex Vaticanus, majd a mult században felfedezett és ugyancsak a IV. századból származó Codex Sinaiticus volt. Az Újszövetségben tehát nem volt olyan nagy időbeli távolság az egyes könyvek keletkezése és reánk maradt szöveganyag között, de ez a különbség is elegendő alapot szolgáltatott a racionalista tudósok számára ahhoz, hogy főleg az evangéliumok szövegének hitelességét és megbízhatóságát tagadásba vegyék.

Egyik tagadó elmélet a másik után született, abban azonban ma már megegyeznek a racionalisták, hogy tudatos csalással és hamisítás-

sal nem lehet megvádolni az evangélistákat. Az első három evangélium keletkezését sem lehet — szerintük sem — olyan korba helyezni, melyben az apostolok s az Úr Jézus életének egyéb szem- és fültanui már nem éltek. Ha pedig az úgynevezett szinoptikus evangéliumok (Szent Máté, Márk és Lukács) keletkezésében döntő szerepe volt az első keresztény közösségek első hagyományának, az aposto ok és tanítványaik allandó missziós, katekizáló prédikációjának, akkor lehetetlenség feltelezni, hogy a kereszténységnek e legrégibb szentíratái ne tartalmaznának szoros értelemben vett történelmet. Mert abban az időben még ezrek és tízezrek éltek azok közül, akik látták és hallották mindazt, amiről az őskeresztény prédikáció és hirdetés szólt, s nagy tömegben többségben voltak azok, akik gyűlölettel és ellenséges érzülettel álltak szemben mindazzal, ami krisztusi: ezek előtt a hallgatók előtt nem lehetett legendákat és meséket szőni az Úr Jézus Krisztus alakja köré.

Az újabkori racionalizmus éppen ezért más utakon indult el. Azt állítja, hogy a szinoptikus evangéliumok és a negyedik evangélium között athidalhatatlan szakadék tátong: az első három evangélista szerint az Úr Jézus csak ember, ha nagyszerű és kiváló, szinte emberfeletti egyéniség is, mégis csak ember, Szent János evangéliuma azonban kivetközteti őt minden emberi tulajdonságból, hogy Istenné magasztosítsa. Az első háromban Krisztus ember, a negyedikben azonban nem ember, hanem Isten. Nem kétséges, hogy a racionalisták az első felfogást tartják igaznak és hitelesnek, azt állítván, hogy a negyedik evangélium a második században keletkezett, amikor már meghaltak az Úr Jézus életének kortársai, amikor már nem ismerték a történelmi Krisztust! Szent János evangéliumának szerzője tehát nem apostol, nem kortárs és szemtanu, hanem a II. században élt ismeretlen keresztény teológus, aki nem azt írta le könyvében, ami valójában megtörtént, hanem azt, amit a II. század keresztényei az Úrról hittek, amit akkor róla gondoltak, beszéltek, függetlenül a történelmi igazságtól. A negyedik evangélium tehát nem történelmet ír, nem hiteles és megbízható, éppen ezért az Úr Jézus nem is volt Isten, amint azt Szent János könyve állítja, hanem csak ember. S ezzel — gondolják a racionalisták — sikerült az Újszövetségből is kiküszöbölni a természetfölöttit anélkül, hogy az első három evangélium történelmi hitelességét kétségbe vonnák.

Most nem célunk és nincs is helyünk arra, hogy megcáfoljuk a racionalisták téves ténybeli megállapításait. Aki előítélet és megkötöttség nélkül vizsgálja az evangéliumokat, az világosan láthatja, hogy az első három evangéliumban sem „csak ember” az Úr Jézus, s ugyanakkor a negyedikben sem „csak Isten”. A négy evangélium ugyan különböző oldalakról világítja meg a történelmi Krisztus alakját, de ebben az alakban nincs ellentét és nincs kettősség: mindegyikben a fődre szállt Istenember képe van megfestve. Rá akarunk azonban mutatni azokra az új fölfedezésekre, melyek megdöntik azt a racionalista tanítást, hogy Szent János evangéliuma a II. században keletkezett és a II. század keresztény hitközségeinek hitét tükrözi vissza. Ameddig csak a Kr. u. IV. századból származó kódexek voltak a legrégibb szövegtau-

ink, könnyen lehetett ezt az elméletet hirdetni és különböző látszat-érvekkel támogatni.

Az utolsó másfél évtizedben azonban az Újszövetség szövegével kapcsolatosan is olyan leletek kerültek napfényre, melyek végleg megdöntik a negyedik evangélium késői keletkezésének racionalista teóriáját.

Jelentős felfedezés volt e tekintetben az, mely az angol Chester Beatty nevéhez fűződik. Chester Beatty 1931-ben egyiptomi benszülőttektől tizenkét görög nyelvű papiruszkódexet vásárolt, melyekhez később újabb leletek járultak. Ezeket az újabbakat részben a már említett Chester Beatty, részben az amerikai michigani egyetem, illetve a bécsi múzeum vásárolta meg. A kéziratok kora a Kr. u. II–IV. század. Lelőhelyükre vonatkozólag az eladó beduinok nem tudtak részletes fölvilágosítást adni, a tudósok azonban valószínűnek tartják, hogy a Fajjum oázis környékén találták őket egy ősrégi keresztény kolostor vagy templom romjai között. A Chester Beatty kódexek közül az első tartalmazza a négy evangéliumot és az Apostolok Cselekedeteit. A kódex a III. sz. elején készült, tehát több mint egy évszázaddal régebbi, mint az eddig ismert legrégebbi újszövetségi szöveggyűjtemény. A tudósok azóta már részletesen átvizsgálták ezt a kódexet és kimutatták, hogy a Chester Beatty-féle papirusz egyetlen lényeges vagy fontos dologban sem tér el a már ismeretes szövegektől, a kisebb eltérések nyelvtani és szórendi különbségekben állanak. Ugyanakkor azonban megállapítható az is, hogy az evangéliumok szövegének, a negyedikének is, már igen hosszú története van; maga a kódex ugyan a III. sz. elején íródott, de a szöveg jóval régebbi: a fokozatos terjedés folyamán a hibás másolások következtében megromlott, s a mi kódexünk már egy recenzió, egy javított szövegformának képviselője. A Chester Beatty-kódex tehát kétségkívül bizonyítja azt, hogy ma is ugyanazt a szentírási szöveget olvaszuk, melyet a Kr. u. II. sz. közepén olvastak az apostoli atyák és azok tanítványai, de Szent János evangéliumának kései keltezése ellen nem szolgáltattak perdöntő bizonyítékokat.

A Szent János-i szerzőséget bizonyítja azonban két másik újabb felfedezés: a Ryland-papirusz és az Egerton-papirusz. A Ryland-papiruszt már 1920-ban vásárolta meg Grenfell, de csak 1935-ben publikálta C. H. Hoberts, jelenleg John Ryland tulajdona. Ez a papirusz egészen kis töredéke egy nagyobb kódexnek, mely Szent János evangéliumát tartalmazta. Egyik oldalán Szent János 18, 31–33, a másikon 18, 37–38. olvasható. A papirusz kora a II. század legeleje és Egyiptomban íródott. A szövege mindenben megegyezik az eddig ismert szöveggyűjteményével. Pontos keletkezési időt megállapítani ezideig nem lehetett, de a szakértők egyhangú tanúsága szerint mindenképpen Kr. u. 120 előtt íródott! Ugyancsak a Kr. u. II. sz. első feléből származik, mégpedig szintén Egyiptomból, az Egerton-papirusz, mely tulajdonképpen egy vitairat része volt. Ez a vitairat a zsidókkal szemben védelmezte és bizonyította a keresztény hit igazságait, s ebből a célból idézi az evangéliumokat is. A reánk maradt töredéken idézi Szent János 5,39. 45; 9,29-t, míg a hátsó oldalon: 7,30; 8,59; 10,31-t. Ezt a papiruszt is 1935-ben publikálták először.

Mit bizonyít ez a két kis töredék? Azt, hogy a Kr. u. II. sz. elején már megvolt Szent János evangéliuma, sőt már el volt terjedve a keresztény világban, ismerték már Egyiptomban is, isteni tekintélyűnek tartották már ott is és a hitvitákban, mint bizonyítékra hivatkoztak rá. Márpedig abban a korban, amikor nem volt könyvnyomtatás, amikor az írástudás nagyon kevés ember mestersége volt, s egy-egy könyv másolatának megszerzése óriási anyagi áldozatokba is került, évtizedeknek is el kellett múlniuk, míg az újszövetségi iratok keletkezési helyükről egyéb vidékekre is elterjedhettek.

A két újonnan felfedezett papirusz tehát végleg megdönti azt a racionalista tanítást, mely szerint a negyedik evangélium a II. században keletkezett és nem valódi történelmet ír le. A Ryland- és Egerton-papirusz igazolja azt, amit egyébként a tradíció kezdettől fogva tanít és hirdet, hogy a negyedik evangélium a Kr. u. I. század végén íródott, akkor tehát, amikor még éltek az apostolok közvetlen tanítványai, amikor még sokan éltek azok közül is, akik látták és hallották az Úr Jézust, amikor tehát éppúgy nem lehetett legendákat és meséket előadni a hiszékeny publikumnak, mint ahogy nem tehették ezt meg három-négy évtizeddel előbb a szinoptikus evangéliumok írói sem.

Három új felfedezést ismertettünk. Láttuk, hogy, mily döntő jelentőségűek a Szentírás hitelességének szempontjából. Valamikor a régészeti kutatás igen sokszor azzal a bevallott szándékkal indult meg, hogy a Szentírás adatai és történelmi megbízhatósága ellen érveket, bizonyítékokat találhasson. Az ásatások és az objektív kutatás azonban mindinkább alátámasztják profán részről is azt, amit eddig csak a Szentírásból tudtunk, s az újabb kutatások és felfedezések megdöntik a racionalizmus legszilárdabbnak tartott megállapításait is.

Szörényi Andor

A KATEKUMENEKTŐL A KATEKIZMUSIG

*„A lelket csak lélek lobbantja lángra,
azért a vallástanításhoz olyan lélek kell,
akinek magának van vallása.”*

(Carlyle.)

A keresztény ókorban a II. század közepéig a hit tanítása apostoli hagyományokon épült. Csak ezután kezdett kialakulni a katekumenátusnak nevezett egyházi intézmény. Katekumeneknek azokat nevezték, akik az Egyházba belépni és a keresztséget felvenni szándékoztak. A név a katechein görög igéből származik, ami annyit jelent: visszhangzani, élő szóval tanítani. A tanítást magát katekézisnek vagy katekizmusnak is nevezték. Ez utóbbi kifejezést később egyedül a hittanításhoz használt irott vezérfonalra értékelték.

A katekumenátus elsősorban a vallásos életre nevelt. Nem törekedett a vallási ismeretek rendszeres közlésére, tankönyve csak a Szentírás volt. Az oktatásban részesülő keresztfelendők ebben az időben nagyjából felnőttek és pogányok voltak. Ahhoz, hogy a hit igazságait

el tudják fogadni, mindenekelőtt életmódjukat kellett a keresztény erkölcs törvénye szerint alakítani. Hogy a keresztény erkölcsi életet és gyakorlati aszkézist elsajátítsák, először az Ószövetség bölcseségi könyveit olvasták, keilő magyarázattal. Ezután került sor a próféták magyarázatára és csak legvégül az Újszövetségre, az Evangéliumokra, az Úr Jézus és az apostolok életére. Az erkölcsi életbe ilyenformán bevezetett léleknek már könnyebb volt a krisztusi hit elfogadása.

A katekumenek oktatása nagybőjt idejére esett, a keresztség szentségét pedig nagyszombat éjszakáján szolgáltatták ki nekik ünnepélyes keretek között. Fontos része volt a keresztelendők képzésének a hitvallás ünnepélyes feltárása. A hitvallás leírása és ismertetése ugyanis az ókorban a be nem avatottak előtt tilos volt. Ezért csak röviddel a keresztség szentségének feladása előtt, virágvasárnapon vagy a nagybőjt negyedik vasárnapját követő szerdán adták át a keresztelendőknek. Ezt nevezték „traditio symboli”-nak, a hitvallás átadásának. Így ismerték meg az Úr imádságát is. Mindkettőt kívülről meg kellett tanulniuk és a keresztelés előtt fel kellett mondaniuk: ez volt a „redditio symboli”, a hitvallás visszaadása, felmondása. A szentségekről szóló tanítás csak a keresztség felvétele után következett. Ezeket a keresztség után tartott szentségi hitoktatásokat „catecheses mystagogicae”-nek, a titokba bevezető oktatásoknak hívták.

A katekumeni intézmény a maga nemében tökéletes volt és így feltételezhetnők, hogy a középkor nagy térítése idején újra felvirágozott. Nem így történt. A felnőtt keresztelendők ugyanis a középkorban barbárok voltak, műveltségük az ókor civilizált katekumenjéhez képest majdnem semmi. Térítő pap is kevesebb akadt a rendszerint tömegesen megtérők oktatására. Kezdetben nem is ismerték a nép nyelvét s így a Hiszekegyet, a Miatyánkot és a kereszténység leglényegesebb tanításait tolmácsok útján közölték.

Ekkor már a gyermekek keresztelese is általános szokás. Eleinte csak a beteges és gyöngye kisdedeket keresztelték meg; minthogy azonban többször előfordult, hogy emiatt keresztség nélkül haltak el, szabállyá lett, hogy születésük után azonnal megkereszteljék a csecsemőket.

Ezek a körülmények új módszert érleltek meg. Kialakult a középkor századainak nagy katekétikus eszköze: a családi nevelés. A középkorban a vallásos nevelés elsősorban a szülők és keresztszülők dolga volt. Ezért kellett a jegyeseknek a házasság szentségének felvétele előtt bizonyosságot tenni vallási képzettségükről. (Ez a szokás Erdélyben, Csík megyében napjainkig fennmaradt.) A keresztszülők szerepe is nagy volt a hitoktatásban. A templomban is tartottak katekéziseket. Ezekben elsősorban a bértálás, a bűnbánat és az Oltáriszentség vételéhez szükséges tudnivalókat tanították. Kezdetben ezeket az oktatásokat is a felnőttek részére tartották, akik ennek alapján tanították otthon gyermekeiket és kereszty gyermekeiket az apostoli hitvallásra, az Úr imádságára, az anyagi üdvözletre, a tízparancsolatra, a szentségekre, az erények és bűnök lajstromára és az irgalmasság cse'ekedeteire. A hitoktatót ekkor már írott munkák is támogatták, így többek között Alkuinnak, Nagy Károly tanácsadójának híres latin nyelvű magyarázata, mely már a kér-

dés-felelet módszert alkalmazza, csakhogy a kérdést itt a tanuló teszi fel és a tanító adja a feleletet.

A középkor második felében kezdik a gyermekeket a családon kívül közösen a templomban oktatni a már említett katekétikai vezérfonalak alapján. A könyvnyomtatás előtt ez az oktatás természetesen általában szóbeli volt. Az olvasnitudók számára, a templomokban, iskolákban, kórházakban a katekétikus formulákat és a lelkiismeretvizsgálatnál előforduló kérdéseket fatáblákra írták és ezeket kifüggesztették. — Szemléltető eszközökként képeket használtak. „Amit az írás mond azoknak, akik olvasni tudnak, azt nyújtja a kép azoknak, akik nem tudnak olvasni” — mondta Nagy Szent Gergely. Különösen elterjedt a XIII. században az úgynevezett „Biblia pauperum”, a szegények bibliája, egy negyven-ötven ó- és újszövetségi képből összeállított képsorozat, melyet ugyanúgy kifüggesztettek, mint az említett fatáblákat, s róluk magyarázták a bibliai történeteket és a katekétikus formulákat.

Az újkorral a hitoktatás is egészen új irányt vett. A könyvnyomtatás általános elterjedésével a katekizmus, mely eddig csak a hitoktatók kezében forgott, lassan a gyermekek iskolai kézikönyve lesz.

A trienti zsinat rendelkezései fellendítették a hittan tanítását. Számos nyomtatott katekizmus jelenik meg; legnevezetesebb Canisius Szent Péter elsőrangú munkája, a „Summa doctrinae Christianae”, mely két évszázadon át számtalan kiadást ért és annyira elterjedt, hogy sok helyen egyszerűen „Canisiusnak” nevezték. Olaszországban és a hittérítők az idegen világrészekben Bellarmino Szent Róbert katekizmusa alapján tanítottak. Az újkor katekézisében nagy szerep jutott a trienti zsinat által kiadott római katekizmusnak.

A hitoktatás fellendülése nemcsak a könyvnyomtatás feltalálásával magyarázható, hanem azzal a vallási újjászületéssel is, amely a hitélet reneszánszkorai hanyatlása után jelentkezett. Merici Szent Angela, Ward Mária, Alice Le Clerc és mások szerzetet alapítanak a gyermekek vallásos nevelésére. Pazzi Szent Magdolna a falusi élet csendjében gyűjti maga köré a nagyobbacska falusi lányokat és fiúkat, hogy katekizmusra tanítsa őket és gyarapítsa lelkükben az Isten szeretetét. Rajtuk kívül Kalazanci Szent Józseftől és Néri Szent Fülöptől Don Boscóig az újkor számtalan férfi és női szentjét vezették hasonló törekvések.

A katekézis anyaga természetesen az apostoli kortól napjainkig ugyanaz maradt, ha módszere az időnek megfelelően változott is. A keresztény ókorban az Egyház a felnőtteket nevelte keresztényekké; a középkorban a családra bízta a gyermekek nevelését; az újkorban bizonyos fokig levette a tanítás terhet a szülők válláról. A legújabb korban ismét elsősorban a szülő kötelessége, hogy gyermekét a mennyország polgárává nevelje.

Az édesanyák katekizmus-vezérfonala az első szentáldozás előtt és után egyaránt az egyházi év és a Szentírás. Az elő szentáldozásra a legszükségesebb hittani ismeretekkel és az Úr Jézus iránti vágy felkeltésével készítetjük elő a gyermeket. Az első szentáldozás után tovább kell mélyíteni ismereteiket és erkölcsi alapjukat; mintahogy az őskeresztény

Egyházban is a hitujoncok akkor részesültek a misztagogikus hitoktatásban, amikor az első szentség élményén már átestek.

Az imádságok közül már tudják a Miatyánkot és az Üdvözlégyet; következik az Urangyala, a szentolvasó és a hiszekegy. Március 25-e, Gyümölcöltő Boldogasszony ünnepe alkalmat ad az egyházi év keretében az Annuntiatio, az angyali üdvölet történetének elmondására s ezzel kapcsolatban az Urangyala megtanítására.

A szentolvasó titkainak megtanítása átfonja az egész egyházi évet. Adventben kezdjük, fokozatosan, mindig csak egy-egy titkot véve, s mire eljutunk a dicsőséges olvasó utolsó titkához, végigvettük a gyermekkel az üdvösség történetét. Ügyeljünk, nehogy túlzásba menjünk a rózsafüzér imádkozásával, mondassunk a gyermekkel inkább csak egy tizedet, nehogy megúnja az imádságot. Ha több testvér van, mindegyik más-más titokkal mondhat el egy-egy tizedet.

Az esti imával kapcsolatban lelkiismeretvizsgálat alapjává a tízparancsolatot és az Anyaszentegyház öt parancsolatát tesszük. Természetesen itt is legyünk tekintettel arra, melyek azok a vétkek, melyek a gyermek életében előfordulhatnak. Ebben segítségünkre lehet a jó gyermekimakönyvek lelkítükre. A lelkiismeretvizsgálatnál ne csak a bűnöket és hibákat vegyük számba, hanem a jócselekedeteket és eredményeket is és örüljünk együtt a gyermekkel az elért eredményeken. A parancsolatok magyarázását és tanítását illusztráljuk a szentírási történetekkel és színesítsük az életből vett példákkal.

Ezek után kerülhet sor a Hiszekegy megtanítására. Ne csak, mint imádságot tanítsuk, használjuk fel egyes fogalmak tisztázására és kibővítésére is. Ilyenek: a Szentháromság személyei, a teremtés, megtestesülés és megváltás, a megszentelés, az Anyaszentegyház, a bűnbocsánat, az örökélet, az utolsó dolgok, stb. Akkor is tartsuk szemünk előtt, amikor imádságokat és parancsolatokat tanítunk, hogy a család, mint annakidején a katekumenátus, elsősorban a vallásos életre nevel és így legfőbb tankönyve a Szentírás. A Biblia mindenkor elősegíti az anyag megértését, azonkívül fokozza a gyermek érdeklődését és szeretettel tölti el őt Isten iránt.

A Szentírásból magyarázhatjuk meg részletesen az áldozat fogalmát, s ezzel kapcsolatban kibővíthetjük a gyermek ismereteit a szentmiséről. Ő is hozza el minden szentmisére a maga kis áldozatát, ezzel csatlakozzék Krisztus és a hívek közös áldozatához. Fiúgyermekeknek nagy öröm ebben a korban a ministrálás; otthoni előkészítéssel is segítünk hozzá őket minél előbb.

Ha jól irányítottuk a gyermeket, örömmel megy majd templomba a szentmisen kívül is. Ezeken a rövid szentséglátogatásokon bizalmasan elbeszélget az Úr Jézussal, elmondja apró gondjait és örömeit. Ügyeljünk arra, hogy a templomban mindig komolyan viselkedjék. Az istentiszteleten való épületes részvételt előmozdítja, ha a gyermeknek némi ismeretei vannak a szent helyekről és eszközökről. Templomi látogatáskor vagy képek alapján ismertessük meg a templom felszerelésével, az oltár részeivel, a szent edényekkel, a miseruhákkal, s azzal, hogyan változik a kazula színe az egyházi év ünnepei szerint. Így jutunk el a szer-

tartások magyarázatához és a szertartást végző felszentelt pap, majd többi egyházi előjáró, püspök, érsek, bíboros és végül a pápa hivatásának megértéséhez. A templomban látottak, hallottak és tanultak pedig folytatódjanak a gyermek számára odahaza azáltal, hogy a család élete szorosan hozzákapcsolódik az egyházi évhez.

Egy-egy bensőségesen családi ünnep hathatós nevelő eszköz az édesanya kezében. Nemcsak az ünnep tartalmát, szertartását és jelentőségét taníthatja meg, hanem hozzájuk kapcsolhatja a szentségek, szentelmények magyarázatát és megismertetheti a gyermekkel az Egyház szentjeinek példaadó életét. Vezérfonalunk az egyházi év, amelyet ádventtől kezdve átélünk és átéletünk a gyermekekkel. Ádvent a Krisztusvárás; készüllet Krisztus jövetelére, a lélek előkészítése jócselekedetekkel. Karácsonyt áthatja a szeretet megnyilatkozása, a karitás, egymás segítése. Vízkeresztkor ősi szokás a lakások megszentelése. Gyertyaszentelő Boldogasszony napján a szentelt gyertya Krisztust, a világ Világosságát jelképezi. Szent Balázs ünnepén a balázsolás szintén a mélyen gyökerező vallásos szokások közé tartozik. (Mondjuk el a szent élet-történetét és a szentelmény eredetét.) Nagyböjt küszöbén, hamvazószerdán hamut szentel az Egyház és hamvaz, egyszersmind bevezet a nagyböjt hangulatába. Nagyböjt az alamizsna, imádság és önmegtagadás ideje; legkedveltebb ájtatossága a keresztút. Nagyböjtbe esik Szent Józsefnek, az Egyház és családok védőszentjének és Gyümölcshordozó Boldogasszonynak ünnepe. Fokozatosan vezessük be a gyermekeket a nagyheti szertartások ismeretébe. A feltámadási körmenet nyitja meg a húsvét örvendező hangulatát. (A húsvéti ételszenteléssel kapcsolatban elmondjuk, hogy az ételek megáldására az utolsó vacsorán maga Krisztus is példát adott. Régi szokás húsvét vasárnapján a szentelt reggeli. A szentelt ételeknek külön jelentésük van: a bárány Jézusnak, Isten bárányának emlékezete, a torma az elszenvedett sok keserűség, a tojás az élet, a feltámadás jelképe.) Pünkösd a Szentlélek eljövetele, a szeretet kiáradása. Sorra következnek Szentháromság-vasárnap, Úrnap, Jézus Szíve ünnepe, Szent Annának, a boldogságos Szűz édesanyjának napja, Nagyboldogasszony, Szent István, Kisboldogasszony, Órangyalok ünnepe, Missziós vasárnap, Krisztus király, Mindenszentek és Halottak napja. Mindmegannyi alkalom, hogy hozzáfűzzük a megfelelő magyarázatot az ünnepről, a hitigazságról, vagy a szentek életéből.

A szentségek megtanítását részben egyházi, részben családi ünnepekhez kötjük. Kántorböjti napokhoz, vagy Péter-Pálhoz a papszentelést, a szülők házassági évfordulójához a házasságot, a gyermek megkeresztelésének évfordulójához a keresztség szentségét. Húsvétkor az ünnepekkel kapcsolatban felújítjuk a gyermeknek a bűnbánat szentségéről és az Óltáriszentségről való ismereteit, pünkösdkor a bérmlás szentségét és halottak napjára készülve a szent kenet szentségét magyarázzuk meg.

Az Egyház, mint gondos édesanya, viszi hiveit Krisztushoz az üdvösség évén át. Ha ehhez szabjuk életünket és vele kézenfogva vezetjük gyermekünket, nyugodtak lehetünk, hogy néhány év alatt sort kerítünk minden szükséges tudnivaló átadására és megtanítására.

NAPLÓ

LOU ATYA ÖRÖKSÉGE. — A Vigilia márciusi számában megemlékeztünk a kínai miniszterelnökből és külügyminiszterből lett bencés apátról: Dom Pierre-Célestin Lou Tseng-Tsiang-ról. Életének és hivatásának történetét ő maga mondta el „Souvenirs et Pensées” című könyvében. Alakjának igazi nagysága és jelentősége csak most, halála után kezd teljes mértékben kibontakozni. Múltán alkalmazzák rá, amit Lisieuxi Szent Teréz mondott végső szavai közt: „Amíg bilincsekben élsz, nem töltheted be hivatásodat, csak később, haláloed után jön el számodra a hódítás ideje.”

Két újonnan megjelent mű is tanuskodik e hódításról. Az egyik ennek a kiváló léleknek — akiről már úgy beszélnek, mint szentről — poszthumusz könyve, a másikat őrola írta honfitársa és barátja, Wu Ching-Hioug.* Mint Kína külügyminisztere, Lou Tseng-Tsiang volt az úttörője annak, hogy a Mennyei Birodalom képviseltesse magát a Szent Széknél. 1943-ban Kína első vatikáni követe Wu Ching-Hioug lett, egy minden tekintetben kiváló egyéniség: tudós, nagy hírű jogász, nemzetközi viszonylatban is szaktekintély, és amellett a zsoldárok és az evangélium fordítója. Mikor Dom Lou halálának híre Rómába érkezett, a San Anselmo bencés főiskola felkérésére Wu előadást tartott barátjáról, s ez a megemlékezés jelent meg utóbb könyvalakban. Bevezetésében a nagy dominikánus teológus: Garrigou-Lagrange ezt írja: „Dom Lou megkeresztelte Konfuciusz tanítását, mint ahogy Aquinói Szent Tamás megkeresztelte Aristotelést.” Ebben rejlik Dom Lou egyéniségének és működésének jelentősége; két kultúra: az európai, meg az emberiség egyharmadát átható hatezer éves kínai műveltség találkozott benne, és Dom Lou a konfucianizmusnak természeti törvényen alapuló bölcsességét természetfeletti magasságba emelve utat nyitott népének a kereszténység teljességéhez.

Wu fejtegetései szerint Dom Lou egyéniségének alapvető vonása ugyanaz, mint Lisieuxi Szent Terézé: semmit sem tagadott meg az Istentől. Jelmondata, melynek kezdetbetűi nevét adják, ez volt: Laetus Obluli Universa (mindent vidáman viseltem el). Istenben mind jobban elmélyülve, saját egyéniségének kiépítésére, hivatásának mind világosabb felismerésére használta fel a megpróbáltatásokat, amelyekkel Isten hivatása útján vezette; s e hivatás belső hangját rendíthetetlenül követte, bármily áldozatot követelt is tőle.

„Ázt hiszem, új világ születik” — mondta halálos ágyán. Ebben a gondolatban hazája sorsa egy volt számára a világgal. Önkéntelenül is Suhárd bíborosnak a „Mission de Paris” papjaihoz intézett szavai jutnak eszünkbe: „Ha megkeresztelitek ezt az életformát, ezt a szociális fejlődést... ugyanakkor megkeresztelitek az átalakulás mondhatatlan gyötreleimben vergődő Kínát”... Dom Lou is úgy látta, hogy Kína

* Dom Pierre-Célestin Lou Tseng-Tsiang: LA RENCONTRE DES HUMANITÉS et la DECOUVERT DE L'ÉVANGILE és Jean Wu Ching-Hioug: DOM LOU. Sa Vie Spirituelle.

megkeresztelésével a világ lesz keresztényebb. Kelet szenved, — mondta — mert nem találta meg meg Messiását; és Nyugat is szenved, mert bár megtalálta, nagyrésze elszakadt tőle.

Dom Lou-t a kereszténységre Konfucius tanítása készítette elő. „Minden igazság, bárki mondja is ki, a Szentlélektől van” — mondta Szent Ambrus és szavai megdöbbentően ráillenek a kínai bölcseség és a keresztény tanítás közti csodálatos egyezésekre is.

Konfucius tanításának alapja ebben a kifejezésben foglalható össze: „yen”. Értelme: amor, humanitas, caritas. Ezt a szeretetet tanítja Isten és a felebarát iránt. De ezen kívül a konfucianizmus két más tanítása is segítette Dom Lou-t a lelki élet útján. Az egyik az elszakadni tudás, a függetlenség a világ gazdagságával, pompájával szemben. „Úgy hagyta ott a császári trónt — írja Meng Tse a „szent Csoen császárról”, — hogy annyira sem sajnálta, mint egy lukas papucsot.” A másik tanítás: a gyermeki kegyelet a szülők iránt. „Akiben él a szeretet, — írja Konfucius, — úgy szolgálja szüleit, ahogy az Eget szolgálja; és úgy szolgálja az Eget, ahogy szüleit szolgálja.” A kínai bölcsenek ezt az elvét azonban, — amely nagyban hozzájárult Kína erkölcsi világának kialakulásához, — csak a földi szülőkre, átvitt értelemben az előjárókra, munkaadókra értelmezték. Dom Lou viszont természetfeletti magasságba emelte: a gyermeki tisztelet és hódolat egy lett szemében a Mennyei Atya iránti szeretettel és imádatlall.

Dom Lou egyéniségének még egy vonása rokon Lisieux-i szent Terézzel: a lelki gyermekség útja. Terézt a lelki gyermekség teszi bölcsévé, Dom Lou-t a bölcseség gyermekké. Naplójában írja 1934-ben: „Van egy kép, mely Lisieux Szent Terézt az őt kitárt karral hívogató gyermek Jézus felé futva ábrázolja. Ez a kép egészen az én életem.” A lelki gyermekség tanítása is megtalálható Konfuciusnál. „Az a nagy ember, — mondja Meng-Tse, — aki nem veszítette el gyermeki lelkét.” „Az érett erény a gyermeki lélekben virágzik ki” — tanítja Lao-Tse.

Dom Lou, mint szent Pál utóda, népe apostolának érzi magát, abban a szellemben, amit Kína első apostoli követe, Mgr. Costantini így foglalt össze: „A konfucianizmusnak és kereszténységnek találkozniuk kell, egyesülniük kell, szövetséget kell kötniük.” Ennek a célnak szolgáltatában áll Dom Lou poszthumusz könyve. Negyedszázadot töltött a diplomáciai munkában, a világ és hazája válságos idejében, s páratlan távlatok betekintésére nyílt alkalma; nagy súllyal esnek hát latba könyvének szavai: „A nemzetközi kapcsolatok kérdése elsősorban nem politikai kérdés, hanem mindenekfelett intellektuális és morális jellegű. Ez a probléma alapjában véve azoknak a kapcsolatoknak és választófalnak kérdései, melyek összekapcsolják, vagy elválasztják egymástól az embereket, civilizációkat, humanításokat. A világ békéjének kérdése elsősorban a megértés kérdése. A megértés a becslés, a rokonszenv, a szeretet alapja.”

A keresztény és a kínai kultúra közti kapcsolat illusztrálására Dom Lou ismerteti barátjának, Wu-nak Szent János Evangéliumáról készült fordítását. Ez a fordítás igazi remekmű, a régi évezredek klasszikus kínai nyelvén. Ahogy Szent János beleépítette a keresztény tanításba a

görög filozófiában kifinomult „logos” fogalmát, s ezzel megvetette a görög filozófián alapuló keresztény bölcsélet alapját, úgy használja fel Wu a „logos” értelmezésére a kínai bölcsélet „tao” fogalmát, melynek jelentése fokozatosan így alakult ki: „gondolkodva haladás — egyenes út, — az erény útja — erkölcsi szabály, — első ok — irányító szuverén szellem — legfelsőbb végső értelem.” Grossow, holland teológus szerint a görög filozófia egyenes irányban halad, Szent János gondolkozása pedig koncentrikusan, spirális formában közelíti meg az igazságot. Hasonló ehhez a kínai gondolkodás, és így, Dom Lou szerint a kínai forma még közelebb kerül az eredeti igazsághoz, mint a latin vagy a francia fordítás.

Ez a Szentírás-fordítás és Dom Lou létmutatása új korszakot nyit a kínai misszió életében. A kezdeményező teste még a belgiumi St. André apátságban pihen, de Setchwan-ban, Peking mellett már letelepedtek az első bencés atyák. A Gand-i ősi szent Péter apátság, melynek Dom Lou tituláris apátja volt, épületének egy ezerháromszáz éves, megszentelt követ ajánlotta fel a Kinában építendő Szent Péter templom alapkövéül.

Dom Lou apáti gyűrűjének egyik felébe a Gand-i Szent Péter apátság címere: három kulcs volt vésvé, a másikba a kínai Isten-fogalom jelképe, a „Tien”, az Ég jele. Ezeknek a csodálatos, benső kapcsolatoknak és szimbólumoknak a jegyében indul el az az új apostoli munka, amely — a jelek szerint — a vallásos élet is új virágzását van hivatva előkészíteni Kína ősi földjén, és amelynek elveit Wu így jellemzi, Dom Lou szellemében: „Krisztus és az Egyház se nem nyugati, se nem keleti, hanem keleti is, nyugati is, központja az emberiségnek, mindenkinek, aki őszintén és tevékenyen törekszik a jóra. Az egész emberiség összelátalkozása csak az Ő Szentséges Szívében valósulhat meg.”

H. Boros Vilma

MIT TARTSUNK FATIMÁRÓL. — Azokkal a különös és ellenőrizhetetlen mendemondákkal kapcsolatban, amelyek tudni vélik, hogy a Szentatya kezd „eltávolodni” Fatimától s állítólag kijelentette volna, hogy Fatima pápaságának legnagyobb csalódása, nem árt, ha tárgyilagosan és világosan megállapítjuk, mit kell tartanunk Fatimáról, illetőleg milyen álláspontra helyezkedett az Egyház Fatimát illetőleg. Erről a kérdésről figyelemreméltó összefoglaló tanulmányt közölt a „Klerus-Blatt” című folyóirat szeptember 3-i száma. Ezt az elvi jelentőségű cikket ismertetjük az alábbiakban.

„Papi körökben és a hívők között előforduló bizonytalanságok és homályosságok kíváncsossá teszik, hogy a Fatimában lejátszódott eseményeket, vagyis a fatimai kérdést, röviden és világosan megtárgyaljuk.

1. Kihirdette-e a katolikus Anyaszentegyház „tévmentes tanítói hivatalának” erejénél fogva, hogy a Boldogságos Szűz Mária 1917-ben valóban több ízben is megjelent Fatimában? Nem hirdette ki. Ezzel szemben tény az, hogy az ottani (a leirai) püspök, évekre terjedő hosszas vizsgálat után 1930. októberében kiadott körlevelében egyházi joghatóságának erejénél fogva kihirdette a vizsgálat végeredményét,

amely szerint azok a jelenések, amelyek Cova da Iriá-ban 1917 május 13-tól október haváig tartottak, hitelreméltók, s hogy a Fatimai Szűz Anya nyilvános tisztelete megengedett dolog. Ez a döntés sokat nyom ugyan a latban, de nem tévmentes döntés. És pedig azért nem, mert ez a határozat nem az összes püspök határozata, sem nem a Pápa Őszent-ségének, mint az egész Egyház legfőbb tanítójának hivatalos döntése, noha a Szentatya körleveleiben és beszédeiben nem egyszer mutatott rá azokra a kegyelmekre, amelyeket Portugália a legújabb időkben a Boldogságos Szűz Mária által kapott, s nyilvánvalóan a fatimai üzenettel kapcsolatban ő maga is felajánlotta a világot a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Szívének, sürgetve, hogy ezt a felajánlást az egyesek és főleg a családok is tegyék meg.

2. *Adhat-e ki az Anyaszentegyház egyáltalán ilyen „tévmentes” nyilatkozatot?* — N e m a d h a t k i. Az Egyház ugyanis Krisztus Urunktól csak azt a feladatot kapta, hogy az úgynevezett „isteni kinyilatkoztatás — s ugyan ki gátolhatná meg az Istent abban, hogy egyeseknek, vagy akár tömegeknek kinyilatkoztatásokat adjon, — ez esetben az egyházi tanító hivatal ezzel a kinyilatkoztatással csak annyiban foglalkozhatik, amennyiben az előbb említett isteni kinyilatkoztatással valamilyes kapcsolatban van. Hogy a Boldogságos Szűz Fatimában megjelent-e, vagy sem, az nem tárgya az isteni kinyilatkoztatásnak (azért az ilyen kinyilatkoztatást „magán”-kinyilatkoztatásnak nevezik, még ha az egész világra vonatkoznék is). Az azonban, amit a Szent Szűz mondott, több tekintetben is kapcsolatban van a szigorúan vett isteni kinyilatkoztatással. Ezekről az igazságokról ítéletet mondhat az egyház, és mondott is már. Azt is kimondhatja, hogy az ember egyetlen egy isteni igazság ellen sem vét, ha kitart a fatimai jelenések s az ott elhangzott üzenetek mellett; s az Egyház ezt is megtette. Olyan határozatot azonban, amely minden katolikust kötelezne annak az elhívésére, hogy Szűz Mária Fatimában valóban megjelent, az Egyház s o h a s e m h o z h a t!

Elmondhatjuk tehát, hogy az Egyház Fatimával kapcsolatban lényegileg már mindent megtett, amit egyáltalán megtehet, ennél fogva ezek a jelenések korunk minden más csodás, vagy csodának látszó jelenségeinél alaposabban alá vannak támasztva.

3. *Köteles-e a hívő katolikus az ilyen „magán”-kinyilatkoztatásokkal törődni, nehogy veszélyeztesse üdvösségét?* — Általában szólva: n e m k ö t e l e s. Mert az üdvösségre elég csak „azokat az igazságokat hinni, amelyeket az Isten kinyilatkoztatott, és az Anyaszentegyház, hogy higgyük, élénkbe ad”, föltéve, hogy ez a hit nemcsak szóval, a hitvallás elmondásával történik, hanem az egész életmódunkkal is. Az egyházi vezetőség nem nézi jó szemmel, hogy ha egyes arra egyáltalán nem hivatott egyének csaknem kizárólag bizonyos „magányilatkozásokkal” törődnek. Az ilyen, a tévedési lehetőségek egész halmazát magukban foglaló magánkinyilatkoztatások felülvizsgálása a legtöbb hívő számára csak nehezen lehetséges. Azért lesz azután az ilyen új kinyilatkoztatások után való kapkodás igen sokszor a lelkek romlására.

Ha azonban az Isten valamikor csakugyan a magánkinyilatkoztatás útját választja, hogy valamely kor híveinek tudtul adja, mire ügyeljenek,

hogy üdvösségüket ne veszélyeztessék: ez esetben az Istent szerető keresztény, akinek az üzenet bármilyen módon tudomására jut, semmiképpen sem mehet el érzéketlenül mellette. Előállhat számára az a helyzet is, hogy az üzenet semmibevevése által még bünt is követ el. Lelkiismerete ösztönzésére felveti tehát a kérdést, vajjon hihető-e az Egyház ítélete szerint ez a magánkinyilatkoztatás. Súlyos okok nélkül nem jelentheti ki, hogy az Egyház jóváhagyó ítélete semmi érvénnyel nem bír; ezért kötelességének fogja érezni, hogy hallgasson az üzenetre és teljesítse is azt.

Senki nem hozhatja fel okul az elutasításra azt, hogy ő úgysem képes teljesíteni azokat a követelményeket, amelyeket a fatimai üzenet hangoztat; hiszen ezek alapjukban véve nem kívánnak egyebet, mint elfordulást a bűntől, a parancsolatok megtartását, a szentségek gyakori vételét és az erre alapozott életet.

Az erre vezető utat nem mint parancsot ugyan, hanem mint egy felettünk örökdő anyai szeretet bölcs tanácsát ismerteti meg velünk Fatima: a rózsafüzérimádságot s életünk felajánlását a Boldogságos Szűz Máriának, szeplőtelen Szíve érzületeinek utánzása által.

KÉPEK BÉCS VALLASOS ÉLETÉBŐL. — Bécs legjellegzetesebb temploma a Peterskirche — a Pétertemplom. Ókori római bazilika romjaira épült, az altemplom ma is őrzi az eredeti épület épségben maradt részeit, a földfeletti templom pedig magán viseli az osztrák barokk minden pompázatos szépségét. A város legrégibb részében áll; az utcák hálózata még jelzi a római tábor alakját, melynek egyik borsátra adott Marcus Aurelius meghalt. Egy öreg házban Kosztka Szent Szaniszló lakott, egy másikban, egészen közel a Szent István székesegyházhoz, melynek csipkés gót ívei alatt eleinte mindössze néhány öregasszony hallgatta prédikációit, Canisius Szent Péter kezdte meg a német nyelvterületnek a katolicizmus számára való visszahódítását. A XIX. századi Bécs népszerű apostola, Hofbauer Szent Kelemen földi maradványai is ennek a kerületnek egyik kápolnájában nyugsznak.

Vasárnaponként délelőtt 11 órakor Ottó Mauer mond szentbeszédet a Pétertemplomban. Érdekes egyéniség, főiskolai végzettségű értelmiség lelkipásztor, Ausztria legszívnálalásabb katolikus világnézeti folyóiratának, a „Wort und Wahrheit“-nek szerkesztője. Háromnegyed órán át magyarázza páter Maurer az Egyház álláspontját minden modern problémával kapcsolatban, szinte teljesen értelmiségiekből és egyetemistákból álló hallgatósága előtt. Felrázza még mindig kissé álmos lelkiismeretüket, beledörög vallási közömbösségükbe, mert olyan a bécsi ember, hogy kissé kritikátlanul hajlítható bármelyik világi hatalom irányába. Maurer meg akarja védeni őket a túlkönnyű megoldások veszedelmeitől és eleve feleletésre ítéli a hidakat, amelyek nagyon is kényelmes visszavonulásokat nyújthatnak.

Ausztria katolicizmusa ráébredt, hogy most az ő ideje következett el. Az osztrák katolikusok 1914-ig természetesnek vették, hogy a császár segítse őket; 1920-tól egyedül kellett küzdeniök létükért; 1934—1938 között végre azt hitték, ideális megoldást találtak az állammal való

kiegyezésük vélt biztonságában. Ma már azonban azt a kérdést vetik fel Bécsben, vajjon ez a megoldás nem okozott-e az Egyháznak több kárt, mint hasznot.

1945-től az osztrák katolikus egyház világosan körvonalazta programját: a papság távol tartja magát a politikai élettől, a képviselőházban nem lesz keresztény párt. A náci üldözés érezhetően meggyengítette az osztrák katolicizmust, — melyet többszázezren hagytak el a hét évi Hitler-uralom alatt s ezeknek csak egy része tért vissza, — s most arra törekszik, hogy felébressze és újjáalakítsa a katolikusok lelkiismeretét. A papság száma csökkent és még nagyobb mértékben csökkenni fog az elkövetkező öt-hat esztendőben, mert a háború alatt úgyszólván minden papi utánpótlás szünetelt. Ezen a hiányon a *Seelsorgeamt* egyházi adminisztrációja a rendkívül tevékeny és lelkes dr. Rudolf kezdeményezésére úgy igyekszik segíteni, hogy gyorsított tanfolyamokon alkalmas világiakat képez ki hitoktatóknak. A hitoktatás ugyanis tizennégy esztendő s korig kötelező, hacsak a szülők kifejezetten nem kérik az ellenkezőjét, tizennégy esztendő korától pedig mindenki maga határozhatja meg, kíván-e továbbra is hittant tanulni. Ezzel párhuzamosan egyházközségi tanfolyamokat szerveztek nők számára, hogy a beteg- és családlátogatásokat, a biblia- és a katekizmus-órák ellátását és az adminisztrációs munka szakszerűségét biztosítsák. Mödlingben — félórai autóbusz-útra Bécs középpontjától — az Isteni Ige Társaságának papjai fiatal papokat oktatnak a modern pasztoráció és a szociális kérdések helyes kezelésének módjaira.

A fiatalság, különösen az egyetemisták, gondolkozását a hitleri tanok súlyosan megfertőzték. Most, hogy kiderült a náci „igazságok” értéktelensége, kételkedve, hitetlen cinizmussal állanak minden szellemi és erkölcsi értékkel szemben és ezért szinte teljesen befolyásolhatatlanok.

Az egyetemi diákságnak egy másik lelkipásztora, Strobl atya szerint — ő egyúttal a Pétertemplom plébánosa és a bécsi katolikus szellemi mozgalmak vezető egyénisége — a bécsi főiskolák és egyetemek 13.000 diákja közül mindössze 2—300-ra tehető az aktív katolikusok száma. A régi, már a náci idők előtt is tevékenyen működő és katolikus hagyományokkal rendelkező diákegyesületek tagjainak száma természetesen jóval nagyobb.

A küzdő katolikus fiatalok egyik csoportja a „Mission de Paris”-hoz hasonlóan a munkások között végzi hitterjesztő munkáját. Az osztrák gyári munkásság egyébként távolról sem keresztényietlenedett el olyan mértékben, mint például a francia. A bécsi plébániák azonban a lakosságnak mégis csak 20%-át számítják híveik közé és más tekintetből sem alkalmasak arra, hogy az emberek egyéni keresztény szellemiségét kialakítsák. Néhány bátor pap ezért új utakat keres. Pater Brendendick, a munkások apostola például néha meg is botránkoztatja azokat, akik szeretnek megszokott keretek között gondolkodni, a munkások azonban szeretik és hallgatnak rá. A tanoncotthonok, amelyeket katolikus világiak és egyháziak a város különböző részein az evangéliumi szegénység keresztényi szellemében vezetnek, nemsokára a népnevelés elsőrendű eszközei lesznek.

A Szent István székesegyház plébánosának, dr. Dovinak sikerült temploma köré a város legpezsgőbb és a közösségi szellemtől leginkább áthatott egyházközséget megszerveznie. Látni kell, amint vasárnaponként az evangéliumot magyarázza köréje sereglett híveinek. E szellemi gyakorlatokban, melyeket a szószerző magasságából nyújt, igyekszik Loyolai Szent Ignác és Néri Szent Fülöp szellemi örökségét egybefoglalni. Oratórium néven férfiakból és nőkből közösséget szervezett, ide azok csoportosulnak, akik vallásos meggyőződésüket be is akarják bizonyítani a világ előtt. Az effajta egyesülések Bécsben nem ritkák. Változatos érdeklődési körű csoportok alakultak a háború befejezése óta, azzal a közös céllal, hogy kiragadják a katolikusokat közömbösségükből, elzárkózó individualizmusukból és beállítsák őket a keresztény munkaközösségbe. Az Actio Catholica egyházközségenként szabadegyetem-jellegű előadássorozatot szervez, orvosok és ügyvédek megkérik plébánosukat, hogy hetenként bizonyos számú beteget, illetve tanácsra szoruló embert küldjenek hozzájuk, akiket ingyen látnak el.

Sajátságos tünet, hogy Bécsben, de egész Ausztriában is, nem a fiatalok a legtevékenyebbek. Őket, fájdalom, úgy megmérgezte a hitleri propaganda, hogy még hosszú évekre lesz szükség, még szellemi és erkölcsi integritásukat visszaszerzik. A lelkesek és tevékenyek túlnyomórészt a felnőttek közül kerülnek ki. Mint Olaszországban, Franciaországban és az Egyesült Államokban, úgy Ausztriában is a fiatal házaspárok külön közösségeket alkotnak, hogy családi életüknek különösen szép, hősies keresztény példáját szolgáltatassák útmutatásul a közönségnek. Bécsben Kána-csoportnak nevezik őket, utalással a kánai menyegzőre, melyre Krisztus is hivatalos volt.

Mivel az osztrák katolicizmus a kifejezetten politikai tevékenységtől távol tartja magát, azért törekvése a tudomány, közgazdaság és az állami élet minden ágában olyan világiakat kinevelni, akiknek világnézete teljesen és megbízhatóan katolikus. Ennek a célnak érdekében kitűnő hetilapokat és folyóiratokat adnak ki. Ezek segítik elő a katolikus gondolkozásmód és felelősségérzés kialakulását s egyúttal útmutatást adnak a kor világi problémáival kapcsolatos állásfoglalásra. A „Der grosse Entschluss” (A nagy elhatározás) és a „Gloria Dei” elsősorban a lelkiélet kialakítását segíti elő. A „Das offene Wort” (Nyílt beszéd) azoknak a fiatal katolikusoknak a folyóirata, akik el akarnak szakadni a konformizmustól és az Evangélium tanításával válaszolnak minden politikai, szociális és gazdasági problémára; — ez a lap talán leginkább a francia „Témoignage Chrétien”-re hasonlít. Végül a „Die Furche” (A barázda), amely hála főszerkesztője jelentős személyiségének, — dr. Funder egykor a Reichspost főszerkesztője volt — és a köréje gyűlt kitűnő fiatal munkatársaknak, rendíthetetlenül tartja az elsőrendű hetilap színvonalát. Az irodalom, teológia, filozófia és szociológia legkitűnőbb képviselői megtiszteltetésnek veszik, ha a „Furche”-ba írhatnak. A lap gyakran közöl tanulmányokat más európai és Európán kívüli országokról s ezzel nemcsak a nemzetközi kérdések körül kialakuló megnyilatkozásoknak ad teret, hanem egyúttal nagy távlatokat is nyit a provinciális kényelemszeretetre hajlamos bécsiek és osztrákok előtt.

KÖNYVEK

MÉG EGY SZÓ WILDER „CAESAR“-JÁRÓL

Most, miután kezünkbe került az eredeti amerikai kiadás, alkalmunk volt azt összehasonlítani a magyar fordítással, melyet a *Vigilia* januári számában már ismertett. Az eredeti szöveg olyan mozzanatokra világít rá, amelyek új szempontokat nyújtanak a regény értelmezéséhez. Új szempontot, mely túlmutat azon a tradicionális szemléleten, mely a letűnt antik világ értékes egyéniségeit — egy-egy „utolsó római”, vagy „utolsó hellént” — potenciális kereszténynek akarja feltüntetni, mint amilyen például Sienkiewicz *Quo Vadis*-ában az annyi rokonszenvvvel megrajzolt Petronius alakja.

Tény az, hogy az ál-dokumentumok alapján Wilder, a regényíró — e képzelt sajtó alá rendező — egyre több oldalról nézve bontakoztatja ki a császár testi és szellemi vonásait. Erre felhasználja egyrészt a minimális tükrözési felületet nyújtó „történelmi anyagot”, másrészt kiaknázza azt a módszert, hogy különböző emberek véleményén át vetíti elénk a főszereplőt. Természetesen mindezt azért teszi, hogy intenzíven érezzük azt a többletet, amikor aztán a különböző vélemények „tárgya” önmagáról és a világról elmélkedik. Az utóbbit különösen azokban a megkapóhangú levelekben látjuk, melyeket Caesar egy barátjának és volt fegyvertársának ír Capri szigetére, aki ott él, miután súlyos háborús sérüléseinek következtében csonkán és bénán teljesen visszavonult a közeletből. A távoli magatehetetlen meghitt barát személye, mintegy életigazság-katalizátor, anélkül, hogy a Caesar ügyes-bajos dolgaiba jelenleg bármiképpen is belesodródna, arra készíteti a diktátort, hogy elmélkedjék eddigi és mostani életén, tettein, gondolatain és kiassa azok rejtett összefüggését saját magával, mint egész emberrel.

Mégis annak ellenére, hogy Julius Caesar alakja a leglenyűgözőbb a levelekből kibontakozó történet során is szinte sztóikus bölcsnek tűnik fel, aki túl van minden kicsinyes emberi szenvedélyen, elfogultságon, — az olvasónak az a benyomása, hogy nem áll varázsszigetként az események tengerében. (Az eredeti címe nem *Caesar*, hanem *Március Idusa*.) Ebből a minden tekintetben nagyvonalú és körültekintő államférfiből hiányzik valami, az, ami a legtöbb diktátorból. (Wilder e művét részben Lauro de Bosio római költőnek ajánlja, aki Mussolini ellentmondást nem tűrő abszolút diktatúráját és a Duce rezsimjének korrupcióját lánc-levelekkel leplezte le, majd üldöztetés közben repülőgéppel a Tírréni tengerbe zuhant.) Caesar meggyilkolásának igazi oka — az író beállítása szerint — nem valami különösebb emberi fogyatékoság, hanem a vallás és annak tanítása iránti teljes közömbössége. Ebben viszont minden mellékszereplő felette áll és közelebb kerül a kereszténységhez, melynek alapja szintén a természetfeletti iránt megnyilatkozó nyitott-lelkűség. Hiszen tudjuk, hogy az úgynevezett beavatási és egyéb antik szertartások a lázas Isten-keresés következményei voltak.

Az élet és a történelem leszűkített értelmével és céljával szembenálló természetes emberi kielégületlenség sodorta a pogány misztériumok felé az antik embert. Számos ilyen „nagy kereső” talált aztán magára és életének igazi értelmére, otthagynya a pogány misztériumokat, a kereszténységben. Visszatérve a regényhez, megállapítjuk, hogy Wilder a március idusán bekövetkezett eseményeket elsősorban a valláshoz való viszonyból nézi. Ezért helyezi 17 évvel későbbre és így a történet középpontjába Bona Dea istennő misztériumainak Claudia Pulcher és bátyja Claudius által történt megszenteltségtelenítését. Ezzel az anakronizmussal együttjár a regényben az események megbolygatása és olyan tér- és időtorlódás, amely a császár-gyilkosság előkészítője, mondhatni aktualitásának előidézője lesz. A tér és idő ilyenfajta tragikus kimenetű megkavarodása abból fakad, hogy Caesarnak szinte semmi érzéke sincs az időn és téren kívülálló Abszolútum iránt. Az Istenséghez, illetőleg az író antikizáló beállítása szerint az istennőhöz, a Magna Materhez embertelenül közömbös viszonyban áll. A regény egyik legsikerültebb női alakja, az említett Claudia Pulcher (Caesar szellemi „teremtő-ménye”, akinél a császártól eltanult közöny a feslett életben nyilvánul meg) a Jó Istennő tiszteletére tartott misztérium profanizációjával, ezzel a látszólag teljesen politikamentes üggyel teremti meg — ösztönösen feltárva „teremtőjének” sebezhető pontját — azt a légkört, mely a levelek tanúsága szerint időszzerűvé teszi a változást. Azt a változást, amely a diktátor meggyilkolásához vezet. Ezzel az istenség ellen irányuló vakmerő tettel Claudia és bátyja eléri azt, amit kétszeri gyilkos merénylettel nem tudtak elérni: a levegő feszültséggel lesz terhes. „Mindenkik azt mondja, hogy ez a vég”. A fenyegető hangulat elsősorban a nőkben talál visszhangra, mert az említett esemény szinte az „örök női”-t hívja ki maga ellen. A tarthatatlannak vélt helyzet indítja a kicsinyes és sok gátlással küzdő Brutus anyját arra, hogy fiát „tettre” biztassa. Ezért aggodalmas Cleopatra; Julia Marcia, Caesar nagynénje, Calpurnia, az új feleség, — sőt a végzetet most már megállítani akaró Claudia Pulcher is.

A regényben Caesar tragikuma az, hogy az istenséghez való bensőséges viszonya hiányzik s ezért bár látszólag ő a legemberibb szereplő — mégis tökéletlen. Tökéletlen és méghozzá embertelenül az, mert mesterségesen kiküszöbölte magából az istenfélelmet és istenszeretetet, ezáltal képtelenné válva nemcsak az erény és bűn, érték és értéktelenség széleshorizontú fel- és beismerésére, — hanem a történelem egyrészének irányítására is. (Nem bánt meg soha semmit és azért tartja magát boldognak, mert mindig elodáztatlanul eleget tett vágyainak.) Mindezek miatt hiányzik lelkéből a megtisztuláshoz szükséges emelkedettebb félelem és részvét — ahogy Arisztotelész kathariszisz-elmélete megkövetelné. A római nép diktátora lemond arról, hogy megkísérelje a dolgokat sub specie aeternitatis vizsgálni. Általános megértés, mindent egyformán felfogás, — közöny vezeteti tetteiben. Ilyen közönyös Bona Dea, a nagy istenasszony iránt is. Bár Cleopatra már jóelőre értesíti a két testvér titkos tervéről, ujját sem mozditja meg az elhárítására, sőt a bűnösöket a közfelháborodás ellenére futni hagyja. A császárnak nincs semmiféle

kapcsolata az istenséggel, még a félelem se. Ezért következhetett be minden emberi nagysága ellenére a végzetes március idusa.

A kitűnő katolikus író a mű mottójául a regény elejére Goethe Faust-jának második részéből idéz két sort. Abból a jelenetből, ahol Faust alászállni készül az „anyak birodalmába”, oda, ahol több istennő trónol, körülöttük sem tér, sem idő és a szó zavarba jön, ha róluk szól.

„Das Schaudern ist der Menschheit bestes Teil;
Wie auch die Welt ihm das Gefühl verteure...”
(„A borzongás az ember főjáva,
Ha még úgy ráfizet is a világban...”)

Ehhez az idézethez magyarázatot is fűz Wilder ugyanott: „Mindaz, ami a lelkiismeretvizsgálatkor a legértékesebbet jelenti, az embernek abból a félelemből és tiszteletből származó felismeréséből ered, hogy van valami Ismeretlen, még akkor is, ha ez a felismerés babonára, rabszolgaságba és vakmerőségbe vezet.”

Mind a Faust-ból vett mottót, mind a hozzáfűzött magyarázatot, mely szorosan összefügg a Bona Dea istennő misztériumának profanizálásával, sőt mintegy az egész regény kulcsa, csak az eredeti amerikai kiadásban találtuk meg. Németh László különben kitűnő fordításában nem lőttük nyomát.

Thornton Wilder a Caesar-arckép bemutatásánál — és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni régebbi műveinek elemzésénél sem — túlmegy a valóság tükrözésének általánosan bevett módszerein. Nem találja elegendőnek a császár származásának, nevelkedésének, társadalmi helyzetének, nemi életének, birodalom-politikájának stb. kiadását. Szerinte a valóság teljes, azaz egyedül kielégítő visszatükrözésének oka csak az Abszolútum lehet. Tisztában van vele, hogy csak akkor képes a diktátor vonásainak helyes megrajzolására, ha egy pillanatig sem téveszti szem elől, hogy hőse mennyire képtelen volt a történelem egyedül kielégítő okát felfedezni. Ezért bármennyire megkapóak a császárnak önmagát és helyzetét elemző levelei, nem fogadhatók el hiteles valóság-tükrözőként, még magánhasználatra sem. Ugyanis a valóságnak csak *ilyen* tükrözése nem elegendő arra, hogy az istenség elleni merényletnek és a március idusába torkoló eseményeknek jelentőségét megéreztesse. Az író tudja ezt és ezért folyamodik ahhoz az adott tárgyon túlnyúló megoldáshoz, melynek lényege, — hogy a valóság egyedül kielégítő visszatükrözése lehetetlenség a történelem és fejlődés egyedül kielégítő Okozója nélkül.

Fáj Attila

VALTOZIK A FÖLD ARCA.
(Két földrajzi könyv.) Nyolc évtizeddel ezelőtt a természettudományi irodalomban ritka népszerűségnek örvendett Elisée Reclus „La Terre”-je. A földgömb életjelenségeinek újszerű leírására vállalkozott. Merészen tűzte

ki célul: be fog következni az az idő, amelyben a föld multjával és jelenével foglalkozó kutatók azt, hogy a föld a maga történetének egy egész korszakán át nyugalomban volt, ép oly hihetetlennek fogják tekinteni, mint amilyen hihetetlen volna a légkörnek

egy egész évszakon keresztül tartó teljes csöndessége.

Az emberi nem egységéért s minden nép szabadságáért lelkesedő francia kutató jóslata teljesült. A tudományos kutatások révén évről-évre halmozódott a bizonyíték. Feltárta titkainak egy részét a légkör, beszélni kezdett a víz s megszólaltak a sokáig némáknak vélt kövek. Egyöntetűen rejtelmes erőkről vallottak, melyek a Földdel egykorúak s olykor lassan, szinte észrevétlenül, másszor meg hirtelen, valósággal katasztrófaszerűen formálják a földgömb arculatát. Nem csodálkozhatunk, ha szemléltető felsorakoztatásukra az ember megborzadt s egy pillanatra nem találta meg a helyét. Egyre jobban érezte törpe-ségét és tehetetlenségét. A századfordulón az angol Gerland azután nem is habozott kijelenteni, hogy a földfelszín alakításában az ember szerepe édes-kevés. Csupán a természeti erők kisebb-nagyobb kihasználásáig terjed s így élete végelemzésben azok függvénye.

Napjainkban ez az egyoldalú s az emberi szellem számára sötét szemlélet figyelemreméltó változáson megy át. Mivel a mai ember a számok és statisztikai adatok feltétlen tisztelője, az előbb mondottak igazolásául csupán két adatot idézünk Carrol Lane Fenton „Földünk titkai” és M. Iljin „A Fekete-tengertől a Káspi-tóig” című, most megjelent munkákból.

Az Északamerikai Egyesült Államok területéről a folyók törmelék formájában és oldott állapotban évenként 135.000 vonatnyi, vonatonként száz nagy teherkocsiból álló rakományt szállítanak a tengerbe. Képzeliük el most már, milyen óriási az a közet-tömeg, amelyet a folyók a világ összes többi részéből szállítanak a tengerbe. És ez a földfelszín állandóan alakító erőknek csupán az egyik nem s látszatra talán nem is a legerő-

sebb. Mivé törpül mellette az ember!

Lássuk azonban a képszalag második felét. Gyermekkori olvasmányainkból és földrajzi tanulmányainkból jólismert a Kaukázus magas hegyvonulatának egyik tava, a Gokcsa, ami az azerbajdzsániai nyelven „kék helyet” jelent. Az örmények Szevan-nak, „fekete kolostornak” nevezik a benne emelkedő szigeten még ma is látható kolostor romjairól. A tó mellesleg a világ egyik legnagyobb tengerszeme. A térképen ferde háromszög alakú, azonban csak ma, mert holnapra az alakja megváltozik. A tóban 60 milliárd köbméter víz van, ami az Örményföld legnagyobb nemzeti kincse. Vízét a Zanga folyó vezeti le. A tó azonban roppant szűkmarkú, mert vannak esztendő, amikor a Zanga alig észrevehető patakként szivároog köves medrének fenekén. Ennek ellenére a tó vízmennyisége mégsem növekszik állandóan, mert évenként egy milliárd köbméter víz alakul át köddé és felhővé. Örményország vízimérnökei az öt éves tervkeretében a tó szintjét ötven méterre szándékoznak csökkenteni. Megépítik először a Szevan partján a Zanga szabályozható vízcsapját, majd mivel a tó majdnem kétezer méternyi magasságban fekszik a tenger szintje felett s rövid szakaszon egy teljes kilométer az esése, az egyes lépcsőfokokon vízierőműtelepeket létesítenek. Ezzel 1950-ben 860.000.000 kilovattóra energiát termelnek, ami 12 milliárd ember munkájának felel meg. Minden felnőtt egyén a Szovjetunióban évenként 2400 órát dolgozik. Oszszuk el most már a tizenkétfélmilliárdot 2400-zal, az eredmény öt millió. Ez más szóval annyit jelent, hogy az öt éves terv végére ötmillió láthatatlan munkás fogja működésben tartani az esztergapadokat, a gépeket, Örményország villamosvasutait, vonatait, traktorait, világítással fogja ellátni a lakóházakat, megvarrja a cipőt, ruhát, kibányássza a rézércet, kiolvasztja belőle a rezet, termelni fog szintetikus kaucsukot és alumíniumot és a végén még megöntözi az Ararát szá-

* Mindkét könyv — az első Bogsch László, a második Száldi István fordításában — a Dante kiadása (1949).

raz völgyeit, hogy ott sohasem látott ültetvényeket tápláljon. Az ember képzelete elfárad, mire a sor végére jut. A két idézett adat szembeállításakor azonban valahogy úgy érezzük, hogy a keresztény világszemlélet segít a további tisztánlátásban: Isten az embernek tehetséget adott s ezzel a földfelszín formálásában, alakításában mintegy munkatársául hívta.

Ezt a szemléletet válthatja ki belőlünk a két könyv gondos áttanulmányozása. Mindkettő a maga nemében elsőrendű munka. *Fenton* az észak-amerikai kontinens alapos ismerője. A különleges földrészt nemcsak könyvekből ismeri. Személyében szerencsésen egyesül az élesszemű megfigyelő a szépségeket meglátó turistával. Ezt a ritka adományt tetézi még az is, hogy élvezhető formában tud előadni. Kezdi Földünk kialakulásával, három milliárd évvel ezelőtt. A tűzhányók, hegyképződerők, a víz, szél és jégárok lenyűgöző munkáján át elvezet a jelenkorig. Bemutatja azt a sokfajta közetfeleséget és felszíni formát, amit munkájukkal évmilliárdok alatt létrehoztak. Mindezt úgy közvetíti, hogy kerüli a száraz szakszerűséget. A művelt olvasót nem tömi agyon a részletek halmozásával, de nem egyszerű ad a szakembernek új szempontokat. A fordítás hozzáértő kéz munkája. A mellékelt fényképmásolatok és rajzok előnyösen segítik elő a szöveg megértését. A szép kiállítású könyvvel kapcsolatban csupán egy kívánságunk lehet: sajnálattal nélkülözzük Északamerika térképét. Viszont dicsérőleg húzzuk alá, hogy a fordító munkája nyomán számos magyarhoni adattal találkozunk.

Iljin munkája a Kaukázus most erősen átalakuló, új világába vezet. A Fekete-tenger és a Káspi-tó között három szovjet köztársaság: Gruzia, Örményország és Azerbajdzsán fekszik. Ezek rohamos átalakulását írja le a szerző az újságíró módszerével. Élesen megvilágított s kikapott részleteket rajzol, így a kutaiszi nagyipari központról, a kolchisz-vidéki

nagyarányú lecsapolásokról, ahol meghonosítják az ausztráliai eredetű „szivattyú-fát”, az eukaliptuszt — (40 millió ilyen fát akarnak telepíteni egyedül Gruziában!) — s ezenkívül új otthon talál a bambusz, a citrom, a tea s India, Sziám s Dél-amerika nem egy ültetvénye. Eleven képet kapunk Gruzia szemünk előtt újjáépülő fővárosáról, Tbilisziről, majd Rusztaviról, a nagy vasfeldolgozó telepről. Örményország fővárosa, Jereván is más már, mint tegnap volt. A Szovjetunió legkülönbözőbb vidékéről jönnek a szakemberek: geológusok, agronomok, mérnökök, építésszek. Elvégezve kijelölt feladatukat, új állomáshelyükre távoznak. Helyüket a már kényelmesen berendezett munkáslakásokban a gyárak és nagyüzemek időközben kitanult munkásai foglalják el. Ezzel új élet kezdődik. Mindez olyan gyors ütemben, hogy nincs az a térkép, amely a fejlődést, az átalakulást híven tudná szemléltetni. Mire ugyanis a térkép elkészül, máris elavult. Valóban olyan iram ez, amely méltó a villamosság korszakához. Az olvasó ezeket az álomvilágba illő részleteket olvasva, méltán kérdezheti: mi lesz itt egy emberöltő múlva?

Iljin könyvének fordítása sajnálatosan gyenge munka. Fordítója aligha ismeri a szakirodalmat, mert különben nem írta például törmelékkúp helyett kavicságyat és ilyen értelmetlen mondatokat: „Az agyag és homok lassan, de biztosan lerakódik, felmagasítja a patakok ágyát a lapály szintje fölé, a hegyi folyók szinte a földből összeszerkesztett hordágyakban ereszkednek alá a tengerbe” (28. l.).

K. J.

VALTOZASOK. *Sziráky Judith* elbeszélései. (Révai, 1949.)

Sziráky Judith könyvéből a máramarosi havasoknak, a Visó és Fajna völgyének különös, izgató, eddig ismeretlen ízű s illatú levegője csapja meg az olvasót. Éles és tiszta ez a levegő, mégis viharok készülődnek benne mindig; havas fürgetegekkel s

a gyanta-illatú nyári meleggel kisebb-nagyobb tragédiákat, zsákutcába szorult sorsokat sodor felénk. Zsivanyits Máriát elhagyta a férje, s ő egyedül maradt a havasok alján, reménytelen özvegységben, kis fiával, aki már három éves, és még mindig nem beszél, de úgy néz a szemével, mintha a nagyoknál is jobban tudna valamit. Mám Oreszt, a felnőtt, házasságfiú titokzatos, szinte misztikus párbajt vív anyja kérőjével karácsony estéjén, fent a Pop Ivánon. Az édesanyját akarja megvédeni kérőjétől, a kemény és kegyetlen Sehovits Simon-tól Juon is, ez az álmódó, csupaszív legényke, de a varázslatos színnel megfestett trebusai vásáron gyilkosság gyanújába esik, s belepusztul a vádba. S a többiek: a félbolond Denk Aurél, aki nagy muzsikussá lehetett volna, ha el nem issza a tehetségét, a feleséggyilkos Hustya Péter, Pável Annuska, a tizennégy éves lányanya. Közben pedig egy-egy üde s amellet vaderejű novellában Lukács, a sas és egy medve beszél el fogságbaesésének történetét.

Csupa kemény és sötét történet, csupa dübörgő emberi indulat az egész könyv, s mégsem gyötör, mégsem lehangoló olvasmány, mert — mint téli verőfény a behavazott erdei tisztást — a kötet mindegyik lapját beragyogja az író emberszeretete, részvéte és bölcs megértése, s mert a gyilkosságokat és vad verekedéseket is oly könnyű és omlékony hangon meséli el valamelyik szereplő, hogy a kiáltás sóhajjá, a gyűlölet boldogság-feltéssé, a tragédia pedig valami meghatározható, fájdalmasan szomorú idillé halakul és szelidül. Kétségtelenül része van ebben a tárgyiból adódó exotikumnak is, meg annak a szlávosan érzelmes misztikának is, mely finoman elosztva e történetek fölött lebeg.

Mégsem válik szentimentálissá egy pillanatra sem, exotikumból s misztikumból éppen csak annyit ad, amennyi a hangulati egység megvalósításához feltétlenül szükséges. S egyik legrokonszenvesebb erénye épp ez a hangulati egység, s a fegyelmelzettség, ahogyan anyagával bánik.

„Földműves testvérem bajlódik így a röggel — írja egyik novellájában —, mint én a szavakkal most, hogy mélyére ások a mondanivalónak.” S csakugyan, Sziráky Judith nemcsak világosan látja alakjait, hanem belőlük is lát, együtt érez, együtt él velük. Ezért oly plasztikusak az írásai, élők a hasonlatai, ez a magyarázata tudatos, mélyreásó, egészséges realizmusának, s ez az oka annak is, hogy önmagukban igénytelen adatai tökéletes képet adnak a havasi ember érzésvilágáról, s megejtő hűséggel tükrözik a környezet hangulatát. Lassan, megfontoltan szerkeszt, történetei csak fokozatosan, lasscskán bontakoznak ki a mellékmondatok szövevényes indáiból, s csak akkor állnak elének a maguk teljes és meggyőző drámaiságában, mikor az olvasó az elbeszélés végére ért. De közben feszültséget teremtett, légkört, mely az ő különös s mégis végtelenül egyszerű témáinak a legjobban megfelel.

Ismerjük Sziráky Judith régebbi elbeszéléseit, emlékszünk a Nyugatban több, mint húsz évvel ezelőtt megjelent „Téli nap” és társai kegyetlen és kietlen realizmusára, monoton és inkább taszító, mint vonzó hangjára. Meglepő, hogy két évtized csendes némaságában mennyit mélyült és nemesedett ez az író: elbeszéléseinek ma már irama van, hangjának izgalma, mely átragad az olvasóra is, s amelytől nem tud szabadulni. Anyag és forma tökéletesen fedik egymást a „Változások”-ban.

Iványi Sándor

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

Idegen cikkkiróink:

Romano Guardini német teológus és esztétikus. Filozófiai, liturgikai, mítosztörténeti és irodalom-kritikai munkáival korunk egyik ki-magasló szellemi tekintélye. Legismertebb, több nyelven is meg-jelent két műve Dosztojevszkij és Hölderlin vallásos és költői világ-képének elemzése.

Yves Congar francia domonkos atya, a francia pasztoráció és teológia új irányzatainak egyik kezdeményezője s céljainak egyik leghatá-rozottabb elvi megfogalmazója. Lapunkban közölt tanulmánya az egész katolikus világban nagy feltűnést keltett.

Jules Supervielle délamerikai születésű francia író, költő, regény- és drámaíró. Legnépszerűbb munkája a betlehemi jászol ökréről és szamaráról szóló novella, melynek báját vallásos áhitat, meghitt líra és némi groteszk humor sajátos egysége adja. Novelláink ennek ikertestvére. Némi kurtitással közöljük.

ARANY, EZÜST, ÉKSZER
VÉTEL, ELADÁS

Kehely, cibórium, szentségtartó
nagy választékban

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ
Budapest, VII., Rákóczi-út 10. I. 2

FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

IX., RÁDAY-UTCA 26. és MÚZEUM-KÖRÚT 15.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. **JAVÍTÁS.**

SZEMÜVEG

természet után készített
törhetetlen

MŰSZEMEK

(5 évi jótállással)

MARTON

optika fotó

Bpest, IV., Egyetem-u. 11
saroküzlet. Telefon: 182-104.

HA FÁJ A TYÚKSZEME,

ANTICORS tyúkszemírtót
használjon, biztosan elmulasztja.

1 adag Ft 3-80

NAGY DROGÉRIA

Budapest, VIII. József-krt. 19

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Brisits Frigyes:

Vörösmarty pályakezdése

Füzesséry Katalin:

Balzac

Joseph Folliet:

A ma szentje

Németh Antal:

Aischylos búcsúja Athéntől

Holenda Barnabás:

A csillagvilág születése

Kézai Béla:

A kereszténység meghódít egy világbirodalmat

Rónay György:

Páli Szent Vince, az irgalmasság szentje

*

Szent Gertrud, Szent Tamás, Temesvári Pelbárt, Páli Szent Vince
és középkori francia misztikusok írásaiból

*

Csanád Béla, Dobi János, Földvári Zoltán, Pilinszky János, Vidor
Miklós, Weöres Sándor versei.

*

Giovanni Papini, Willa Cather, Remenyik Zsigmond, Molnár Kata
elbeszélései.